

Maskinarbejder – fra arbejdsdreng til driftschef

Erindringer fra et arbejdsliv som mellemlider på østjyske maskinfabrikker 1947-2002

AF PREBEN EMIL OLSEN †

I årene fra 1998 til 2004 nedskrev Preben Emil Olsen sine erindringer, som han herefter afleverede sammen med fotoalbums til Erhvervsarkivet. Han var uddannet maskinarbejder og arbejdede som værkfører, arbejdsstudietekniker, driftschef, projektleder, montagechef og produktionschef på østjyske maskinfabrikker, især hos Thomas Ths. Sabroe & Co. og Kosan Crisplant A/S i Aarhus. Det var mellemliderstillinger, som gav ham et indgående kendskab til ledelsen og andre forhold i disse virksomheder, ligesom de førte ham rundt omkring i verden til virksomhedernes mange projekter. Preben Emil Olsen lagde ikke skjul på sine holdninger og beskrev mange forhold og personer kontant og uden omsvøb, så beskrivelserne går visse steder tæt på. Hans personbeskrivelser må anses for partsindlæg, og publiceringen er således ikke udtryk for holdninger hos redaktionen af Erhvervshistorisk Årbog, som imidlertid har anset hans erindringer for et så vigtigt bidrag til de store virksomheders historie, at de ikke bør tilbageholdes. Det gælder f.eks. vedrørende arbejdspladskulturen og samarbejdsrelationer, men også ved at give et indblik i de globale aktiviteter, der netop prægede Thomas Ths. Sabroe & Co. og Kosan Crisplant A/S i 1900-tallets sidste halvdel.

Erindringerne rummer også en del personligt stof, især familieforhold og private ferierejser. Dette er enten udeladt i nedenstående version eller er kort sammenfattet af redaktøren. Erindringerne er opdelt i to hoveddele; først en kronologisk gennemgang af Olsens arbejdspladser, dernæst en gennemgang af rejser, sorteret alfabetisk efter lande.

Preben Emil Olsen døde i 2022, og publiceringen sker efter aftale med hans søn, Mogens Olsen.

Indledning

Mit navn er Preben Emil Olsen. Jeg blev født 23. februar 1933 i et hus på Klostertorv i Aarhus. Mine forældre var Emil og Victoria Olsen, der blev gift 25. november 1933 og fra 15. december 1933 fik en lejlighed i Fynsgade 29. Jeg gik i Samsøgades Skole indtil 1947. Fra 1943 til 1947 havde jeg forskellige eftermiddagspladser som bud eller medhjælper: Bakkegaardens Blad Central i Fynsgade, Bladcentralen i Reginakrydset, Materialisten i Guldsmedgade/Klostergade, Damprenseriet i Ryesgade, Møbelpolsterværkstedet Josef Carlsen i Ole Rømersgade og Peter Kock & Co., manufaktur i Søndergade.

I efteråret 1948 mødte jeg min senere kone, Aase Søgaard Jørgensen. I 1950 fik vi unge vort første barn John, vores økonomi var meget stram, men vore krav til gengæld små. Den 19. juni 1952 blev Aase og jeg gift på Aarhus Rådhus. Aase mor stod for bryllupsmiddagen, hun var meget dygtig til madlavning og hovedretten bestod af karbonader med grønærter og gulerødder.

Preben Emil Olsen som endt folkeskoleelev og på tærsklen til en vordende karriere i århusianske maskinfabrikker. Foto 1948 i privateje.

1947-1952

Thomas Ths. Sabroe & Co, Sønder Allé 43 og Østboulevarden 9, Aarhus

Jeg havde forladt Samsøgades Skole til sommerferien i 1947 fra II f. m. Den fri mellemskole blev ikke regnet for noget og fik også kun en kort levetid, før den igen blev afskaffet. Når man ingen anerkendt eksamen havde, skulle man hos Sabroe arbejde i mindst et halvt år som arbejdsdreng, før man kunne gøre sig håb om en læreplads. I mit tilfælde begyndte jeg som arbejdsdreng hos Sabroe på lageret for halvfabrikata i begyndelsen af august måned 1947.

Værkmester på lageret var Tscherning Christensen, som type lille, lettere korpulent og meget kolerisk, og altid højt talende, hans stillingsbetegnelse var lidt speciel. På lagerets kontor var endvidere ansat Henry Jensen og en ældre pensioneret tjenestemand ved navn Hebbestrup. Henry Jensen var manden, som virkelig kendte sin opgave. I hovedet havde han de 5.000 lagernumre, og han vidste, hvor emnerne havde deres plads i Sabroes leveringsprogram. Henry var formidabelt hurtig på sin skrivemaskine, og burde i øvrigt have været lagerets formelle chef. Hebbestrup opfattede jeg som en meget flink og hyggelig mand som udførte forefaldende opgaver. Udover førnævnte på lagerkontoret var der på selve lageret en ufaglært ekspedient, som hed Nielsen. Han havde efter 2. Verdenskrig været frivillig i den engelske hær og som sådan været udstationeret i Palæstina i et par år. Vi var to arbejdsdreng, Aksel Frandsen og mig selv, vort arbejde var at modtage komponenter fra produktionsafdelingerne til opbevaring indtil vi igen skulle udlevere dem til de grupper, som skulle montere, alternativt pakke og forsende reservedelsordrer.

Min tid på reservedelslageret betød, at jeg fik et godt kendskab til navne på både værktøj, produktionsprogram samt til øvrige medarbejdere i både kontorer og fabrik. Firmaets rejsemontører havde i hjemmeperioder deres opholdssted på lageret og tilhørte organisatorisk værkmesterens område. Henvendelser vedrørende montørassistance rettedes til værkmesteren som styrede montørernes aktiviteter i forbindelse med udrejse til kunder i ind- og udland.

Den 1. oktober 1948 påbegyndte jeg sammen med otte andre den fireårige uddannelse som maskinarbejder, vi var således i alt ni som begyndte læretiden samme dag. Vore skolemæssige baggrunde var ret forskellige og spændte fra præliminær eksamen over realeksamen til den såkaldte

fri mellemskole eksamen. Holdets navne var: Jens Boeskov, Henning Fosgrau, Hakon Hansen, Georg Jørgensen, Peter Madsen, Jørgen Schmidt Nielsen, Preben Olsen, Arne Riisager, og Henning Sørensen.

Firmaet antog helt fortrinsvis lærlinge som havde en realeksamen. Undtagelsesvis kunne enkelte uden eksamen "slippe ind", såfremt de havde gode forbindelser internt, f. eks. en forælder, som arbejdede i virksomheden. Det gjorde sig gældende i mit tilfælde, idet min far arbejdede som rigger på fabrikken.

Det hørte med til ansættelsesrutinen at komme til samtale hos den administrerende direktør som på tidspunktet var Axel Gruhn. Jeg husker tydeligt at min far og jeg blev kaldt til mødet af en kontorfunktionær ved navn Olaf Jensen, som tog sig af lærekontrakter. Jensen var i ulastelig sort habit og havde hvid skjorte og slips på, hvorimod min far og jeg naturligt var i almindeligt arbejdstøj. Tidspunktet var efteråret 1948 kort før læretiden skulle begynde. Olaf Jensen virkede nervøs, før han bankede på døren til Axel Gruhns kontor. Min far, som normalt bar en sort baskerhue, havde denne i hånden, da vi blev vist ind.

Axel Gruhn var ikke en person, som de ansatte normalt så noget til og langt mindre talte med. Man kunne være ansat i årevis, uden nogensinde at veksle et ord med ham. Gruhn var ikke en mand som havde megen kontakt nedad i medarbejderstaben, så vort besøg på kontoret blev den eneste gang, jeg personligt mødte firmaets administrerende direktør. Samtalen blev yderst kort, jeg husker ikke alt, hvad der blev sagt, kun at Gruhn henvendt til min far sagde: "Nå, Olsen, De vil altså gerne have Deres søn i lære", hvilket min far bekræftede. Gruhn fortsatte: "Ja, han har jo også klaret sig pænt på lageret hos Tscherning Christensen og når han fortsat hænger i, bliver han sikkert også en dygtig maskinarbejder". Samtalen var slut, min far takkede for Gruhns velvilje, og Olaf Jensen fulgte os ud af kontoret med den underskrevne lærekontrakt.

Læretiden var tilrettelagt sådan, at man hvert halve år blev flyttet fra en svend til en anden, eller til selvstændigt arbejde i en afdeling. Læretiden begyndte altid på rør- og beholderfabrikken, som lå på Østboulevarden 9 i Aarhus, Driftslederen var Johannes Bjørnkjær, som havde sin tro hjælper, Gunner Larsen, der blandt meget andet også tog sig af det ny lærlingeholds fordeling hos svendene.

For mit vedkommende blev jeg placeret hos Peter Wrønding, som var en dygtig og ihærdig smed. Peter Laursen, som var valgt tillidsmand for de faglærte, AIA-fodboldspilleren Bent Gammelgård og Poul Hornbech tilhørte også sjakket.

Så vidt jeg husker, arbejdede der i 1948 omkring 100 mand på Østboulevard-afdelingen, som i byen var kendt som et godt arbejdssted. Selv husker jeg mange af dem som arbejdede i afdelingen. Det var markante personer, som kendte og accepterede hinanden, og som var bevidste om de arbejdsmæssige forhold, de var undergivet. De forskellige værksteder havde navne, Rørhallen, Nygade, Sibirien, Svejseriet, Rørlageret, Flammeskæreriet, Kedelsmedien og Drejeværkstedet.

Den politiske interesse blandt især de faglærte var stor. Dominerende var kommunister og socialdemokrater, og i diskussionerne kunne bølgerne undertiden gå højt. Peter Wrønding, som var overbevist kommunist, men et særdeles stille gemyt, kunne med argumenter i den grad hidse socialdemokraten og kollegaen Peter Laursen op. Diskussionerne førte aldrig til uvenskab, kun uenighed om, hvilken politisk kurs, der ville være bedst for arbejderne.

Peter Wrønding var en slider, hans faglige dygtighed og rutine var stor, fysisk var han stærk. I timevis kunne han svinge den langskaftede og tunge trækølle, når de enkelte lag i store kølere skulle rettes ind før sammenspænding med gennemgående stagbolte. Wrønding var onkel til Bent Gammelgård, som ikke var smed, men havde lært som automekaniker hos Triangel, som lå på havnearealet ved Nørreport i Aarhus.

I et af hjørnerne bagest i Rørhallen stod en ret stor dampkedel. Fyrbøder var Ribbe Svend, som havde faet sit øgenavn på grund af sit job med fremstilling af løse ribber, som dengang blev trukket på rør, strammet op og hæftesvejst til røret og herefter indgik i kølerblokke som

varmgalvaniseredes. Svend var en lidt hysterisk type, som havde flere forskellige job. Udover ribbespinding og fyrbøderiet udførte Svend også stuksvejsning af rør i det man kaldte Rørgraven i Rørhallen. Afdelingen, som populært kaldtes ØB, kunne være en farlig arbejdsplads. Kort før jeg startede min læretid, var to smede blevet dræbt ved en ulykke i Rørhallen. Ofte gik flere tilskadekomne af gangen sygemeldte. Selv fik jeg i foråret 1949 et fodrodsben brækket, da banen tabte nogle rørspiraler.

Efter de nævnte dødsulykker var min far blevet ansat, for som rigger at sørge for at alt løftegrej blev holdt i orden. Aksel Gruhn havde som administrerende direktør et stort ansvar, og han udrustede min far med en skrivelse, hvoraf fremgik at rigger Emil Olsen var bemyndiget til at stoppe ethvert arbejde, som han anså for sikkerhedsmæssigt uforsvarligt. Det var før de lovmæssige tiltag om sikkerhedsarbejdet på virksomhederne blev gennemført.

På ØB var jeg i en god skole hos Peter Wrønding, hvis politiske overbevisning bestemt ikke havde nogen som helst negativ indflydelse på den arbejdsindsats, han præsterede og i øvrigt krævede at jeg som lærling også skulle leve op til. Peter var formentlig medlem af Danmarks Kommunistiske Parti (DKP), ikke sådan at forstå, at han agiterede i tide og utide, men han havde sine kontakter i partiet, som jævnligt arrangerede filmforestillinger i Regina Teatret i Aarhus. Repertoiret var altid sovjetiske film. Peter gav mig af og til en gratis billet til nogle af forestillingerne, han forsøgte aldrig at få mig som deltager i det politiske arbejde, men hans holdninger påvirkede mine synspunkter. De fleste havde kaffe med på arbejde, som oftest i sodavandsfiasker med patentlukke. Det var mit job hver dag i en dertil fremstillet spand, hvor sjakkets flasker stod i vand støttet i holdere for ikke at vælte, at varme kaffevandet med damp fra kedlen. Man skulle huske at åbne patentproppen for ellers kunne flasken sprænges. Kaffen skulle være klar til den korte frokostpause 09.00-09.10, hvor sjakket spiste den medbragte mad i værkstedet ved det selvfremstillede bord. Det var i disse frokostpauser at diskussionerne kunne tage fart, men aldrig udartede sig.

De ansattes holdninger til firmaet og ledelsen var overvejende positive, kollegerne gjorde meget for at få arbejdet lavet i en god kvalitet og til den tid som var ønsket, humøret var som oftest i top. Johannes Bjørnkjær havde sørget for at have gode folk på alle nøglejob, han var en dygtig leder, som sørgede for en smidig arbejdsgang, herunder at nye folk meget hurtigt blev sat ind i arbejdet af kolleger uden at det krævede stor ledelsesmæssig indsats.

I foråret 1949 blev jeg i henhold til den lagte turnusplan for lærlingeholdet flyttet til hovedfabrikken i Sønder Allé. Arbejdets karakter, forholdene og de personlige holdninger var anderledes end på ØB. Jeg blev placeret hos Egon Rasmussen, en af de dygtige og særdeles arbejdsomme svende, som lavede montagearbejde i høj kvalitet. Værkfører i afdelingen var Peder Jensen, han var omkring 60 år og en fremragende arbejdsleder, som selv kendte arbejdet indgående. Peder Jensen var meget respekteret og afholdt for sin personlige væremåde og sin faglige indsigt.

I sommeren 1949 lærte jeg Aase at kende, hun boede i Falstersgade 36 sammen med sine forældre og to lidt ældre brødre. Aases far som var redder ved Zone-Redningskorpset, havde lige været ude for en meget alvorlig ulykke under en ambulanceudrykning, men overlevede og var hospitalsindlagt i over et år. I juli 1950 fødte Aase vort første barn som vi gav navnet John, vi var begge meget unge, men alt gik godt og den lille John blev vores og begge vore familiers gave. Især var John bedstefars dreng, Aases far var både stolt og lykkelig over ham. På grund af vores unge alder kunne vi ikke gifte os, det skete først i juni 1952. Vore midler var små, men det gik ved vore forældres hjælp.

Driftsingeniør Sylvest Nielsen var der ingen i værkstederne, der kunne lide, selv fik jeg gennem årene flere dårlige indtryk af hans handlemåde. De fleste lærlinge lavede fra tid til anden småting i det som populært kaldtes fusk. En gang havde jeg lavet en kagekniv i rustfrit stål og stod i min

*Preben og Aase fotograferet i 1952.
Privatfoto.*

middagspause og pudsede på kniven, da Nielsen kom forbi. Han så kniven, og krævede, at jeg klippede den i småstykker på håndsaksen, som stod i klejnsmedjen. Derefter slentrede han med sit skæve fløjt videre op i sit kontor, hvorfra han havde udsigt over en stor del af værkstederne.

En anden episode oplevede jeg, da Nielsen spurgte, om jeg kunne hjælpe med at klippe brugbare pladestykker af nogle kasserede store afskærmninger, arbejdet skulle udføres i nogle fridage mellem jul og nytår. Jeg ville gerne tjene nogle penge ekstra og sagde tak til opgaven. Uheldigvis glemte jeg i de to dage at stemple mit komme- og gå-kort. Jeg kontaktede Nielsen, som jeg hver af dagene havde talt med, men han svarede: Når du ikke har stemplet, så har du ikke været her. Jeg fik, trods involvering af fellestillidsmanden Borgen Christiansen, aldrig penge for de to dage. Vi havde ellers hårdt brug for dem.

I løbet af læretiden kom jeg i henhold til turnusplanen til flere dygtige og flinke svende, en af dem var Richard Lund, som monterede de legendariske tocylindrede FWA kompressorer. Lund var en fremragende håndværker og en god samarbejder. I en periode var jeg i Klejnsmedjen, hvor der var seks svende hvoraf en fungerede som sjakbejds, det var Carl Christensen. De øvrige var Holm, Klitgaard, Jensen, Schmidt, og Saul, som var flygtning fra Estland. Udover svendene var der tre til fire lærlinge på forskellige trin i smedjen. Sjakbejdsen drak en hel del i perioder, oftest sammen

med Klitgaard, som var den eneste el-svejsjer på fabrikken i Sønder Allè. De øvrige svende drak også, men i langt mere begrænset omfang. Saul udvandrede til USA og Schmidt til Canada.

I klejnsmedjen lærte jeg en hel del ved samarbejdet med den stille Jensen, som kunne lave alt i pladearbejde. Smedjen var placeret i stueetagen ud mod Dynkarken, på det sted, hvor Aarhus Politigård nu har indgang til paskontoret.

I en periode var jeg hos en ældre svend ved navn Nielsen. Han havde været tillidsmand og var nu formand for Hjælpekassen, hvorfra beløb kunne udbetales i forbindelse med sygdom, som betød timelønnedes bortfald af lønindtægt. Nielsen var en lidt ubehagelig type, udførte fortrinsvis skruestiksarbejde på stopventiler, lavede kun meget lidt selv og egnede sig egentlig ikke til at have med lærlinge at gøre. Nielsen var, da jeg arbejdede hos ham, en mand sidst i tresserne og han havde været hos Sabroe i en menneskealder og som før nævnt haft og havde stadig en tillidspost. Nielsen blev fældet i forbindelse med sin svindel med hjælpekassens midler. Forretningsgangen ved udbetalinger var, at han udfyldte en formular med den sygdomsramtes navn og arbejdsnummer samt det antal kroner den pågældende kunne få udbetalt. Det var altid den lærling, som Nielsen havde, som ved firmaets kasserer Svendsen afhentede pengene mod aflevering af det udfyldte og underskrevne papir. Ved et tilfælde mødte kasserer Svendsen en dag i gården en ansat som havde fået penge fra hjælpefonden, Svendsen spurgte vedkommende om han da ikke var, eller lige havde været syg, idet Svendsen huskede udbetalinger til vedkommende. Det viste sig, at manden ikke havde været syg, men at Nielsen selv havde beholdt pengene. Kollegerne holdt møde om sagen og krævede Nielsen fyret. Det var en noget kedelig afslutning på et langt ansættelsesforhold og arbejdsliv.

Værkfører i afdelingen var Julius Pedersen, en ældre flink mand, som led af en begyndende Parkinsons sygdom. Afdelingen lå på første sal ud mod Dynkarken, der arbejdede otte til ti lidt ældre lærlinge selvstændigt ved nogle gamle udrangerede drejebænke, endvidere var der fem til seks svende, som var beskæftiget med skruestiksarbejde. Da jeg selv begyndte på det sidste læreår aftalte jeg med Julius Pedersen, at jeg fik lov at arbejde ved en drejebænk, som var placeret nede i maskinhallen, hvor jeg var eneste lærling. Det var en cadeau til mig, at blive placeret mellem ældre rutinerede drejere, som jeg lærte en masse af. I fabrikken var ansat kontrollør Clausen, hvis opgave var at udføre kontrolmåling af udførte bearbejdningsopgaver. Selve jobbet krævede udover de faglige kvalifikationer, stor personlig smidighed. Clausen havde begge dele og han var yderst værdifuld i sikringen af et højt kvalitetsniveau.

I et værkstedskontor var fabrikkens lønningskontor placeret. Her sad en ubehagelig, ældre og meget sur mand, kendt som regnskabschefen, og en assistent som hed Peder Jensen Mai, og endvidere arbejdede i kontoret en pige ved navn Aase. I fabrikken var der i aftalte perioder på dagen musik til arbejdet fra store højtalere ophængt strategisk i hallerne. Musikken var fra grammofonplader og anlægget var placeret i lønningskontoret, det blev passet af Jensen Mai og Aase, som punktligt overholdt de aftalte spilletider, overvåget af regnskabschefen.

I efteråret 1952 lavede jeg mit svendestykke, som var en opgave bestående af tre komponenter, der fordrede brug af de forekommende værktøjsmaskiner samt håndarbejde. For opgaven fik jeg karakteren: vel udført. Umiddelbart efter at jeg havde afsluttet svendestykket ville føromtalt værkerfører Peder Jensen gerne have mig til at arbejde i klejnsmedjen, hvilket jeg ikke havde noget imod.

Faktisk arbejdede jeg den sidste måned af læretiden som svend i smedjen, kun lønnen var stadig den lave lærlingeløn, men jeg var stillet i udsigt, at jeg kunne få arbejde som svend pr. 1. oktober 1952. Efter godt fem år dels som arbejdsdreng, dels som maskinlærling, glædede jeg mig til at kunne tjene en acceptabel ugeløn. Om firmaet Sabroe har jeg fra perioden fortrinsvis rigtig gode minder selv om jeg gerne havde undværet mødet med enkelte personer.

1952-1953

Thomas Ths. Sabroe & Co, Sønder Allé 43, Aarhus

Den 1. oktober 1952 blev jeg som nyudlært maskinarbejder hos Sabroe ansat i firmaets klejnsmedje, som var beliggende i en værkstedshal, som lå der, hvor Aarhus Politigård nu ligger. Selv om jeg ikke var uddannet klejnsmed, havde jeg dog lært så meget, at firmaet ikke havde betænkeligheder ved at ansætte mig som sådan. I læretiden havde jeg i forskellige perioder arbejdet med smedearbejde og kendte den produktion, som fremstilledes i smedjen.

Efter læretidens lange lavtlønsperiode havde vi et stort behov for at tjene en god ugeløn som pt. lå på et niveau, som var ca. seks gange højere end lærlingelønnen. Det var en helt ny situation, når ugelønnen på 240 kr. blev udbetalt. Det foregik i øvrigt ved, at en lærling bar en specielt fremstillet bakke rundt i værkstederne i en læderrem over skuldrene. På bakken stod alle lønningsposerne, som en betroet kontorfunktionær ved navn Heine Petersen fordelte til rette vedkommende. HP kendte næsten alle ansatte af udseende og kunne på baggrund heraf udlevere den rigtige lønningspose, hvor kun vedkommendes arbejdsnummer var påskrevet, nummeret havde HP i hovedet, han havde en god hukommelse.

I smedjen lavede jeg pladebeklædninger til både opretstående og liggende skælismaskiner, som der i disse år solgtes en hel del af. Alfred Jensen, som var smed i sjakket, var både en god kollega og lærer, når faglige detaljer skulle klares af en ung svend som mig. I sjakket blev jeg rigtig godt modtaget som nyudlært. Vi arbejdede i såkaldt fællesakkord og sjakbejdsen Carl Christensen klarede akkordregnskabet, han roste min præstation og tilføjede spøgefuldt, at det jo ikke var så sært, at jeg klarede mig godt med den skole jeg havde gået i, da jeg var lærling!

Hele sommeren havde Aase, lille John og jeg boet i Trillegårdens Havekoloni, have nr. 112 i Hasle. Træhuset havde min far bygget det meste af og vi klarede os fint, men kunne ikke være der om vinteren. At finde en lejlighed var som at vinde i lotteriet, men heldet var med os. Ejeren af et taxafirma som kaldtes Bilparken og lå i Høegh-Guldbergs Gade ejede også den lille ejendom nr.31b. Ejeren kone, fru Fisker passede firmaets kontor, hende kontaktede vi, da vi havde "opdaget" en lille ledig kvistlejlighed i nr.31b. John var med os, ham kunne Fru Fisker ikke stå for, vi fik lejligheden. Den var lille, med skrå vægge og kakkellovn, toilettet var i gadeniveau inde i porten. Vi var meget glade og flyttede ind en af de første dage i oktober 1952.

Travlheden i klejnsmedjen aftog i løbet af efteråret og jeg flyttede til et andet job ved en såkaldt revolverbænk i drejeværkstedet. Det var skifteholdsarbejde, værkføreren hed Sørensen, populært kaldet Store Søren. Min makker hed Jørgensen. I fællesakkord fremstillede vi i serier på 100 – 1.000 stk. mindre drejede emner som indgik i Sabroes produktionsprogram. Maskinen, vi betjente, var ikke i den bedste mekaniske stand, så det kunne knibe med at holde akkorderne, men Store Søren interesserede sig ikke meget for at få maskinen repareret.

Fra militæret modtog jeg indkaldelsesordre med besked om at give møde den 10. april 1953 på Holmen i København. Jeg måtte opgive mit job og opgive min frihed for at deltage i den såkaldte værnepligt, noget jeg absolut ikke havde nogen lyst til eller interesse i. Det værste var, at jeg til et fuldstændigt nytteløst formål skulle forlade Aase og John i de 18 lange måneder, som tjenestetiden var. Før jeg kunne rejse henvendte jeg mig til de sociale myndigheder, for at få den nødvendige økonomiske hjælp. Det lykkedes da også at få etableret en lille månedlig udbetaling fra kommunen til Aase og John, men der var absolut intet at råbe hurra for.

Den 9. april 1953 fulgte Aase og min søster Inga mig til færgen "Hans Broge", som afgik fra Aarhus ved 23-tiden med ankomst til København næste morgen. [Afsnit om militærtjeneste er udeladt, red.]

1954-1959

Thomas Ths. Sabroe & Co. Østboulevarden 9, Aarhus og Sønder Allé 43, Aarhus

Den 16. september 1954 vendte jeg efter afsluttet militærtjeneste tilbage til civilt arbejde til civilt arbejde, jeg havde under en orlov kort forinden søgt arbejde som drejer hos driftsleder Johannes Bjørnkjær hos Sabroe på Østboulevarden i Aarhus. Bjørnkjær kunne huske mig fra min læretid, hvor jeg i turnus havde arbejdet et halvt år i afdelingen.

Jeg var to dage før blevet hjemsendt fra Stevnsfortet, hvor jeg havde spildt næste halvandet år, og jeg havde både stor lyst til og behov for igen at tjene en god ugeløn. På tidspunktet var Sabroe en af de relativt få virksomheder, som havde ordrebogen nogenlunde fyldt op. Især var der store ordrer på fryseanlæg til Sovjetunionen, anlæggene blev leveret til Burmeister & Wain i København, som havde opnået kontrakter på bygning af et større antal fabriksskibe med stor fryse- og kølekapacitet.

Vi boede dengang i Høegh Guldbergs Gade 31b i den lille kvistlejlighed og havde af børn kun John, som nu var godt 4 år. Der var ikke langt til arbejde, jeg kunne gå til Østboulevarden på mindre end 10 minutter. Mit arbejde bestod i drejning af diverse større emner som jeg fik i flammeskåret stål og som efter bearbejdning indgik som komponenter i konstruktioner og beholdere af forskellig art.

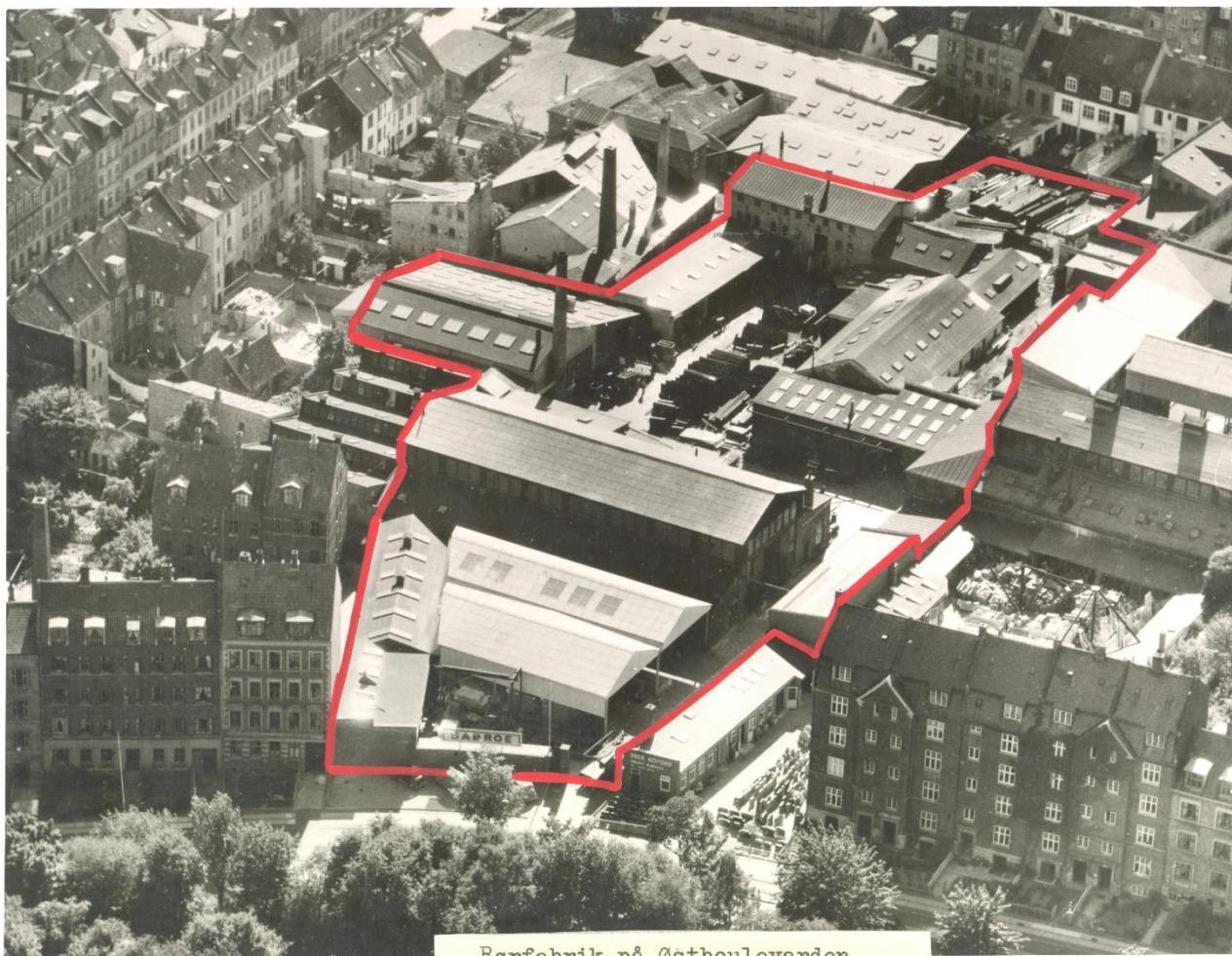
Værkstedet, jeg arbejdede i, var en mindre sidebygning på ca. 120 m², hvori var anbragt den drejebænk jeg betjente, en radialboremaskine samt en stor ældre horisontalfræsemaskine som var flyttet fra det, man kaldte hovedfabrikken i Sønder Allé.

På Østboulevarden arbejdede dengang ca. 100 mand, fordelt i det nedlagte jernstøberis lokaliteter, som nu bar følgende navne: Rørhallen var den største enkeltlokalitet, den havde for en stor del krandækning af en gammel 10 tons kran, som kun måtte betjenes af kranføreren. Kedelsmedjen var den næststørste lokalitet, her var der en stor gammel esse, to valser og én knæledspresse samt et par små mobile flammeskæremaskiner. En lavloftet gren af værkstederne havde navnet Nygade, opkaldt efter gaden af samme navn i Aarhus centrum og kendt for sit noget lyssky miljø.

Sibirien var en lidt fjernere kold hal, som blev anvendt som lagerplads. I Flammeskæreriet arbejdede dengang en ældre smed som blev kaldt "Flamme-Pedersen" – han klarede udskæring af flanger etc. I Svejseriet som var en selvstændig hal, hvor der var indrettet et antal svejsekabiner fremstilledes de mere seriebetonede opgaver. I kedelsmedjen fremstilledes beholdersvøb i alle størrelser, store bundrammer og store ende bunde for beholdere. I smedjen arbejde de to gamle kedelsmede, brødrene Jacobsen, af alder var de i tresserne, den ene noget ældre end den anden, begge var høreskadede efter mange års ubeskyttet arbejde i det larmende miljø hvor trykluftmejslerne knaldede som maskingeværer. Brødrene lavede altid de beholdersvøb, som skulle anvendes til de store tunge skælismaskiner som Sabroe producerede i ret store antal dengang. Svøbene skulle være cirkulære med en ret snæver målmæssig tolerance idet, især maskinernes inderste svøb som skulle bearbejdes ved udboring på horisontalfræsemaskine skulle være meget nøjagtigt udført. Det var store tunge emner, fremstillet i beholderplade i 8-20 mm i tykkelsen. Cylinderens færdige diameter var for de største skælismaskiner i 100 mm og længden tæt på 2 meter.

I Rørhallen arbejdede stadig mange af de svende som var der, da jeg i 1948 var i lære. Tillidsmanden og socialdemokraten Peter Laursen, den meget dygtige og yderst flittige smed

Rørfabrik på Østboulevarden

Sabroes afdeling på Østboulevarden i midten af 1950'erne. De Forenede Jernstøberier solgte efter en brand området til Sabroe i 1940. Øverst til venstre ses ejendommene i Knudrisgade, og øverst til højre baghuse til de nyligt nedrevne bygninger i Nørrebrogade. I forgrunden ses træerne fra den sydlige del af Nordre Kirkegård. Som det fremgår af Preben Olsens erindringer havde de enkelte bygninger på fabriksområdet navne som Rørhallen, Nygade, Sibirien, Svejsieriet, Rørlageret, Flammeskæreriet, Kedelsmedjen og Drejeværkstedet. Arealet blev afhændet til kommunen i 1977. Luftfoto fra midten af 1950'erne, ukendt fotograf. Rød indtegnning af virksomheden. Thomas Ths. Sabroe & Co.s arkiv, Rigsarkivet.

kommunisten Peter Wrønding var stadig i fuld vigør. Hos dem var jeg i de første seks måneder af min læretid. Jeg lærte af dem begge meget af smedefaget og dets faglige og politiske traditioner.

Nu var jeg så tilbage som maskinarbejder i drejeværkstedet, på mange måder var det ligesom at vende hjem. Af alle som jeg kendte fik jeg en særlig god modtagelse, og jeg lærte mange ny kolleger at kende. De arbejdsopgaver som jeg skulle udføre fik jeg for de flestes vedkommende af Bjørnkjær selv i form af arbejdstegninger eller skitser. Opgaverne blev udført i henhold til aftalte priser i kr/stk. Meddelelssystemet var, hvad angik lønregnskab meget simpelt, hver uge afleveredes til Bjørnkjær en håndskrevet liste over opgaver udført i den pågældende uge. Gunner Larsen, som var den betroede mand på driftskontoret, beregnede hvor meget indtjeningen var pr.time og forelagde resultatet for Bjørnkjær til godkendelse. Hvis indtjeningen pr. time, efter Bjørnkjærs opfattelse var for høj, nedskrev han simpelthen til det, han syntes man skulle tjene. En gang imellem kom Bjørnkjær på sine runder i værkstederne sådan lidt tilfældigt forbi og kiggede på

det arbejde, man var i gang med, af og til havde han en kommentar, men som regel havde han en konkret baggrund for sin visit, f.eks. kunne han med blikket ned i gulvet gøre opmærksom på at man jo måtte være klar over kun at have løst arbejde. En sådan besked dæmpede jo lidt på den timeindtjening man afleverede på sin næste ugeseddel. På denne måde holdt Bjørnkjær lønudviklingen lidt i ave, men han kunne dog ikke afværge, at der var skred i timefortjenesterne.

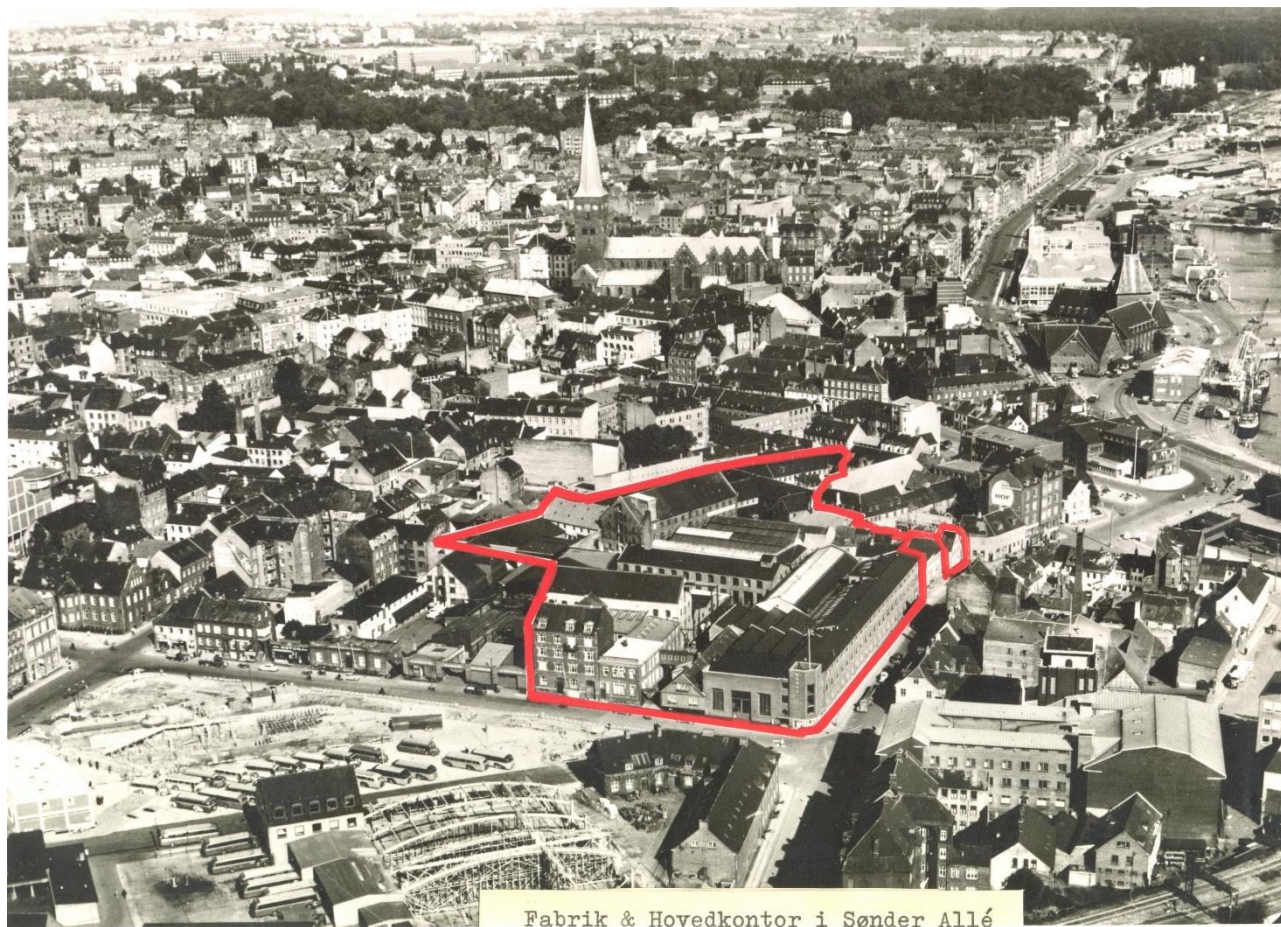
Efter at jeg havde arbejdet et årstid i drejeværkstedet, kom Bjørnkjær en dag med sit store smil på, lidt fortroligt sagde han til mig at han havde bemærket min gode faglige udvikling og at han nu havde et helt nyt job til mig! ”Du kan jo sagtens svejse elektrisk”, fortsatte Bjørnkjær, ”lad os lige gå over i svejseværkstedet.” Stedet viste sig at være det tidligere omtalte ”Nygade” og problemet var, at Bjørnkjær manglede en mand, som omgående kunne indgå i holddrift ved svejsning af de store skælimaskiner. ”Nielsen, prøv lige at gøre klar med en 6 mm. elektrode”, sagde Bjørnkjær henvendt til en af svendene i det sjak som lavede skælimaskiner. ”Vi skal lige se at få denne dygtige unge mand sat ind i arbejdet.” Et svært stykke vinkeljern blev spændt op i skruestikken med v-formen opad og svejsetransformereren indstillet så strømmen passede til elektroden. ”Nå lad os så lige se en fin svejsning”, fortsatte Bjørnkjær. Efter at jeg havde svejset ca. 10 cm. råbte Bjørnkjær stop og slog slaggen af den varme svejsning. ”Flot, flot”, sagde han, ”så kan du møde i morgen kl. 14.00, det skal du sagtens finde ud af”.

Sådan begyndte en periode på ca. 4 år, hvor jeg arbejdede med fremstilling af trykbeholdere af mange forskellige slags. Bjørnkjær forlod på et tidspunkt sit job hos Sabroe og blev kompagnon med Lindholst, som ejede firmaet af samme navn. Afløseren som driftsleder på ØB var en midaldrende sønderjyde ved navn Møller, som stort set intet havde til fælles med sin forgænger. Organiseringen af arbejdet i værkstederne blev i høj grad udført af sjakbejdse, d.v.s. en slags uformel leder af en gruppe, som kunne bestå af 5-8 mand. Det sjak, som jeg kom til at arbejde i, blev ledet af en dygtig smed ved navn Kaj Petersen, i sjakket arbejdede fast Henry Nielsen, Angelo Hansen, Ejgil Levisen, Knud Bigum, Richard Nykjær, Harry Mortensen, og så nu mig selv.

Principielt arbejdede vi på akkord, priserne var aftalte med ledelsen og der var officielt ikke lagt noget loft over indtjeningen. I praksis pressede vi uafbrudt indtjeningen pr. time opad, men vi passede også på ikke at ødelægge de prisaftaler, vi havde opnået, således at ledelsen ikke blev givet umiddelbar anledning til nyforhandling i nedadgående retning. Prisforhandlingerne blev varetaget af sjakbejdsen, men før en aftale blev indgået med ledelsen, var det konkrete job drøftet i sjakket. Det hørte til sjældenhederne, at der opstod uoverensstemmelser mellem sjakbejds og ledelse med hensyn til prisen for et stykke arbejde. Ledelsen lagde stor vægt på at kunne regne med, at et aftalt færdigtidspunkt altid blev overholdt. Dette var af stor betydning for lederens eget omdømme på hovedkontoret i Sønder Allé.

I en periode var Poul Hornbech værkfører sammen med den noget ældre Uthermøhl. Poul havde tidligere været svend i Peter Laursens sjak i Rørhallen, samarbejdet med Poul gav ingen vanskeligheder for os svende. Uthermøhl manglede helt de faglige erfaringer som kunne gøre ham respekteret af folkene i værkstederne, han blev aldrig andet end stik-i-rend-dreng for driftsleder/driftsingeniør. Hvis der f.eks. var besøg af en af direktørerne fra hovedfabrikken i Sønderalle, så kom Uthermøhl rundt til de forskellige sjak, hvor han nærmest krybende bad os om nu ikke at vaske hænder før arbejdstiden var slut, ”de høje herrer skulle jo nødtigt få et dårligt indtryk” var ordene, hvormed han understregede appellen. Uthermøhl havde som fortrolige to snedkersvende, som havde værksted i en bygning som lå bagest på grunden tæt mod bagsiden af Nørrebrogade. De tre tog sig i løbet af dagen i hinandens selskab en øl eller to. Kom nogen udenforstående uheldigvis på besøg, så plejede Uthermøhl med påtaget stemmeføring at afslutte en fingeret ordre til snedkerne for ligesom at legalisere sit eget besøg i værkstedet. Alle på ØB vidste naturligvis udmærket hvad der foregik. På ØB var der i perioden stor politisk aktivitet, flere af de ældre svende havde i årtier tilhørt enten DKP eller socialdemokratiet, bølgerne kunne i diskussioner

Fabrik & Hovedkontor i Sønder Allé

Sabroes administration og hovedfabrik i Sønder Allé i midten af 1950'erne. Udvidelsesmulighederne var udtømt og Sabroe var på med samlet udflytning til Holme. Kommunen overtog grunden i Dynkarken og efter en årrække som parkeringspladser blev området fra 1983 hjemsted for Aarhus Politigård. Luftfoto fra midten af 1950'erne, ukendt fotograf. Rød indtegning af virksomheden. Thomas Ths. Sabroe & Co.s arkiv, Rigsarkivet.

godt gå højt, men jeg oplevede aldrig uvenskaber på grund af forskellig politisk opfattelse. I Rørhallen arbejdede "kommunist Ras", en yngre meget aktiv DKP'er, som hver dag i middagspausen var henne på Land & Folks kontor i Mejlgade med mappen under armen. Ras bragte i årenes løb en hel del agitationsmateriale til omdeling på arbejdspladsen. Ras tog sig også af de hyppige indsamlinger til DKPs blad Land & Folk – det var uden tvivl ret store beløb som indsamledes.

I en periode var Bjørn Hald værkfører, det var før han rejste til Lindholst & Co hvor ØBs tidligere driftsleder Johannes Bjørnkjær var blevet kompagnon. Bjørn var en meget speciel person, han var en dygtig fagmand, men havde svært ved at begå sig i værkstederne på grund af sine meget stive meninger om, hvordan arbejdet bedst skulle udføres. Da jeg i 1956 påbegyndte den 3½-årige VF-skole på Jysk Teknologisk Institut, blev Bjørn min sidekammerat. Efterhånden lærte jeg Bjørn at kende, men han forblev som menneske anonym. Bjørn brød sig ikke om andres meninger, stolede blindt på sin egen viden og opfattelser af hvordan verden så ud. Bjørn deltog aldrig i nogen form for festivitas på VF-skolen eller i andre sammenhænge, jeg erindrer. Han var en absolut ener som i sin isolation måske havde det værst med sig selv. I tiden på skolen var jeg en af de få som Bjørn anså

for relevant i forbindelse med et senere job som leder i industrien og han anbefalede mig på et tidspunkt til et job hos Højers Maskinfabrik i Finlandsgade.

I en anden periode var det den lille korpulente sønderjyde ved navn Møller, som havde sine kronede dage som leder af ØB-afdelingen. Fagligt var han ikke noget særligt, men han var mere pågående og fræk i sin væremåde. På kontoret huserede han med kontormanden Gunner Larsen og underværkføreren Uthermøhl.

I min tid som sjakbejds i den afdeling, som blev kaldt Nygade, havde jeg det for så vidt udmærket med Møller. Han respekterede, og havde også brug for, at have nogle gode samarbejdsfolk. Sjakket blev "forkælet" med mange fagligt gode opgaver, hvilket vi naturligvis satte stor pris på. Med hensyn til prisen for de opgaver, vi udførte, var der sjældent problemer med at opnå Møllers accept.

Tillidsmanden Peter Laursen stod for salg af sodavand og øl på arbejdspladsen. Tiden var jo før arbejderne fik råd til biler – på ØB havde kun Aage Juultoft og svogeren Harry Mortensen bil. Ellers var det klart cyklen, som var det daglige transportmiddel til og fra arbejde. Torsdag var lønningsdag, det var før 14 dages lønnens indførelse. Sidst på dagen sendte vi som regel bud efter nogle gode stykker smørrebrød og hos Peter Laursen blev der købt godt ind af drikkevarer, helt fortrinsvis øl. Når situationen af og til udartede sig, så stoppede Peter for ølsalget og lagde således låg på udskejelserne. Det var dog ikke sjældent, at der fortsattes på restaurant "Harmonien" på hjørnet af Østbanetorvet og Kystvejen. I perioden blev der arbejdet også om lørdagen til kl. 14, det var især her, hvor nogle kolleger, både ældre og yngre, lige mødtes efter arbejdstid på "Harmonien". Der var også andre som bestemt ikke kunne drømme om at spille en lørdag eftermiddag med øldrikning og snak. Det var jo længe før man opfandt betegnelsen "Happy Hour", men det må også indrømmes at sådan en lørdag godt kunne trække ud, til ud på de små timer, hvis rækken af cafeer langs med havnen skulle besøges.

På et tidspunkt var der stor travlhed på hovedfabrikken i Sønder Allé, denne travlhed kom til at berøre mig personligt, idet der en dag kom besked om, at "man" gerne ville have mig ind som makker til to af de meget dygtige maskinarbejdere som betjente Sabroes på dette tidspunkt dyreste enkeltmaskine, et nyt tjekkisk horisontalboreværk af fabrikat "Plauert". Den ældste af kollegerne ved denne maskine hed Dalby, han havde i årevis haft et privilegeret job og var mere eller mindre accepteret som den eneste der var i stand til at udføre de komplicerede og ofte tunge kompressorstativer, skælismaskiner, m.v. Selv huskede jeg Dalby fra min læretid, hvor han blev betragtet som en konge i fabrikken. Den anden og noget yngre kollega ved maskinen var en utrolig flink og dygtig fyr, som kom fra Aalborg og havde fået tilnavnet "Aalborg Sørensen", han var junior, idet også hans far arbejdede i fabrikken, han betjente den store krumtapbænk og lavede de imponerende store stål krumtappe til de store 524-kompressorer. Også senior bar tilnavnet "Aalborg Sørensen". Værkfører i afdelingen var Holger Eliassen, en meget flink og dygtig mand, som på sin rolige facon forstod at få opgaverne udført til tiden og i topkvalitet.

På ØB fik jeg besked på at melde mig hos Holger Eliassen, det var så planen, at der skulle etableres treholdsdrift ved horisontalboreværket, og at jeg skulle ind som tredje mand. Jeg erindrer tydeligt den eftermiddag, hvor jeg kom ind til Eliassen. Han bød mig velkommen med sit forsigtige smil, idet han sagde: "Nå, er det dig". Eliassen kunne åbenbart kende mig fra min læretid.

Eliassen sagde, at vi sammen kunne gå hen til Dalby, som var i gang med at fremstille et kompressorstativ til en SMC 8-100. Eliassen præsenterede mig for Dalby, som modtog os meget uvenligt. Han var vred over, at skulle køre treholdsdrift. Eliassen sagde til Dalby, at han skulle vise mig til rette, så jeg snarest muligt kunne indtage min plads – derefter forlod Eliassen os. Så snart Eliassen var ude af syne, begyndte Dalby på sin meget negative facon at kværulere over, at jeg havde sagt ja til jobbet. Dalby fortsatte: "Jeg har jo hørt, at du skulle være så dygtig, så nu kan du jo selv lave stativet færdigt, så går jeg mig en tur". Her stod jeg så, alene med Sabroes dyreste maskine

med spindelen i fulde omdrejninger og uden nogen form for instruktion i betjeningen. Jeg stoppede maskinen, og forsøgte at tage situationen så roligt som det nu var muligt. Jeg kiggede mig lidt omkring ved maskinen, så lidt på, hvad der befandt sig af værktøj i skabene og afventede Dalbys tilbagekomst. Da han igen viste sig var det med et meget surt fjæs, " Nå, kan du finde ud af det?", sagde han, og fortsatte " Det skulle jo ikke være noget problem for sådan en som dig?" Situationen var rigtig trykket, der stod jeg i mit smedeantræk med min brune fløjlskasket på hovedet, medens Dalby som en anden jonglør betjente maskinens mange forskellige håndtag. Dalby gjorde absolut ingen tegn til hverken at vise eller fortælle mig noget om det arbejde, jeg skulle i gang med. På baggrund af Dalbys "velkomst" var jeg klar over at det ville være nødvendigt for mig at markere mine synspunkter for ham. Jeg sagde til ham, at jeg helt sikkert ville klare jobbet også uden hans hjælp, det ville blot vare lidt længere, end hvis han på god kollegial vis viste mig til rette. Min første dag som makker til Dalby var således en dårlig oplevelse.

Mit møde næste dag med min anden makker, Aalborg Sørensen forløb helt anderledes, han var venlig, positiv og systematisk i sine informationer til mig. Helt roligt sagde han, at jeg desværre ikke kunne forlade mig på Dalbys informationer. Aalborg Sørensen advarede om, at Dalby kunne finde på at løsne fastspændingsboltene på emner, som var under bearbejdning. Det var ikke nogen rar oplysning at få som ny ved maskinen, men på den anden side var informationen absolut vigtig, jeg var ikke et øjeblik i tvivl om sandfærdigheden i meldingen. Advarslen gjaldt især når jeg skulle afløse Dalby ved skift. En gang, hvor vi bearbejdede en af de store cylindre til skælismaskiner, bemærkede jeg at fastspændingsboltene i den ene ende ikke var spændt fast. Da jeg dagen efter igen afløste Dalby gik jeg helt tæt på ham, og i en truende position fortalte jeg ham om gårsdagens oplevelse, jeg gjorde ham klart, hvad jeg mente om ham og lovede at gentagelse ikke ville blive tålt. Der forekom herefter ingen provokationer fra Dalbys side og vort samarbejde forløb uden problemer, indtil skifteholdet blev nedlagt. Min tid ved horisontalfræsemaskinen forløb i øvrigt udmærket, jeg indhøstede ny faglige erfaringer og husker at akkordprisen for bearbejdning af et 8 cylindret SMC kompressor stativ var 83 kr. Jeg erindrer også, at det tog ca.9 timer at køre en spån i den store indvendige cylinder på skælismaskinerne.

I en periode, hvor jeg arbejdede i Sønder Allé, var jeg makker med en kollega, som hed Jørgensen, vi kørte i fællesakkord ved en Pittler revolverbænk. Værkfører var en ret stor mand som gik under navnet Store Søren, hans borgerlige navn var Sørensen. Maskinen, vi betjente, var af ældre dato og ret ustabil, f.eks. kunne en tung stang materiale ikke fastholdes i position, stangen flyttede sig frem og tilbage i længderetningen, hvilket betød ekstra stor påpasselighed og mange justeringer. Jeg klagede over maskinens dårlige mekaniske tilstand til Store Søren, fordi det faktisk var noget af en umulighed at tjene penge på akkorden. Store Sørens svar var blot: "Hvem har lovet, at du skal tjene mere?"

Da jeg jo gik på VF skolen om aftenen, havde jeg den aftale med hensyn til skifteholdsarbejde, at jeg kun var involveret i morgen- og nathold. Det føltes af og til lidt hårdt. at skulle passe både arbejde, skole og lektier inden for døgnets timer, men det gik! I slutningen af februar 1959 opsagde jeg mit job hos Sabroe, idet jeg havde fået tilbudt et nyt som værkfører hos Højers Maskinfabrik, Finlandsgade i Aarhus, fra 1. marts samme år.

1959 -1960

O.G. Højer, Maskinfabrik, Finlandsgade – Aarhus.

Siden 1956 havde jeg været på VF-skolen hos Jysk Teknologisk Institut og nærmede mig nu det sidste års undervisning på skolen, som i alt var af 3½ års varighed. VF-skolen var en mellemuddannelse, som var åben for yngre faglærte, der havde energi til at gennemføre et studium, som afvikledes om aftenen 5 dage om ugen. Det var en forudsætning, at man havde sit almindelige

arbejde i dagtimerne, så det var lange dage og ikke ret megen tid til at dyrke familielivet, når hjemmearbejdet også skulle gøres. Jeg var blevet opfordret til at søge et job som værkfører i maskinafdelingen hos Højer. Jobbet var natholdsarbejde og jeg søgte som nævnt efter opfordring, den kom fra min sidekammerat på VF-skolen, Bjørn Hald, der var ansat som driftsleder hos Lindholst & Co i Aarhus. Kompagnon hos Lindholst var Johannes Bjørnkjær, som havde været driftsleder hos Sabroe på Østboulevard-afdelingen, både da jeg i slutningen af 1940'erne var i lære og i turnus et halvt år i afdelingen, og da jeg efter endt militærtjeneste i begyndelsen af 1950'erne igen arbejdede på Østboulevard afdelingen.

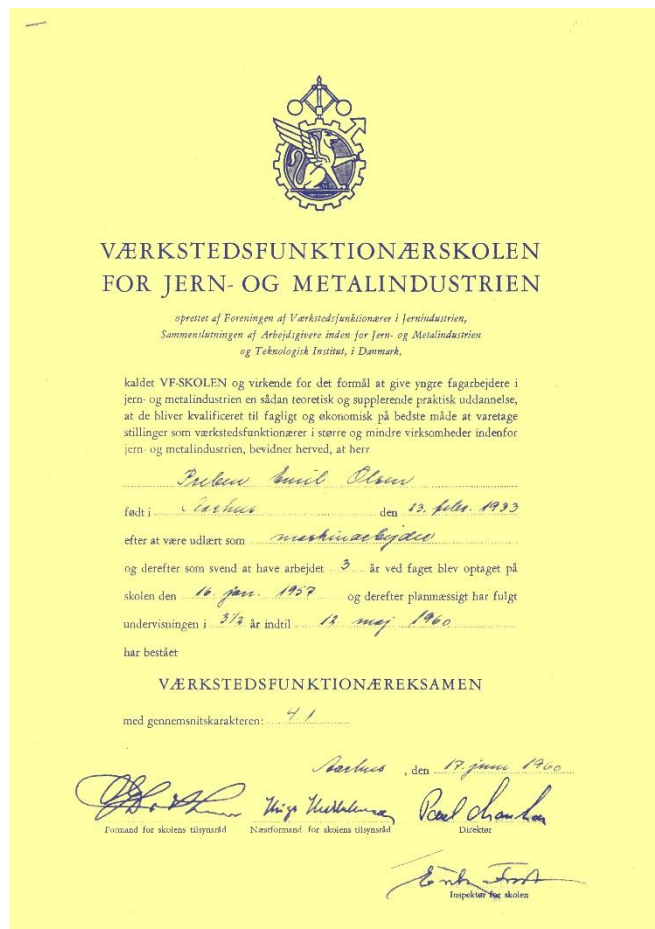
Arbejdet hos Højer passede mig i faglig henseende godt, jeg havde selv rimelig god erfaring fra udførelse af mange af de bearbejdningsopgaver, som forekom. Højer producerede komplicerede anlæg til fremstilling af ispinde, den største del af produktionen blev solgt til Tyskland, men man havde også et godt salg på hjemmemarkedet. Driftsleder var Jens Kronenberg, som også tidligere havde været ansat hos Sabroe i Sønder Allé. Kronenberg var min foresatte, han var københavner og VF uddannet på Teknologisk Institut i København. I montageafdelingen var ansat værkfører Sørensen, som på tidspunktet nok har været midt i halvtredserne, Søren, som han til daglig blev kaldt, brød sig ikke om mig. Jeg tror, at han så en konkurrent i min person; en af de her nye VF ere, som nu rykkede ind på arbejdspladserne i Aarhus-området. I montageafdelingen var der yderligere en værkfører, hans navn var Jørgen Christensen, og han var i slutningen af trediverne. Jørgen og Kronenberg kom en del sammen privat og arbejdede som en mini-klike blandt de øvrige ansatte. Søren var medlem af Oxford-bevægelsens gren Moralsk Oprustning, og han var derfor på vagt overfor enhver tanke eller udtalelse, der kunne tydes som forklædt kommunisme.

Kvalitetskontrol af de udførte bearbejdningsopgaver blev varetaget af Erik Møller Pedersen, som også tilhørte gruppen af værkstedsfunktionærer. Tillidsmand for maskinarbejderne var min skolekammerat John Vinkle. I maskinværkstedet, som var mit arbejdsområde, var der flere ældre, dygtige og rutinerede folk, men også flere yngre, som kunne deres ting. Enkelte af de ældre tog sig til tider en tår over tørsten, ind imellem i en sådan grad at jeg ikke ville lade dem betjene maskinerne på grund af risiko for ulykker. Ikke altid gik det helt stille af, når jeg afviste en for påvirket drejer/fræser. Tillidsmanden havde oftest en anden mening om forholdene og syntes, at jeg taklede problemerne forkert, men jeg var ikke indstillet på alt for mange kompromisser, når jeg mente, at min håndtering af opståede problemer var ok. I firmaets ledelse var O.G.Højer selv som administrerende direktør, så vidt jeg lærte Højer at kende var hans interesse koncentreret om konstruktion og udvikling af de komplicerede iskrem og ispindefrysere. De økonomiske og administrative opgaver i firmaet havde ikke hans store interesse. Virksomhedens økonomi og finanser blev varetaget af den altid piberygende Langendorf, som var sønderjyde og utrolig stædig.

På tidspunktet var jeg 26 år gammel og havde hos Sabroe arbejdet som drejer, svejser, horisontalfræser, klejnsmed og skruestiksarbejder og var godt fagligt funderet. Dette var anerkendt af de ansatte i maskinafdelingen, men kunne også give anledning til utilfredshed, hvis jeg blandede mig i arbejdets udførelse. Til job som drejere i maskinafdelingen havde jeg antaget Henry Mogensen, Børge Hald og Freddy Madsen. De tre var kendte i faglige kredse som meget dygtige drejere. Henry kendte jeg fra min tid som lærling hos Sabroe i Sønder Allé, Børge og Freddy kendte jeg gennem kolleger. Uvæsentligt var det ikke, at de tre nævnte maskinarbejdere var kendte som kommunister og som sådanne fagligt aktive. Det var også almindeligt kendt at folk med venstreorienterede synspunkter i årevis blev boykottet af virksomhederne i Aarhus.

Situationen med hensyn til at skaffe ledige kvalificerede drejere i Aarhus var, at der ikke var ledige på markedet, udover de som af den ene eller anden grund var boykottet. Det må desværre understreges at grunden til boykot oftest var rent politisk. Før jeg ansatte nogen af de tre havde jeg naturligvis en samtale med hver enkelt, hvor jeg gjorde det klart, at politisk agitation og anstiftelse af uro i fabrikken ikke ville blive accepteret.

VF-skolen var betegnelsen for Værkstedsfunktionærskolen for Jern- og Metalindustrien, der var oprettet i et samarbejde mellem brancheorganisationer og Teknologisk Institut. Til venstre forfatterens eksamensbevis fra 1960 (tonet af red.). Preben Emil Olsens arkiv, Rigsarkivet.

Preben Emil Olsen og holdkammeraterne på VF-skolen. Fra venstre på bageste række af de stående ses Preben som nr. 3. Foto i privateje

Jeg følte at de tre accepterede de krav, jeg havde stillet og de påbegyndte arbejdet. Imidlertid havde jeg ikke taget mig i agt for tillidsmandens og min værkførerkollega Søren Sørensens interne aktiviteter. Uafhængigt af hinanden rendte de med sladder til henholdsvis Højer selv og til Kronenberg, Sladdereren fortalte at jeg havde ansat tre fagligt aktive og store farlige kommunister som drejere i maskinafdelingen. Jeg tog for så vidt den interne opstandelse ret roligt. Højer som var et meget stille gemyt nævnte intet til mig personligt, men jeg formoder at han drøftede de modtagne informationer med Kronenberg. Jeg fornemmede at hele funktionærsiden i huset på det nærmeste var i oprør over de tres ansættelse. Man må jo huske på at vi befandt os midt i den kolde krigs værste periode, hvor venstreorienterede med ethvert middel blev søgt pacificeret. Et af de vigtigste våben som også i rigt mål blev brugt i Danmark var at fratage folk mulighed for arbejde, uanset kvalifikationer. Personligt sympatiserede jeg ikke med den politiske forfølgelse, som fandt sted godt hjulpet også af de tillidsmænd, som var valgt til at varetage faglige kollegers rettigheder på arbejdspladserne.

Hos Højer var der altid travlhed, og fagligt var perioden meget lærerig. I konstruktionerne forekom mange detaljer, som krævede både dygtighed og erfaring i fremstillingen, mange emner blev af veterinære grunde fremstillet i rustfrit stål eller i nikkel-bronze. Højer kom til tider en tur forbi i maskinværkstedet om aftenen, han interesserede sig for fremstillingen af kurveskiver, hvis faconer, han selv havde udtænkt og beregnet, han syntes at det var interessant selv at se, hvordan f. eks. en fræseoperation forløb. Højer var en særdeles hyggelig person at tale med, jeg er ikke i tvivl om at han var en meget dygtig tekniker, men også et stort menneske, som ønskede det bedste for sine ansatte.

Vi brugte flere forskellige underleverandører, som leverede alle former for maskinarbejde. Disse leverandører havde jeg en del kontakt med rent fagligt, medens det som oftest var Kronenberg som aftalte priser med underleverandørerne. Jeg erfarede ved min kontakt med flere af underleverandørerne at vi, dvs. firmaet Højer, var kendte for at gerne at skulle have f.eks. en kasse cigarer eller nogle pakker cigaretter som tak for de ordrer, der blev placeret hos den pågældende underleverandør. Jeg kendte ikke selv til nævnte forventninger og sympatiserede absolut ikke med tanken om gaverne overhovedet. Det fremgik at idéen med at bede underleverandørerne om nævnte gaver var Kronenbergs, og at det også var ham som ved besøg eller opringning forelagde ønskerne for giverne. Det blev som regel oplyst, at værkstedsfunktionærene hos Højer enten var ved at arrangere en fest, eller et møde og at man gerne så en erkendtlig fra den pågældende underleverandør. Jeg syntes, at situationen var pinlig og drøftede spørgsmålet med Kronenberg, men han afviste fuldstændigt, at der var noget som helst forkert ved fremgangsmåden. Vi blev derfor ikke enige om en ændring af forholdet. Kronenberg syntes ikke om, at jeg havde givet udtryk for min mening, dette erfarede jeg også ved udtalelser fra Jørgen Christensen, som var Kronenbergs betroede.

I virksomheden arbejdede en tidligere Sabroe-rejsemontør, som hed Kjeld Jacobsen, en dygtig og af kunderne meget vellidt mand. Kjeld var stort set altid på opgave et eller andet sted i Tyskland, hvortil rigtig meget udstyr blev solgt. Privat kom Aase og jeg sammen med Kjeld og hans kone Lilian, som var ansat ved Jydsk Telefon. Kjeld og Lilian var interesserede i kunst, en interesse vi havde fælles med dem og som påvirkede vore køb af malerier i perioden, hvor jeg var hos Højer.

På et tidspunkt i foråret 1960 spidsede situationen til med hensyn til de tre tidligere nævnte drejere, som jeg havde antaget og som i øvrigt passede deres arbejde upåklageligt. Kronenberg gav udtryk for, at jeg skulle afskedige de tre nævnte i løbet af en kortere periode, da han ikke ønskede at beskæftige ballademagere, som han udtrykte det. Videre gav han udtryk for, at det var helt forkert af mig overhovedet at have ansat de nævnte. Jeg henviste til at den ene, Henry Mogensen, havde været ansat som drejer hos Sabroe oven i købet i samme periode som Kronenberg selv havde været i firmaet som værkstedsfunktionær. Kronenberg indrømmede da også, at Henry var anset som en

yderst dygtig drejer, og kunne også huske, at Henry var en god amatør fotograf, som havde leveret mange fine sort/hvide fotos til udsmykning af kantinen hos Sabroe i Sønder Allé. Det lå i luften at jeg skulle presses til at afskedige de tre, men i stedet valgte jeg at søge tilbage til Sabroe, som gerne ville ansætte mig igen. Jeg opsagde mit job hos Højer og forlod firmaet ved udgangen af maj 1960.

1960-1964

Thomas Ths. Sabroe & Co, Østboulevarden 9, Aarhus og Chr.X's Vej 201, Højbjerg.

I april måned 1960 søgte jeg et job hos Sabroe som arbejdsstudietekniker, det var umiddelbart før afslutningen af VF-skolen i maj samme år, efter 3½ års aftenskole på Jysk Teknologisk Institut. Jeg var ansat hos O.G. Højer i Finlandsgade som værkfører i maskinafdelingen, men ønskede af flere grunde et jobskifte. I disse år var hovedemnet i danske industrivirksomheder rationalisering og mange blev ansat i nyoprettede metode- og tidsstudieafdelinger i de større firmaer. Den 27. april 1960 blev jeg indkaldt til samtale med driftsingeniør Laurits Gottwald på Sabroes kontor i Sønder Allé. Det job, som var ledigt, drejede sig om udførelse af metode- og tidsstudier i Sabroes beholder- og rørafdeling, som var indrettet i et nedlagt jernstøberi på Østboulevarden. Af min ansøgning fremgik det, at jeg indgående kendte arbejdsprocesserne, både fra min tid som maskinlærling og især fra de år, jeg efter militærtjenesten havde arbejdet som både maskinarbejder og smed i afdelingen. Gottwald kunne godt huske mig af udseende og havde uden tvivl før vort møde forhørt sig i huset om mine faglige og øvrige kvalifikationer. Gottwald stillede ingen spørgsmål til mig ud over, at han ønskede at høre mine lønmæssige forestillinger. Jeg gjorde opmærksom på, at jeg i maj ville have bestået VF eksamen og at jeg indgående kendte de forekommende opgaver i afdelingen og derfor mente mig kvalificeret, mit lønkrav angav jeg til 1.500 kr. pr. måned. Gottwald sad på den modsatte side af det bord, vi sad ved, foran sig havde han en protokollignende bog, som han åbnede ganske lidt, medens han skævede til notaterne i bogen. Gottwald sagde at han absolut ikke kunne imødekomme mit lønkrav, han henviste til funktionærer, som havde været mange år i firmaet og ikke oppebar en løn som den jeg forestillede mig. På tidspunktet for jobsamtalen var netop de kvalifikationer, jeg kunne dokumentere i en rimelig høj kurs hos arbejdsgivere i Aarhus, hvorfor jeg roligt fastholdt mit lønkrav. Gottwald argumenterede for en lavere begyndelsesløn, men jeg fornemmede at han allerede før vort møde havde bestemt sig for min ansættelse, så jeg fastholdt min forventning til startlønnens størrelse. Gottwald accepterede efter lidt bladen i protokollen, men understregede at lønnen hos Sabroe var en strengt personligt aftale og derfor ikke måtte oplyses eller drøftes med andre ansatte.

Allerede 29. april 1960 modtog jeg brev fra Sabroe med bekræftelse af min ansættelse 1. juni 1960. Brevet var behørigt underskrevet af kontorchef Vagn Jepsen samt afdelingsingeniør A.C. Levinsen. Min ansættelse var i metode- og tidsstudieafdelingen, som på tidspunktet var bemandet med 8 funktionærer. G. Schuppli var afdelingens utroligt energiske chef, han var schweizer af fødsel, men var gift dansk. Afdelingen havde som en af sine mange opgaver ansvar for anskaffelse af nye maskiner overalt i produktionen. Schuppli var en meget magtfuld person, som stort set på egen hånd besluttede hvad og hvor der skulle købes, han havde sin daglige gang i direktionskontorerne og var misundt og i det skjulte uretfærdigt bagtalt af mange, som følte sig tilsidesat og forbigået af ledelsen.

Schuppli var som nævnt meget energisk og besad et stort arbejdsmæssigt potentiale, han var en meget dygtig bearbejdningsstekniker og han havde et yderst detaljeret kendskab til, hvad der kunne købes af moderne produktionsudstyr. Ingen i huset kom op på siden af Schuppli og den attention han havde fra direktionshold var helt berettiget. Som det fornemmes af min karakteristik kom jeg godt ud af det med Schuppli, som delegerede afdelingens arbejde på Østboulevarden 9 til Poul

Ahlmann Olesen og mig. Poul og jeg havde tidligere som maskinarbejdere arbejdet sammen på Østboulevard-afdelingen og udførte nu i et fortsat godt samarbejde de opgaver som forelå.

Vor hovedopgave var gennemførelse af tidsstudier som basis for fastsættelse af akkordpriser på alt beholder- og rørarbejde. Vi kendte begge selv i detaljer de krav som stilledes til arbejdets udførelse idet vi begge havde personlig erfaring med de fleste arbejdsoperationer. Dette betød, at vi var i stand til også at give praktisk instruktion til de som skulle udføre de forekommende arbejdsopgaver. Blandt de ansatte smede og maskinarbejdere var både Poul og jeg selv almindeligt anerkendte som habile håndværkere som selv kunne vore ting, dette gjorde den ikke populære akkordsætningsopgave lidt lettere. En stor del af de ansatte i værkstederne kendte jeg dels helt tilbage fra min læretid i slutningen af 1940'erne, og dels fra de år, hvor jeg arbejdede som maskinarbejder på ØB.

Driftsingeniør på ØB var Anders Hansen, en særdeles flink og omgængelig person, som ikke personligt kendte til det praktiske arbejde i værkstederne, men som i relation til den stærke Schuppli havde valgt den lave profil. Til sin assistance havde Anders Hansen tre kontorfolk, hvoraf den ene, Gunner Larsen, havde været på stedet siden midten af 1940'erne, Larsen udførte uden tvivl et stort administrativt arbejde, idet han kendte både folk og produktion godt. Udover dette kendte Larsen også alle nøglepersoner som sad i kontorerne på hovedfabrikken, som stadig lå i Sønder Allé. Larsen var en for ledelsen yderst loyal og værdifuld medarbejder. En anden af kontorfolkene hed Jacobsen, han beskæftigede sig med lønningsregnskab, han var som regel søvngig og uoplagt og præsterede at sove ved sit skrivebord. Den tredje af kontorfolkene hed Rasmussen, han var pligtopfyldende og utvivlsomt den, som klarede de fleste af kontorets rutineopgaver. Min chef var som nævnt Schuppli, på tidspunktet havde han kontor både i Sønder Allé og i Holme. En gang om ugen kom han på ØB, vi havde kontorer på øverste etage i en nybygget kontorbygning som var placeret ud mod Østboulevarden.

Schuppli blandede sig ikke i den praktiske del af vort arbejde, men interesserede sig især for tallene i den månedsrapport, vi afleverede og som dokumenterede prisen for de udførte smedeopgaver før og efter akkordsætning. Opgaven med tidsstudier var ikke populær, men vi undgik enhver form for nidkærhed i udførelsen af vores arbejde som bestemt krævede at ingen skulle føle sig generet af os. Vores arbejde var baseret på aftaler truffet mellem Metalarbejderforbundet og Arbejdsgiverforeningen, disse aftaler var igen udmøntet i en intern arbejdsstudieaftale, hvori indgik aftale om betalingsfaktoren pr. arbejdstime. I 1960'erne var arbejdsugen på 6 dage, idet der også arbejdedes på lørdage.

I arbejdsstudieafdelingen, som havde kontorer i det nye byggeri på Axel Gruhnsvej i Holme, var de ansatte teknikere samlet til fællesmøde et par timer hver lørdag formiddag. Der gennemførtes også øvelser i den såkaldte arbejdstaktvurdering, som i praksis anvendtes ved enhver akkordsætning og som kunne give anledning til diskussioner mellem parterne idet vurderingen var afgørende for den akkordpris, som blev forelagt som forslag til godkendelse af de involverede faglærte. Min kollega Poul A Olesen havde i sin tid som svend på ØB arbejdet som værktøjsmager og som reparatør, han fungerede stadig som den kyndige, når specialværktøjet til fremstilling af ribberør skulle nyfremstilles eller repareres. Ribberør var et vigtigt produkt som fremstilledes i tusindvis af meter og indgik i den store produktion af luftkølere. Poul var en meget iderig og omsorgsfuld kollega, som det var en fornøjelse at samarbejde med.

I 1960'erne havde Sabroe ved ingeniør Carl Jeding udviklet en serie ny stopventiler i svejset udførelse, fremstillingen skulle foregå i den nye fabrik i Holme, hvortil jeg blev overført. I disse år afgik fra landbruget i tusindvis af især smålandbrugere, mange af disse folk søgte nu arbejde ved industrierne i byerne, dette gjaldt også for Sabroes vedkommende som ansatte mange tidligere landmænd som ufaglærte arbejdere. Af Schuppli fik jeg som opgave i Holme at tilrettelægge i halvautomatiseret form alt svejsearbejde på den ny stopventil serie. Jeding havde lavet et stort og

*Den nye fabrik i Holme
prydede i august 1963
forsiden af Sabroe News.
Thomas Ths. Sabroe & Co.s
arkiv, Rigsarkivet.*

SABROE news

AUGUST 1963

NO. 55

77708

dygtigt stykke udviklingsarbejde med hensyn til konstruktion, herunder fastlæggelse af fremstillings tolerancer. Til udførelse af de mange svejseoperationer blev der fremstillet en speciel Co2 svejsemaskine. Maskinen var halvautomatisk, dvs. at kun tre deloperationer blev manuelt udført, disse var opspænding, start af svejsning og nedtagning af emne. Operatør ved maskinen var en tidligere landmand ved navn Martin, han udførte et rigtigt godt stykke arbejde og var meget interesseret i alt, hvad der foregik, jeg tror han oplevede fabrikslivet langt mere spændende end arbejdet på sit eget lille husmandssted.

Maskinen var konstrueret af Ludwig B. Hansen som også hørte til i metodeafdelingen, Ludwig var en rigtig god samarbejder og yderst kreativ når det gjaldt om at finde på. Ludwig og Schuppli var ikke altid enige om enhver detalje i en konstruktion, dette gav jævnligt anledning til helt unødige diskussioner mellem dem. Oftest var det Schuppli, som på et velment, men ikke

gennemtænkt grundlag, ville presse Ludwig til at lave ændringer i sin konstruktion. Ludwig gav sig ikke uden videre, da han altid havde sine argumenter klar, når diskussioner opstod. Ludwig var sønderjyde og var under Anden Verdenskrig blevet tvunget ind i den tyske hær, han var i slutningen af krigen blevet taget til fange af canadiske soldater i Frankrig, det var han lykkelig for. Svejning af de ny stopventiltyper blev i løbet af få måneder overflyttet til udførelse på den ny maskine som var designet til netop disse opgaver, kvaliteten var fin, efterhånden som bearbejdningstolerancerne blev korrigeret så svejsevolumen var ens, når der var tale om ens diameter.

Arbejdet i afdelingen var ikke kedeligt, de tekniske og beregningsmæssige sammenhænge som blev afdækket ved udførelse af metode- og tidsstudierne kunne anvendes til konstruktion af syntetiske systemer, hvorefter tidsforbrug kunne beregnes ud fra en tegning af emnet. Dette betød at man i stort omfang kunne minimere anvendelsen af direkte urstudier som forståeligt nok aldrig blev populære. Det var på flere måder belastende at være ansat i tidsstudieafdelingen, arbejdets art gjorde, at jobbet set fra de værkstedsansattes synspunkter var upopulært, efterhånden som man i forbindelse med akkordsætning af arbejdsoperationer f.eks. kunne konstatere de hårde fysiske belastninger ansatte kunne komme ud for, så aftog lysten til fortsat at beskæftige sig med dette specielle område.

Det var især udførelse af arbejdsoperationer, hvor operatørens involverede muskelarbejde i forbindelse med løft op og ned af de emner, som skulle bearbejdes kunne være særdeles belastende. Der kunne f.eks. være tale om manuelt løftarbejde på 3 tons/meter på en dag. Jeg drøftede nogle gange disse forhold med Schuppli, men hans opfattelse var, at der i de lokale aftaler om akkordarbejde var indeholdt såkaldte træthedstillæg som kompensation for problemet med de tunge løft. Jeg drøftede også problematikken med andre kolleger i afdelingen, men holdningerne til sagen var overvejende som Schuppli gav udtryk for. Det var ikke sådan at jeg på nogen måde skændtes med Schuppli om nævnte aspekter ved gennemførelse af akkordarbejdet, men jeg besluttede mig til at søge over i et andet job indenfor maskinindustrien, når lejlighed bød sig.

Fagligt beskæftigede jeg mig i disse år en del med flammeskæring af emner i ret svær jernplade, der var især tale om firkantede og runde flanger i pladetykkelse op til 30-35 mm. Flangerne fremstilledes på årsbasis i tusindvis og totalt var 6-8 mand fuldtidsbeskæftiget med fremstillingen, som også indeholdt dreje- og boreoperationer. I en periode arbejdede jeg med forbedring af skæredyserne, som anvendtes i flammeskæremaskinerne. Ved at lave oxygendysernes gennemboringer koniske i stedet for cylindriske kunne udstrømningshastigheden øges til over lydets hastighed, og skærehastigheden øges væsentligt. I forbindelse med mit arbejde deltog jeg i et kursus som blev holdt af det svenske ingeniørforbund i Gøteborg, kurset var udmærket og drejede sig om moderne svejse- og skæreteknik. Kurset, samt rejse og hotelophold blev betalt af Sabroe. Man havde dengang den regel at såfremt man rejste fra firmaet før der var gået ét år efter kursusafslutning så skulle man selv betale, reglen var ikke helt lovlig og blev da også afskaffet. Da jeg kom hjem efter kurset skulle jeg aflægge regnskab hos Svendsen som var kasserer og havde kasse i hovedkontoret i Sønder Allé. Svendsen var absolut af den gamle skole, han anvendte altid en usædvanlig høj stemmeføring så enhver i det store lokale uden vanskelighed kunne følge med i hvad i hvem der i øjeblikket var til ekspedition. Svendsen bemærkede, at det af mine bilag fremgik, at jeg i Gøteborg havde boet på Hotel Kong Carl, det påtalte han omgående og alle de nedadbøjede hoveder i kontoret rejste sig og kiggede over til skranken for at se hvem det nu var der stod til tur hos Svendsen. Jeg mente ikke, at Svendsen havde noget som helst ansvar for, hvor jeg havde boet eller for hvad jeg havde brugt af penge, mit regnskab var godkendt og underskrevet af min afdelingschef, den besked gav jeg Svendsen over disken og fortalte ham desuden at mit hotelværelse var blevet reserveret af direktionssekretær Hjortkær. Svendsen, som åbenbart var helt bevidst om hvem der var hvem i huset, mente nu pludselig at alt naturligvis var i orden. Jeg var dog ikke i tvivl om at Svendsen syntes at hotelvalget i Gøteborg var for ekstravagant.

I tidsstudieafdelingen arbejdede blandt andre også mine to klassekammerater fra VF-skolen. Det var Allan Jepsen og Henning Sørensen som begge var dygtige teknikere med store personlige erfaringer. Jeg følte altid at være på bølgelængde med Allan og Henning, når vi drøftede vore opgaver og de faglige forhold i virksomheden. Den faggruppe, jeg tilhørte hos Sabroe var værkstedsfunktionærerne, hvor den gamle snedkermester S.A. Sørensen nu fungerede som formand. Sørensen skulle blandt andet have medlemmernes løn oplysninger til statistik formål, han gav udtryk for den opfattelse at min månedsløn, i forhold til andre med længere anciennitet, var høj. Min kollegiale situation hos Sabroe var lidt speciel, idet mange af de ældre kolleger havde været funktionærer, da jeg var i lære, mange af disse huskede mig udmærket og syntes lige som formanden, at jeg job- og lønmæssigt var fløjet forbi dem. Sagen var, at firmaerne på tidspunktet måtte betale de unge med VF-eksamen en højere løn, der var blot tale om udbud ogefterspørgsel.

Efter ca. 3½ års ansættelse i tidsstudieafdelingen havde jeg lyst og mulighed for at prøve et andet firma og helst også noget andet arbejde, i december 1963 opsagde jeg til Schuppli mit job til fratrædelse 31. januar 1964, efter at jeg havde søgt og fået nyt job hos Crisplant på Bryggervej 21 i Risskov fra 1. februar. 1964. Jeg skiltes fra Sabroe i god forståelse og bestemt ikke i utilfredshed.

1964-1979

Crisplant A/S, Bryggervej 21, Risskov – og Kosan Crisplant A/S, P.O. Pedersensvej 2, Aarhus N

I perioden fra februar 1964 til udgangen af november 1979 var jeg ansat hos Crisplant i Aarhus. Jeg blev antaget af firmaets stifter Svend Christensen, der ligesom jeg selv, havde lært som maskinarbejder hos Sabroe i Århus, for SCs vedkommende havde maskinfaget været grundlaget for hans senere uddannelse som maskiningeniør.

Baggrunden for min ansættelse hos Crisplant var jobbet hos Sabroe i Holme, hvor jeg som nævnt havde været ansat i metode og tidsstudieafdelingen i omkring ved 3½ år. I disse år var tidens løsen i industrien rationalisering og denne strømning var nu nået til Crisplant, hvor ledelsen mente, at man af konkurrencemæssige grunde skulle forlade det hidtidigt anvendte lønningssystem i fabrikken som var ren timeløn. Til gennemførelse af skiftet fra timeløn til akkordløn skulle Crisplant så bruge en person som havde erfaring med dette arbejde.

Crisplant var en ingeniør og produktionsvirksomhed, som i 1964 projekterede, fremstillede og leverede nøglefærdige fyldeanlæg til flaskegas, herunder maskiner til vedligeholdelse af gasflasker dvs. trykprøvning og maling. Crisplant anvendte som underleverandør Århus Vægtfabrik, der leverede samtlige fyldevægte, som indgik i alle leverede anlæg. Firmaet "Meneta" ved Odense leverede halvfabrikata for en stål-transportkæde, som var selve transportøren i flaskefyldeanlæggene. Firma Carstensen & Larsen i Randers leverede nitter til transportkæden medens kædens svejse og samleoperation udførtes af Crisplant. Produktionen var ca. 12.000 meter transportkæde pr. år.

I 1964 bestod Crisplants direktion og ledelse af følgende personer:

Svend Christensen, administrerende Direktør

Olau Eriksen, underdirektør

Ledende medarbejdere:

Poul Storkehave, regnskabschef

Villy Ingemann, indkøbschef

Sven Bringsjord, salgschef

Poul Hansen, salgschef

Poul Tryk, projektingeniør/konstruktion

Erik Rasmussen, projektingeniør/konstruktion
Jacob Nielsen, udviklingsingeniør
Fabriksledelse:
Erik Andersen, driftsingeniør
Morten Nyboe Jensen, værkfører Udviklingsopgaver
Leif Uldahl, værkfører Maskinværkstedet
Hans Snorgård, værkfører Smedeværkstedet
Knud Ferm Olsen, værkfører Montage

På tidspunktet for min ansættelse var der i Crisplants værksteder beskæftiget i alt ca. 25 timelønnede medarbejdere fordelt på 3 grupper bestående af 18 faglærte, 7 ufaglærte samt 5-6 kontorfolk

SC, der som før nævnt havde startet firmaet og fungerede som firmaets eneste idemand, arbejdede tæt sammen med Jacob Nielsen og Morten Nyboe Jensen på at skabe en helt ny produktion, som kunne supplere og evt. senere erstatte salget af gasfyldeanlæg. SC så et stort behov på verdensmarkedet for maskinel emnesortering, f.eks. bagage- og pakkesortering. Uden tvivl følte SC, at medarbejderne generelt var optaget af de daglige individuelle opgaver og ikke havde tid eller interesse i at beskæftige sig med nytænkning. Denne situation førte til, at SC til tider blev borte fra arbejdet i frustration over at ingen forstod ham, når han f.eks. gav udtryk for: ”Det skulle vi måske se på.” SC blev dog ved med at presse på med sine ideer, som dannede baggrund for de forsøg, som blev udført især med sorteringsmaskiner.

Crisplant var i 1964 for størstedelen ejet af Kosan A/S, som var ejet af Tholstrup familien, hvor Knud Tholstrup var den som gennem bestyrelsesarbejdet engagerede sig mest i Crisplants aktiviteter. Kosan A/S fungerede i visse situationer som ”pengetank” for Crisplant. SC var som antydning Crisplants dynamo i de fleste sammenhænge, først og fremmest optog den tekniske udvikling af idéer til helt ny produkter ham meget. SC mente, at Crisplant ikke kunne sikres en fortsat eksistens og udvikling som baserede sig udelukkende på udstyr til flaskegasbranchen. Crisplant havde med sine produkter skabt sig en næsten monopoliseret position på verdensmarkedet, og især havde Crisplant gjort en meget stor salgsindsats i Frankrig, hvor man havde etableret eget selskab, Crisplant Francaise, som havde adresse i Det Danske Hus på 142 Champs Elysee i Paris, en i øvrigt fornem adresse, som overfor potentielle franske kunder understregede Crisplant navnet.

I årene 1964-1966 arbejdede jeg med etablering af en såkaldt arbejdsstudieaftale, hvis indhold baserede sig på de erfaringer, jeg havde medbragt fra Sabroe i Holme. Opgaven var ikke let, idet urstudier og akkordarbejde absolut ikke var populære foreteelser hos nogen faggruppe hos Crisplant, inklusive funktionærerne, som ikke selv var omfattet af aftalen. Dansk Metal og SiD var forhandlingspartnerne med hensyn til arbejdsstudieaftalen, som blev underskrevet af tillidsmændene Ole Laursen og Chr. Philipsen. For Crisplant blev aftalen underskrevet af den nyansatte tekniske chef, Vagn Malling Jensen. Imidlertid blev tidsstudier og akkordsætning aldrig af nogen stor betydning, idet især SCs holdning til ide og fremgangsmåde ikke var helhjertet, da han inderst inde var overbevist om at hvis blot firmaet behandlede de ansatte i værkstederne ordentligt så ville enhver også yde sit bedste.

Efter jeg hos Sabroe at havde beskæftiget mig med tidsstudier og akkordsætning ønskede jeg egentlig ikke at fortsætte dette arbejde og benyttede derfor SCs velvilje til at neddrøle aktiviteterne med akkordarbejde hos Crisplant.

I værkstederne var der til trods for firmaets generelt positive holdning til medarbejderne en del samarbejdsproblemer. Dette skyldtes for en del, at medarbejderstaben holdningsmæssigt var delt i to, ”de gamle” og ”de ny”. En gruppe af medarbejdere, som havde arbejdet sammen med SC, da

denne havde en lille virksomhed følte uden tvivl at den udvikling som var i gang, medførte alt for store og hyppige forandringer hen imod en større organisation. Flere følte sikkert, at ”de ny” helt havde overtaget den daglige ledelse i firmaet, og denne følelse havde man ikke med urette. I efteråret 1965 blev jeg af SC udnævnt til overværkerfører i fabrikken; ikke alle syntes at det var en god ide, og de så sig selv sat tilbage med hensyn til placering i organisationen. Mit samarbejde med SC var godt, jeg fik meget frie hænder i arbejdet og en del nyt moderne produktionsudstyr blev anskaffet, især Co2 svejsemaskiner.

Orly-lufthavnen i Paris

I Crisplants franske firma i Paris havde den franske direktør, som SC uforvarende havde givet titel af PDG (President Directeur General), accepteret en efter firmaets størrelse meget stor ordre på et automatisk bagagetransport og sorteringsanlæg til lufthavnen Orly i Paris. Anlægget var Crisplants første i sin art og meget avanceret i ideen. SC havde frarådet, men ikke forbudt den franske direktør at acceptere ordren, som SC anså for en alt for stor og kompliceret opgave specielt i forhold til Crisplants økonomiske formåen. Ordregiveren var Compagnie Air France i Paris. I Frankrig havde Crisplant Francaise ikke selv produktionsfaciliteter, men samarbejdede med et mindre smedefirma i den lille nordfranske by Marquise. Dette firma var grundlagt af M. Lenglet og havde gennemgået en udvikling fra det absolut beskedne til i 1966 at beskæftige omkring ved 40 mand. M. Lenglet, som kun talte fransk, var så absolut en person som SC syntes godt om, både som menneske og forretningsforbindelse. Lenglet havde som underleverandør til Crisplant leveret mere end 30 små og større fyldestationer for flaskegas. Stationerne var monteret og igangsat overalt i Frankrig af Crisplant Francaise.

I Crisplant Francaise havde SC placeret Peter Grabow Petersen som Directeur Technique. Han var uddannet som civilingeniør, og han var ansvarlig for både konstruktioner, valg og styring af underleverandører, samt montageaktiviteter hos kunderne.

I januar 1966 fortalte SC mig detaljeret om Orly-projektet som på grund af mangelfuld opfølgning var ved at udvikle sig til en katastrofe ikke blot for Crisplant Francaise, men også for Crisplant i Danmark, såvel som for Kosangas. SC spurgte om jeg ville påtage mig i en periode at lede den igangværende montage i Paris Orly-lufthavnen, jeg accepterede ønsket og rejste i begyndelsen af januar 1966 til Paris. Mine kontaktpersoner på kontoret i Det Danske Hus blev Peter Grabow Petersen og M. Pulin, sidstnævnte tog sig af indkøb til igangværende opgaver.

I Orly havde Crisplant Francaise placeret en fransk tekniker M. Charmey som montageleder, han havde tidligere i projektet været beskæftiget med konstruktion og tegning af de enheder som indgik i det store anlæg. M. Charmey blev min gode og dygtige samarbejdspartner, han talte et ret godt engelsk, i hvert fald bedre end det. jeg selv kunne præstere, men vi havde ingen vanskeligheder i vor kommunikation.

Hos Lenglet i Marquise var der lejet et montagehold på ca. 10 mand, herudover arbejdede 2 montører som var ansat hos Crisplant Francaise og normalt beskæftiget med montage af gas fyldeudstyr hos kunder i Frankrig og Nordafrika, deres navne var M. Leroy & M. Ciceron. Air France havde som kontrollant af den igangværende anlægsmontage i Orly placeret en tidligere krigspilot ved navn M. Labard, han opholdt sig på montagepladsen hver dag i den fulde arbejdstid. M. Labard var engelsktalende og jeg havde til trods for Crisplants mange tekniske og leveringsmæssige problemer et godt samarbejde med ham. Situationen for Air France i den ny og prestigefyldte lufthavn var meget vanskelig på grund af problemerne med at få den ny bagageinstallation gjort brugsklar. I Crisplants leverance indgik 30 indregistreringsbænke anbragt i hesteskofacon i den ny afgangshal. På en stor rejsedag kunne afgangstrafikken fra lufthavnen være fuldstændig kaotisk på grund af tekniske problemer med det ny anlæg.

Min arbejdsmæssige situation i Orly var især i de første måneder ret vanskelig bl.a. på grund af, at jeg ikke forstod eller talte fransk. Snart blev jeg klar over vanskelighedernes komplicerede natur. Fra mange sider var presset på min person direkte og hårdt, ret hurtigt var jeg tvunget til at anvende en præcis og meget kontant arbejdsform overfor omgivelserne, ikke mindst de involverede ansatte på Crisplant Francaise kontoret i Paris.

Det lykkedes mig at etablere og vedligeholde et samarbejde med Air France-repræsentanterne som for fleres vedkommende udtrykte sympati for det engagement jeg viste i løsning af Crisplants opgave. I juli måned i 1966 ventede vi vort tredje barn Alex, det var en svær tid at komme igennem, ikke mindst for Aase som var i vores nye lejlighed på Nordre Ringgade 81 i Aarhus sammen med vore to store drenge på 6 og 11 år. Ledelsen i Crisplant var naturligvis informeret om dette meget personlige aspekt og ville gerne tage hensyn, men samtidig insisterede Air France på, at der i Orly skulle være en repræsentant fra Crisplant i Danmark. Dette betød, at jeg i hele 1966 rejste adskillige gange mellem Aarhus og Paris fortrinsvis i weekender. Da Alex blev født den 14. juli 1966 opholdt jeg mig i Paris; beskeden om hans fødsel fik jeg pr. telefon af vores mellemste søn, Mogens. Først 14 dage senere så jeg Alex første gang.

I Paris boede jeg på Hotel Grand du Palais i 35 Rue Latour Maubourg, som er forbundet med en bro over Seinen og i gåafstand til kontoret i Det Danske Hus på Champs Elysee. Hver morgen tog jeg Air France bussen fra Gare Invalides til Orly lufthavn, ofte havde jeg arbejde eller møde på kontoret efter en lang arbejdsdag i Orly. Crisplant Francaise betalte mit hotelværelset som kostede 42 franc, herudover fik jeg 50 franc pr. dag til kost og transport. Hele 1966 gik med arbejde og rejser til og fra Paris, på et tidspunkt blev den franske montørstyrke suppleret med et udvalgt montørhold fra Crisplant i Århus. De fra Danmark udsendtes opførsel og generelle forkælede holdninger til arbejdet medførte for mig personligt en hel del ekstraarbejde i form af diskussioner om alle mulige detaljer. Faktisk var samarbejdet med det franske montørhold fra Lenglet i Marquise meget lettere, dette skyldtes for en stor del at folkene derfra var klar over at de ikke var på udflugt til Paris og at deres personlige ansvarsfølelse var betydeligt større end den, som de udsendte danskere udviste. På et tidspunkt blev situationen med danskerne så uacceptabel, at jeg kaldte holdet sammen og fortalte dem, at de som ikke mente at kunne acceptere arbejds- og opholdsforholdene i Paris blot skulle meddele dette; jeg ville så booke deres hjemrejse den følgende dag. Folkene fik en times tid til at overveje deres stilling, ingen ønskede hjemrejse og samarbejdsforholdene blev herefter det man kalder normaliserede.

Med selve installationen, som efterhånden var monteret i Orly, var der mange funktionsmæssige problemer. Air Frances Paris-ledelse modtog daglige rapporter fra M. Labard og det forholdsvis store vedligeholdelsesteam, man havde været nødt til at sætte ind for overhovedet at holde installationen kørende. Ved møder i Paris med Svend Christensen kunne jeg berette om detaljer i installationens mekaniske tilstand og for dårlige konstruktion. SC var ikke overrasket over mine informationer og han var også klar over at afhjælpning af problemerne ville være langsigtede og sikkert ikke ville tilfredsstille Air France.

Under et af SCs mange besøg i Paris, medens jeg arbejdede i Orly, udspillede sig følgende episode. SC havde inviteret PGP og mig samt én mere til at spise på restauranten i Det Danske Hus. Under middagen fremsatte SC pludselig til mig følgende uventede og usædvanlige spørgsmål: ”Preben Olsen, du er vel kommunist? Det har jeg i hvert fald hørt i Aarhus.” Noget overrasket, men dog uden at tabe fatningen, svarede jeg SC, at jeg ikke var og aldrig havde været medlem af noget parti, men at jeg naturligvis, som han selv, havde mine private synspunkter. Jeg foreslog SC, at han kunne melde mit svar tilbage til sin kilde. SC forsøgte lidt udglatning ved at give udtryk for den opfattelse at kommunister jo var folk man kunne stole på.

SC besluttede på et tidspunkt at delegere Olau Eriksen til opgaven i Paris, idet SC mente at OE skulle tage sig af at ”inddrive” a conto-betalinger fra Air France. OEs placering i Paris kunne også

ses i lyset af de intriger som foregik Crisplant og Kosangas ledelserne imellem. OE ankom til Paris og blev indlogeret på Hotel Vernet, som lå tæt på Triumfbuen og Crisplant-kontoret. OE var en beleven person, som i en hel del år havde haft et godt job som underdirektør og som i økonomiske og arbejdsmæssige henseender, havde kunnet leve ret ubekymret, kunne nu føle sin stjerne dale. Det personlige forhold mellem SC og OE var på den polerede overflade godt, men blot lidt under overfladen var især SCs knivskarp.

Også Vagn Malling Jensen fra Crisplant i Danmark kom på korte gæsteoptrædener i Paris. VMJ havde en fortid i Japan, hvor han havde været i nogle år, hvad han konkret havde lavet, véd jeg ikke, men han var en pæn og dannet mand med bølget hår og nogle iøjnefaldende fingerringe. Peter Grabow Petersen var som tidligere nævnt teknisk direktør i Crisplant Francaise, PGP fungerede altid som tolk under vore møder med Air France. PGP var som type en flink fyr, men i samarbejdet med de veluddannede franske ingeniører fra Ecole Militaire var han alt for overfladisk. Internt i Crisplant Francaise havde PGP tilnavnet Monsieur Rapid (Hr. Hurtig). Arbejdsmæssigt havde jeg ikke megen støtte i PGP, vore franske samtalepartnere brød sig ikke om ham, mest på grund af overfladiskheden og totale mangel på tekniske løsninger af de konstaterede mangler ved installationen.

PGP og hans engelske kone inviterede mig ofte til frokost om søndagen i deres hjem, som var en god stueejlighed i 2 Rue Gabrielle i Versailles. Det hændte også, at vi i PGPs bil med familien kørte en tur ud til Etretat ved Atlanterhavet og sluttede af med aftensmad i Versailles. Flere gange var PGP og jeg på besøg hos underleverandøren Lenglet i Marquise. M. Lenglet var "konge" i Marquise og beboede en stor nybygget villa som lå på en meget stor parklignende grund. M. Lenglet havde uden tvivl tjent en formue på sit årelange samarbejde med Crisplant Francaise. Når PGP og jeg var på besøg hos Lenglet overnattede vi på det lille hotel i Boulogne, som var en fiskerby med stor aktivitet på havnen. M. Lenglet havde altid arrangeret en overdådig frokost på hotellet, som var et excellent spisested.

For Air France Paris-ledelsen var jeg den Crisplant-repræsentant man ønskede at drøfte de mange tekniske problemer med, OE og VMJ blev naturligvis accepteret ved de mange møder, som blev afholdt i Orly, men ingen tillagde deres bidrag under møderne nogen værdi. På et tidspunkt sendte SC en ingeniør Børge Iversen til Paris, han skulle sammen med mig forsøge at afhjælpe de mange tekniske problemer, således at Air France kunne motiveres til at modtage og ikke mindst betale for installationen.

Børge Iversen og jeg arbejdede sammen i nogle måneder i Orly, vi var meget enige om, hvordan situationen faktisk var for Crisplant, anstrengt og op ad bakke. Børge var en dygtig tekniker, han løste en hel del konstruktive problemer som medførte synlige forbedringer med hensyn til driftssikkerheden af installationen. Da vi nærmede os midten af 1967, var jeg klar over at det ville blive meget vanskeligt at få Air France til at overtage installationen som den var. SC gav ved vore møder i Orly udtryk for nervøsitet for, at Air France skulle anlægge en retssag mod Crisplant. På et tidspunkt kom en af de gamle Tholstrup-brødre, Henrik, til Orly, hvor han opsøgte mig i vores lokale i kælderetagen. Henrik Tholstrup var en mand i halvfjerdsere, ligefrem i sine spørgsmål til mig, som gik på, hvad jeg mente om den generelle kvalitet af bagageanlægget leveret af Crisplant. Uden omsvøb fortalte jeg HT, hvad jeg mente om de stillede spørgsmål og ikke mindst, hvad jeg personligt mente, der burde gøres for at Crisplant kunne komme ud af sagen. HT ville gerne vide, om jeg mente at en aftale med Air France var mulig samt om hvor meget jeg troede, at en aftale ville koste Crisplant. Jeg sagde til HT, at han måtte forstå at svarene på de spørgsmål han stillede ikke kunne besvares af mig, selvom jeg naturligvis havde mine meninger. Jeg sagde til HT, at Crisplant måske risikerede at tabe 4 millioner kroner. Jeg henviste HT til Olau Eriksen, som på dette tidspunkt opholdt sig på Crisplant Francaise-kontoret i Paris. HT tog direkte fra Orly til kontoret og fortalte, at han havde talt med den unge mand i Orly, som havde oplyst, at Crisplant

formentlig ville tabe 4 millioner kroner. Hvad OE, som personligt var helt uden nogen form for ansvar for sagens opståen, drøftede med HT ved jeg ikke, kun at OE senere gav udtryk for, at jeg ikke burde have udtalt mig til HT.

Under mit relativt lange ophold i Paris stod det mig efterhånden klart, at skulle en aftale mellem Air France og Crisplant/Kosangas om bagageinstallationen i Orly træffes, så måtte jeg selv forsøge at sætte gang i forhandlinger. Jeg var klar over, at et initiativ fra min side kunne medføre at jeg mistede mit job hos Crisplant, men jeg ønskede en løsning nu, og som ikke permanent fordrede min tilstedeværelse i Paris. Uden at informere nogen tog jeg kontakt med Air France gennem min daglige kontaktperson som var M. Labard, der hver dag havde som job at rapportere til Air France direktøren som var ansvarlig for passagerfunktionerne i Orly. M. Labard arrangerede et møde i Orly med Air France direktøren, jeg fremlagde som forslag, at Air France og Crisplant Francaise indledte forhandlinger om konditionerne for Air Frances snarlige overtagelse og accept af bagageinstallationen som den aktuelt forefandtes. Air France direktøren gav udtryk for sin interesse i positivt at drøfte forslaget med Crisplants ledelse. Det viste sig relativt hurtigt at mit initiativ førte til at Crisplant fik en aftale med Air France, som herefter overtog bagageinstallationen i Orly.

Retur til Risskov

I slutningen af 1967 var jeg tilbage i Aarhus i mit job som overværkfører på Crisplants fabrik på Bryggervej 21 i Risskov. Perioden frem til 1976 blev arbejdsmæssigt for mig personligt både utrolig travl samt fysisk og ikke mindst psykisk belastende. Forretnings og udviklingsmæssigt var der fremgang for Crisplant, dette medførte blandt meget andet en ret stor personaleudvidelse som SC havde givet mig stor indflydelse på, min status i firmaet var under stadig ændring, dette medførte at flere følte sig direkte forbigået eller helt overset med hensyn til advancement i organisationen. På et tidspunkt blev jeg af firmaets bestyrelse udnævnt som driftsleder for fabrikken. Erik Andersen, som var driftsingeniør, valgte forståeligt nok at forlade firmaet, han startede sin egen virksomhed, som beskæftigede sig med reovering af motorblokke, krumtappe etc. fortrinsvis til bilmotorer. SC ansatte Peter Raymond Jensen, i begyndelsen med funktions- og stillingsbetegnelsen salg. Det viste sig ret hurtigt, at Raymond, som han valgte at kalde sig, var et udpræget magtmenneske med en dårlig karakter. SC fik utvivlsomt mange tilbagemeldinger om Raymonds meriter og fra flere forskellige medarbejdere på ledelsesplan. SC foretog sig dog intet. Dette faktum opfattede Raymond givet som grønt lys til fortsat at mishandle enhver, som ikke straks signalerede at være underhund. Raymond optrådte i det daglige som firmaets suveræne eneheriker, enhver medarbejder kunne forvente hans verbale overfald og tilsvining, dette gjaldt i særlig grad min person.

I forbindelse med bestyrelsesmøder i Crisplant inviterede SC mig nogle gange med til frokosten, der ligesom selve mødet blev holdt i SCs villa Vinkelvej 3 i Risskov. Svend Tholstrup, søn af Knud Tholstrup, deltog i bestyrelsesmøderne, han var i min bevidsthed en aparte person uden personligt initiativ, han var bare med. Olau Eriksen (OE) blev mobbet ud af firmaet af Raymond og SC i forening. Medens Raymond dagligt "torterede" medarbejderne i kontor- og salgsafsnittene, lykkedes det mig at holde hans indflydelse i fabrik, indkøb og produktionsplanlægning på et meget lavt niveau. Den tekniske chef Vagn Malling Jensen blev fyret, det samme overgik indkøbschefen Villy Ingemann Jensen. Tilkommet var ingeniør Peder Lorenzen som konstruktions og udviklingschef. PL var en dygtig ingeniør, rolig og altid velafbalanceret, han var uvant med at samarbejde med typer som Raymond og mig selv og havde vanskeligheder med at præsentere tekniske løsninger, som kunne imødekomme de utroligt hårde fysiske krav, der stilledes til Crisplants materiel, især på fyldestationerne i de arabiske lande.

Arne Idskou, civilingeniør, Torben Skriver Frandsen (TSF) cand.oecon, Poul Esmark, akademiingeniør, Bent Risom Jensen, ingeniør, Bjerno Petersen, ingeniør og Søren Nordahl Jensen,

ingeniør, var iblandt en hel del andre som også blev tilknyttet Crisplant i 1970'erne. Dette betød at den daglige ledelse nu blev varetaget af et antal funktionschefer som op til efteråret 1979 var følgende:

Peter Raymond Jensen, underdirektør (stedfortræder for Svend Christensen, adm.dir.)
Poul Storkehave, regnskabschef
Aage Bjerno Petersen, teknisk chef
Poul Erik Hansen, administration, kontor & korrespondance
Arne Idskou, salgschef, Sorteringsanlæg
Poul Esmark, salgschef, Sorteringsanlæg
Søren Nordahl Jensen, konstruktionschef, Sorteringsanlæg
Peter Lorenzen, konstruktionschef, Gasfyldestyr
Preben Emil Olsen, driftsleder, fabrik, udlandsmontage, indkøb samt produktionsplanlægning.

Personerne i funktionschefgruppen var hver for sig travlt optagne med den daglige opgaveløsning på virksomheden, der var herudover i gruppen en ret stor rejseaktivitet i forbindelse med salgs og montageopgaver i udlandet.

Med magtmennesket Peter Raymond Jensen placeret som firmaets daglige leder begik SC formentlig sin største fejltagelse som virksomhedsleder, sekunderet af Torben Skriver Frandsen, der viste sig som en person, der intet ønske havde om samarbejde med nogen overhovedet, en udpræget intrigemager.

Hver dag kl. 09.00 samledes funktionscheferne til morgenmøde under Raymonds ledelse. Næsten obligatorisk var der personlige, lange og helt nyttesløse diskussioner mellem Raymond og mig. Diskussionerne var begrundet i to forhold, det primære som bestod i Raymonds formodning om, at SC måske ville foretrække mig til et job i direktionen, det andet at jeg normalt ikke lod mig sætte til vægs i de helt ikke-underbyggede og uansvarlige personlige angreb fra Raymonds side. I årenes løb sled den måde de daglige morgenmøder afvikledes på meget på samarbejdet i gruppen af funktionschefer, de fleste opfattede møderne som tidsspilde og søgte at løse opgaverne ved direkte kollegiale kontakter. I 1975 igangsatte SC igennem et konsulentfirma søgning efter en teknisk chef, anstrengelserne førte til ansættelse af Bjerno Petersen, som tidligere havde været ansat hos Nielsen & Holst i Aarhus samt hos et firma i Esbjerg. Raymond fik i BP et nyt offer for sine sygelige angreb, heri fik han stor støtte af den intrigante TSF. Et af SCs formål med ansættelsen var planerne om at bygge både ny fabrik og kontorer. Til varetagelse af byggesagen var der ingen ledig kapacitet. BP skulle således være Crisplants repræsentant overfor entreprenørerne, som skulle forestå byggeriet. På et møde med førnævnte funktionschefer ønskede SC at høre vore meninger og ideer til bygning af en ny fabrik, især om grundstørrelse, størrelser af fabrik, henholdsvis kontorer. SC spurgte bordet rundt hver enkelt deltager om de tre spørgsmål, jeg foreslog en grund på ikke mindre end 5 Ha, en fabriksdal på 7000 m² og kontorer på 850 m². Raymond, som ikke havde present hvor meget en Ha var, søgte med sine kommentarer at latterliggøre mine forslag, men stoppede dog da SC gav udtryk for sympati for forslagene. I tiden herefter blev der på P.O. Pedersensvej 2 i Aarhus Nord efter forhandlinger med Århus Kommune indkøbt to matrikler på tilsammen ca.5.Ha. Byggeopgaven blev i totalentreprise placeret hos firmaet Højgaard & Schultz og udflytningen fra Bryggervej i Risskov blev gennemført i 1976.

Indretningen af den ny fabrik medførte for mig personligt et stort arbejde, ikke mindst krævede mange ny miljøkrav at man selv var klar over lovgivningen. Ved en meget stor arbejdsmæssig indsats fra mange sider kom den ny fabrik hurtigt til at fungere som planlagt. Især var samarbejdet med indretningsarkitekterne Harbo Sølvsteen og Lilian Bøje virkningsfuldt, ikke mindst på grund af

Lilians farvevalg. Det store arbejde som indretningsarkitekterne gjorde, blev desværre generet groft og ved enhver lejlighed af den nu helt dominerende underdirektør Peter Raymond.

I 1970'erne var min personlige rejseaktivitet meget stor med besøg i Iran, Irak, Spanien, England, Frankrig, Tyskland og ikke mindst i Algeriet, hvortil jeg havde utallige rejser i forbindelse med montageopgaver af gasfyldestationer.

Efterhånden var antallet af medarbejdere fordelt på faglærte, ufaglærte og funktionærer i mit ansvarsområde oppe på over 150 personer, dette betød at jeg i høj grad måtte handle gennem en eller flere medarbejdere, f.eks. indkøbschef, værkfører, eller produktionsplanlægger. Arbejdet på montagepladserne i udlandet optog en hel del af min tid, også når jeg ikke var på rejse. I staben af værkstedsfunktionærer havde der været nogen udskiftning som dels var begrundet i at nogle søgte bort til andre job eller startede eget firma. I årenes løb havde jeg ansat Ole Nielsen som værkfører i smedeafdelingerne, Ole og jeg havde arbejdet sammen som smede hos Sabroe i afdelingen på Østboulevarden i Aarhus, hvorfra jeg kendte Ole som en meget dygtig håndværker. I produktionsplanlægningen havde jeg ansat Vagn Bjørn Nielsen, som tidligere havde været ansat hos Danish Machine Co i Åbyhøj. Bjørn var ligeledes en meget dygtig håndværker. I maskinværkstedet havde jeg ansat Preben Petersen som værkfører, Preben havde tidligere arbejdet sammen med Bjørn hos Danish i Åbyhøj, men havde i en længere periode været ansat som flymekaniker ved forsvaret. Preben var en dygtig værkfører som løste en række ret vanskelige opgaver med hensyn til maskinbearbejdning. Som typer var Ole, Bjørn og Preben meget forskellige, de havde hver for sig hænderne fulde og selv havde jeg ikke den fornødne tid til at involvere mig i detaljer i de enkelte afdelinger, dette faktum frustrerede de nævnte som til tider følte sig svigtede af mig. Til at tage sig af de større og større udlandsmontager havde jeg ansat Børge Sjeltoft og Niels Aalund. Begge var midt i halvtredserne og yderst professionelle og erfarne både til personaleledelse og teknisk indsigt. Samtidig var begge i stand til selvstændigt og sikkert at udtrykke sig skriftligt, hvilket var en uvurderlig kvalifikation.

I forbindelse med store montageopgaver i Irak aftalte jeg med Niels Aalund at han for en periode af to år skulle være udstationeret med station i Bagdad. Niels var en god samarbejder som fra sin tid hos Danfoss i Nordborg kendte konditionerne på industriens bonede gulve. I Irak, hvor jeg aflagde Niels besøg, var han særdeles vellidt for sin personlige fremtræden og effektivitet i beslutningerne. Børge Sjeltoft var en værdifuld administrator med perfekt orden i alt hvad han foretog sig, han var Crisplant og mig personligt en uvurderlig samarbejder.

I slutningen af 1970'erne ansatte jeg en værkfører til et montageafsnit, hans navn var Henning Jacobsen, jeg havde fået Henning anbefalet af en VF-skolekammerat som kendte ham fra Kirks Telefonfabrik i Århus. Henning havde også været ansat hos Novo, hvor han med familie var udstationeret i ca. tre år i Syd Afrika. Henning var en dygtig organisator og en udpræget ordensmand som hurtigt fik sin afdeling til at fungere optimalt. Hennings far var ansat hos politiet og havde tilsyneladende mulighed for at trække på personlige arkivoplysninger, når blot han havde et personnummer. Henning tilbød i forbindelse med ansøgere at få checket om den pågældende var noteret i myndighedernes arkiver, jeg afviste at gøre brug af den foreslåede mulighed.

Henning og den fornævnte cand.oecon Torben Skriver Frandsen var som personer samme typer, de to støbte uden tvivl mange kugler som i det skjulte var rettet mod mig og Bjerno Petersen. I vinteren 1978 /79 døde Peter Raymond pludseligt umiddelbart efter hjemkomst fra en rejse til Moskva. En tidlig morgen i en weekend var jeg på fabrikken, her mødte jeg Torben Skriver Frandsen som storsmilende fortalte, at nu var Raymond da endelig ude af billedet.

Regnskabschefen Poul Storkehave var på vej ud af Crisplant til et job som direktør for Iran Gas i Teheran, som ejedes af Kosangas. Torben Skriver Frandsen var nu den i Crisplant, som havde daglig kontakt til SC som var i en tragisk personlig situation, han havde lige mistet sin yngste søn Peter som var død afkræft, og selv var SC angrebet af sygdom i begge øjne. Torben Skriver

Frandsen havde i kraft af situationen nu personligt kontakt til Crisplants bestyrelse, herunder den svage Svend Tholstrup, søn af Kosangas-stifter Knud Tholstrup.

Regnskabsmæssigt var situationen i Crisplant i 1979 dårlig, dette skyldtes svigtende ordreindgang i årets første halvdel. Ordreindgangen bedredes væsentligt i årets anden halvdel, men fabrik og især levering af indkøbte dele muliggjorde ikke indhentning af det tabte. Torben Skriver Frandsen gav udtryk for, at mandskabsstyrken blot skulle forøges og han fik hos den syge SC gennemtrumfet at Crisplant af Dansk Supermarked lejede en fabrikshal på P.O. Pedersensvej. Jeg var meget imod beslutningerne om kapacitetsudvidelserne, som jeg ikke mente kunne nå at få positiv regnskabsmæssig effekt i 1979, tværtimod.

Torben Skriver Frandsen, som havde en fortid i Det Konservative Folkeparti, arbejdede nu på at få fjernet "kommunisten" dvs. mig som driftsleder, Bjerno Petersen, teknisk chef og Søren Nordahl Jensen, ingeniør. I sit forehavende fik han støtte af Henning Jacobsen med forbindelserne, jeg tidligere har beskrevet. SC var i sin personligt svage situation et let offer for Torben Skriver Frandsens undergravende virksomhed. Internt fik Frandsen, støttet af SC og Svend Tholstrup, gjort klar til et ledelsesskift. De to medarbejdervalgte bestyrelsesmedlemmer, Bitten Heftye og Johansen, reagerede ikke imod de forelagte planer om et drastisk ledelsesskift. Den 30. november 1979 afskedigede SC førnævnte tre personer, sekunderet af TSF der optrådte som håndlanger. For mit vedkommende var ca. 16 års ansættelse hos Crisplant slut, og jeg tog fat på et nyt kapitel af mit arbejdsliv.

1980, 1.februar - 30 juni

Randers Møbelfabrik, Odder

I 1980 var Olau Eriksen, som tidligere havde været underdirektør i Crisplant A/S, blevet tilknyttet møbelfirmaet Randers i Odder. OE og jeg kendte hinanden fra vor fælles tid som ansatte i Crisplant. OE havde åbenbart hørt, at jeg søgte nyt job, efter at jeg den 30. november 1979 var blevet afskediget fra Crisplant. OE ringede mig op en aften og spurgte om jeg var interesseret i et job hos møbelfirmaet Randers i Odder, dette bekræftede jeg naturligvis. OE havde et godt forhold til Regnar Randers, som i sin tid havde grundlagt firmaet, men som nu mest arbejdede med fra det man kunne kalde sidelinjen. OE oplyste, at et nyetableret job som produktionschef i firmaet skulle besættes og lovede at ville anbefale mig til Regnar Randers, hvis jeg søgte stillingen, og dette blev aftalt.

OE havde sit kendskab til mig fra projektet hos Air France i Orly-lufthavnen i Paris for Crisplants franske datterselskab Crisplant Francaise. OE var som nævnt selv i en periode i 1967 beskæftiget i Paris på kontoret i Det Danske Hus på Champs Elysee. OE og jeg havde i perioden et godt samarbejde om opgaven i Orly, der som skildret i det forudgående var et kompliceret transportanlæg til bagage. OE så måske en personlig fordel i at formidle jobbet hos Randers til en person, som han selv kendte? Efter en samtale med Regnar Randers på fabrikken på Århusvej i Odder blev vi enige om min ansættelse med tiltrædelse den 1. februar 1980.

Jeg erfarede meget hurtigt efter ansættelsen, at firmaet var patriarkalsk ledet hvor Regnar Randers selv var patriarken, uden direkte at være involveret i dagligdagen på virksomheden. Direktør i firmaet var sønnen Erik Randers, en meget flink person, som ikke havde andre erfaringer end dem, han havde erhvervet i Odder som ansat i sin fars firma. Erik var efter min opfattelse absolut ikke nogen ledertype eller idémand, som kunne udvikle firmaet.

Jes Nonby, svigersøn til Regnar Randers og gift med Inger, den yngste af de to Randers døtre, fungerede som driftsleder i fabrikken. Jes var en positiv samarbejder og vellidt blandt de ansatte og kendt for sin ligefremme facon og det faktum, at han var medlem af Randers familien.

Den ældste Randers datter, Else var også ansat i firmaet, hun arbejdede halvdags på kontoret sammen med sin søster som var fuldtidsansat. Udover sit job hos Randers drev Else en

garnforretning i Odder. OE var af Regnar Randers blevet ansat for at sætte gang i eksport af de i Danmark så velkendte Friis & Moltke-stålmøbler som kun produceredes på fabrikken i Odder og solgtes til skoler og kontorer. OE skulle især forsøge at bearbejde det tyske marked, hvorvidt dette lykkedes ved jeg ikke. Regnar Randers var stadig en kendt og indflydelsesrig mand i Odder, han var klar over at skulle firmaet Randers Møbler overleve så måtte der tilføres nye kræfter, som ikke tilhørte familien Randers.

Regnar vidste utvivlsomt, at Erik Randers var uden væsentlige initiativer og kun havde meget ringe gennemslagskraft overfor sine intrigerende søstre. Erik led af epileptiske anfald og var utvivlsomt svækket heraf. De to søstre accepterede ikke broderens position som firmaets direktør, medens Jes tilsyneladende levede med ledelsesforholdene, som de nu var. Elses mand så jeg kun en enkelt gang på fabrikken, det var mit indtryk, at han ikke var i beskæftigelse.

Odder oplevede jeg som en rigtig lilleby, hvor de fleste kendte hinanden og hvor sladder løb hurtigere en lynet. En fabrik i Odder, som havde specialiseret sig i produktion af bordplader og stolesæder af træ var underleverandør til Randers og havde ikke andre betydende kunder, hvilket var et farligt liv for ejeren.

Det var for mig en stor arbejdsmæssig forandring i forhold til mit foregående deciderede lederjob at overtage personlige rutineopgaver. En af de rutiner jeg arbejdede med var igangsætning af produktionsordrer i fabrikken samt indkøb af diverse materialer og komponenter. Alt var baseret på databehandling af indkomne ordrer. Input til systemet varetoges af en telefonsælger, som var eneste person med direkte kundekontakt. Den helt væsentlige andel af produktionen blev således købt af kunder som selv henvendte sig, aktivt salgsarbejde var der ikke meget af.

Personligt befandt jeg mig ikke godt i familievirksomheden, jeg var et fremmedlegeme som især de to Randers søstre ikke syntes, at der var brug for. Jeg forestillede mig ikke en fremtid i virksomheden og søgte derfor et job hos Sabroe i Århus, hvor jeg jo tidligere havde været ansat i flere omgange. Da jeg havde opsagt mit job til Erik Randers blev jeg kontaktet af Regnar Randers som spurgte om årsagen til min beslutning. Jeg sagde som det var, at jeg ikke mente at der for mig ville være et tilfredsstillende fremtidsjob i firmaet som i for høj grad, efter min opfattelse, var præget af de medarbejdende familiemedlemmers interne uenigheder. Regnar Randers gav udtryk for skuffelse over min beslutning, men sagde at han egentlig godt kunne forstå mit valg. Randers mente ikke, at kunne overtale mig til at blive idet han kunne fornemme min tilfredshed over igen at have faet arbejde hos Sabroe i Århus. OE, som havde formidlet mit job hos Randers, var frustreret over at erfare om min opsigelse, og opfattede utvivlsomt situationen som et personligt prestigetab i relation til sin egen position hos Randers.

Efter den sidste arbejdsdag i juni 1980 at have sagt pænt farvel til alle, forlod jeg firmaet som kun blev en kort bemærkning i min erhvervskarriere.

1980-2002

Thomas Ths. Sabroe & Co / York Refrigeration, Chr.X's Vej i Højbjerg.

Den 1. august 1980 vendte jeg tilbage til Sabroe, som jeg havde forladt i 1964. Denne gang blev jeg ansat af Poul Bertelsen, som var teknisk direktør for divisionen for landanlæg. Jeg havde haft nogle indledende samtaler med Jørgen Kirk, personalechef om et annonceret job som afdelingsleder for divisionens montage og serviceafdeling, Kirk var stemt for at tilbyde mig det ledige job, men afventede at Holger Kristensen, afdelingschef skulle returnere fra en rejse til Sabroes datterselskab i Japan, HK var på grund af et ildebefindende blevet forsinket under sin hjemrejse. Ansættelsesproceduren var lidt omstændelig, idet flere personer skulle være enige om at jobbet skulle tilbydes netop mig.

Efter ca. en uges ventetid blev jeg tilkaldt til samtale med Holger Kristensen og Elmer Egholm, sidstnævnte fungerede som tegnestuechef for landafdelingen under Holger. I forlængelse af nævnte samtale var der arrangeret et møde med Poul Bertelsen, som bekræftede min ansættelse. Poul gav udtryk for at Sabroe, som i denne forbindelse var Holger og Elmer, ville uddanne mig til en første classes køletekniker. Poul Bertelsen fik jeg aldrig noget samarbejde med, idet han efter nogle svigtede kontraktforhandlinger i Polen, fratrådte sit job i Sabroe.

Ved min tilbagevenden til Sabroe var Nils Skibsted Hansen administrerende direktør, omsætning og overskudsmål fulgte ikke budgetterne og en del ansatte var blevet afskediget. Skibsted var ikke en virksomhedsleder, der som person gik i folk med træsko på, han talte meget om internationaliseringen, som han anså for meget vigtig for et firma som Sabroe. I 1984 fratrådte Skibsted og afløstes af Ole Brøkner på direktørposten.

I montage og serviceafdelingen var ved min tiltræden i 1980 ansat som daglige ledere tidligere værkfører Elof Elhøj og tidligere servicemontør Erik Hansen. Der var i afdelingen beskæftiget ca. 10 montører som udførte opgaver i både ind- og udland. Frans Madsen var ansat som overmontør, han havde i den største del af sine yngre år været Sabroe en god medarbejder på de store og længerevarende udlandsmontager, Frans havde ikke fulgt med de allerseneste års udvikling af el-styringer til kompressorinstallationerne og ønskede ikke at deltage i hverken service- eller montageopgaver, hvilket faktisk var noget problematisk. Frans følte, at jeg var efter ham og klagede sin nød til Holger Kristensen, som udmærket kendte problematikken med hensyn til Frans manglende lyst til de opgaver der faktisk forefandt. HK lod mig vide, at han gerne så at jeg "administrerede" mig ud af problemerne med Frans, som jeg herefter undlod at tildele opgaver. Frans brugte nu al sin arbejdstid på snak med hjemmeværende montører, kaffedrikning og rygning. Frans kom og gik punktligt til tiden.

På grund af pladsproblemer på fabrikken i Holme havde man lejet nogle værksteds- og kontorfaciliteter hos en tømrervirksomhed på Katrinebjergvej i Århus, her placeredes montage- og serviceafdelingen. Sabroe, som jeg fra min læretid og andre tidligere ansættelser kendte godt, havde i arbejds- og ledelsesmæssige henseender ikke ændret sig væsentligt i de ca. 16 år, jeg havde været borte fra firmaet. HK var trods sit avancement til divisionschef fortrinsvis optaget af detaljer, f.eks. var størrelsen af montørernes timelønninger et emne, der blev ofret megen energi på. EE var ligesom HK i køleteknisk henseende særdeles kompetent og især på hjemmebane, i Danmark og ret aktiv hos kunder i Jylland.

Dette gav nogle skærmydsler mellem EE og mig idet jeg mente, at han først og fremmest skulle varetage ledelsen af tegnestuen, medens jeg tog mig af montageafdelingen. EE følte sig i relation til udlandsopgaverne underlegen, idet han ikke talte fremmedsprog overhovedet, EE var ikke glad ved, at jeg sprogmæssigt klarede mig på engelsk, fransk og tysk, uden dog i min egen bevidsthed at være bare tilnærmelsesvis perfekt på nogle af sprogene.

En del af de lejede lokaliteter på Katrinebjergvej bestod af et ca. 100 m² stort værksted. Oprindeligt var det HKs plan at flytte nogle montageopgaver fra Sabroe i Holme til montørstationen, som HK yndede at kalde de lejede faciliteter. Imidlertid forpurrede disse planer på grund af, at montørernes timelønninger var mindre end de lønninger faglærte værkstedsmedarbejdere havde i Holme. Af denne relevante grund modsatte tillidsmændene i Holme sig overflytning af montagearbejde til værkstedet. Baggrunden for ideen med overflytning af opgaver var at udnytte den tomgangstid der uvægerligt forekom i montørgruppen.

I begyndelsen af 1980'erne blev transportproblemet i forbindelse med udførelse af afdelingens service- og montageopgaver i Jylland løst ved, at montørerne anvendte deres egne private biler. Betalingen for at lægge bil til var kilometertakst efter statens regler. Uden varsel, men begrundet i nogle banale uoverensstemmelser med enkelte af montørerne, afviste man en morgen at stille de private biler til rådighed i forbindelse med udførelse af servicejobbene. Problemet løstes ved i første

omgang at leje biler og i forlængelse heraf at indkøbe fire ny kassevogne afmærket Renault. Disse vogne blev i flere henseender en god investering, idet der kom en fast montør på hver vogn som permanent var udrustet med reservedele og nødvendigt serviceværktøj. I denne periode betjente afdelingen både land- og marinedivisionens kunder. Opgaveplanlægningen var i omfang betydningsløs, idet især marinedivisionen helt uvarslet kunne lægge beslag på op til 11 montører i samme tidsperiode. Især var chefen for marinedivisionen, A.C. Pedersen, helt uden nogen forståelse for de vanskeligheder som opstod, når den samlede montørstyrke var mindre end maksimumkravet om mandskab til marinedivisionen. Når problemet forekom, rendte de enkelte sagsbehandlere i marinedivisionen straks til ACP og klagede deres nød. ACP betragtede situationen som ren obstruktion og dårlig planlægning fra min side, hvilket især i begyndelsen virkede frustrerende. Senere gjorde jeg det klart for de to divisionschefer, HK og ACP, at problemet kun kunne løses ved at have en vis overkapacitet i form af servicefolk, eller at acceptere en vis ventetid i pressede situationer. Begge chefer var naturligvis klar over at mit forslag var rigtigt, ingen af dem foretog sig dog det mindste for at medvirke til løsning af problemet.

I konsekvens af, at de lejede faciliteter på Katrinebjergvej ikke kunne udnyttes, og at Erik Hansen desværre var afgået ved døden, samt at Elof Elhøj var fratruddet (med fortjenstmedalje efter 50 år i Sabroes tjeneste), besluttedes det at flytte afdelingen tilbage til Holme. Afdelingen fik kontorer i en servicebygning som var placeret ved siden af varmecentralen på fabriksområdet. Frans Madsen, overmontør, som havde været ansat hos Sabroe i ca. 40 år, fulgte med og fungerede som telefonpasser, han deltog dog på ingen måde aktivt i beslutninger, forslag eller anden form for involvering, han kom og gik punktligt til tiden, indtil sin fratræden efter 43 års ansættelse. Frans følte efter min ankomst i 1980 at han ligefrem blev forfulgt ved at jeg, især i begyndelsen, forsøgte at placere nogle opgaver hos ham, hvilket jeg opgav som tidligere nævnt, tilskyndet af HK. Ved min tilbagevenden til Sabroe var jeg 47 år og havde bestemt mod på at gøre mig gældende jobmæssigt.

Sabroes servicekontor på Katrinebjergvej i Aarhus. På billedet til højre ses med ryggen til overmontør Frans Verner Madsen. Til venstre ses overmontør Erik Hansen. Begge arbejde i mere end 40 år for Sabroe. Foto i Preben Emil Olsens arkiv i Rigsarkivet.

Efterhånden fik jeg lært en del om den teknik, som anvendtes i de store industrielle køleinstallationer, jeg besøgte til at begynde med kunder og nyanlæg i Jylland, og jeg forsøgte ved de montører, som havde årelang erfaring at lære om funktionen af de komponenter, der indgik i anlæggene. EE, som var tegnestuechef, brød sig ikke om, at jeg kom på montagepladserne, i årevis havde han været fuldstændig enerådende hvad angik anlæggenes udformning og installation i Jylland. EE vidste udmærket, at jeg i tidligere job havde rejst over store dele af verden og han tog ingen initiativer vedrørende min adgang til viden om de store køleanlæg.

I 1983 opstod der hos en stor kunde på Philippinerne et problem, som skyldtes at montører fra Sabroe og fra Lindholst & Co i Trige, på montagestedet i nærheden af Manila havde udvist kritisabel optræden. Kunden som var et konsortium, hvoriblandt andre deltog Manila Bank, krævede af Sabroe at en anden montør overtog den store anlægsmontage. Efter aftale med HK rejste jeg sammen med montør Bent Zinner til Philippinerne, Bent kendte jeg fra mange opgaver i Jylland. Både Sabroe og kunderne havde haft stor fordel af at have Bent som samarbejdspartner på de store køleanlæg. Det var ikke let at overtale Bent til at deltage i opgaven på Philippinerne, men det lykkedes dog. I ca. en måned arbejdede Bent og jeg sammen på kølehuset, som lå i et jungleområde omkring ved en times kørsel fra Metro Manila. For mig var det en meget lærerig opgave, idet Bent forklarede mig alle de køletekniske detaljer i både ammoniak- og freonanlæggene, som indgik i leverancen.

Fra Linco i Trige var udsendt Ib Kristensen som supervisor, Ib havde sin kone Bente med. Vi boede alle på Zulu Hotel i Quezon City, der som by er totalt sammensmeltet med Manila. Takket være især Bent og Ibs indsats fik jeg afleveret anlægget til kunden. Da Bent og jeg rejste hjem fra Manila fik vi begge pæne gaver af kunden. Selve hjemrejsen blev "krydret" med problemer hos politiet i Manila lufthavn, vi havde ikke været opmærksomme på at vore opholdstilladelser kun var gældende i 21 dage fra indrejsen. Betjenten, som sad i paskontrollen, ville ikke stemple vore pas, men krævede, at vi skulle tage ind til et kontor i Manila og få ordnet problemet. Da jeg var den mest rejsevante og sprogkyndige overtalte jeg betjenten til mod kontanter at stemple vore pas, hvilket han gjorde med et stort smil.

Hjemrejsen foregik via Bangkok i Thailand, hvor vi på grund af tekniske problemer med flyet fik en stopover på to døgn. Vi blev indlogeret på et helt nyt og flot hotel i Bangkoks centrum og regningen blev betalt af flyselskabet. Den følgende dag tog vi på rundtur på Menam floden, som passerer gennem Bangkok. Båden, vi sejlede i, var af den specielle meget lange og smalle thailandske type, som af fingernemme folk er forsynet med en stor udrangeret bilmotor som drivkraft. Bådens hastighed var imponerende, vi sejlede forbi ØKs gamle kontorbygning, tværs over floden og videre frem ad kanaler og bifloder, en ret spændende tur. Vi gjorde sammen med vor guide, som vi havde lejet sammen med båden, et stop ved en slangefarm, hvor to dristige unge thailændere gav opvisning for de besøgende turister ved at tirre og derefter slås med en stor kvælerslange. På en måde blev stoppet i Bangkok en god afslutning på vor månedlange arbejdsrejse til Manila.

I Holme fortsatte jeg mit arbejde som afdelingsleder, mange organisatoriske forandringer fandt sted i løbet af 1980'erne. I 1987 fratrådte Ole Brøkner som adm. direktør, han efterfulgtes på posten af Kjeld Ranum, som kom fra et job som direktør hos Firma Gerni i Randers. I en periode pågik der mange drøftelser på direktionsplan mellem de gamle konkurrenter Atlas og Sabroe. Kontaktpersonen for Sabroe var HK som absolut ikke var nogen smidig forhandler.

Drøftelserne førte i en overgangsperiode til, at de to selskaber markedsførte deres produkter under navnet Sabroe-Atlas. Imidlertid var forbrødringen ingen succes og konstruktionen blev opgivet. Atlas på Baltorpevej i København blev lukket og de tilbageværende medarbejdere i køleafdelingen, ca. 80 personer, blev overflyttet til Sabroe. Kun ganske få tidligere Atlas-medarbejdere blev tilbudt ansættelse i Holme. I en kort overgangsperiode var ingeniør Jørgen Vind

Andersen leder af landafdelingen, men holdt ikke længe i det jyske, han blev grundigt modarbejdet af flere på såkaldt lederplan i Holme.

Selv havde jeg et rimeligt samarbejde med JVA, sammen var vi på en rejse til Iran hvor vi havde møder med Sabroes agent Mr. Zamani og embedsmænd fra Ministry of Jihad, som var overordnet alle andre ministerier. På rejsen besøgte jeg også et colabryggeri i Hamadan. Her havde man et antal Sabroe-stempelkompressorer, som trængte til reparation. Jeg udarbejdede reservedelslister, som blev grundlag for en senere god reservedelsordre.

De mange organisatoriske ændringer i Sabroe medførte på et tidspunkt i slutningen af 1980'erne en fra ledelsesside helt unødigt skarp divisionsopdeling. På dette tidspunkt var ACP divisionschef i landafdelingen, og han var i sandhed absolut fuldstændig uinspirerende som leder. ACP var ligesom HK udpræget detaljeorienteret, mange ansatte var bange for ham, når han med sit altid sure kontrafej kom på besøg i afdelingen eller deltog i interne møder. Personligt lod jeg være med at opsøge ACP og HK i størst muligt omfang, men i 1987 var min afdeling ved at afslutte nogle ret store projekter i Kina, nærmere betegnet i byerne Harbin og Dalian.

Flere gange havde jeg været i Kina i forbindelse med projekterne og havde talt med madame Li Yang Ping på det statslige indkøbskontor i Beijing og med hende aftalt den kommende af leveringsprocedure for projekterne. Nu skulle der så være aflevering i Harbin og jeg sagde til ACP at jeg havde tænkt mig at tage min kone med, idet hun kendte de kinesiske teknikere, som havde været på besøg i Danmark og været vore private gæster. Faktisk havde jeg i en meget lang periode arbejdet langt flere timer end man med rimelighed kunne forvente og min rejseaktivitet var på et meget højt niveau. På denne baggrund orienterede jeg ACP om mit forhavende i forbindelse med afleveringsrejsen.

ACP var negativ som sædvanligt, han belærte mig om, at han i sine mere end 30 år i firmaet aldrig havde inviteret nogen kunde hjem privat, og tilføjede, at det burde jeg heller ikke have nødig at gøre. Kun mine argumenter og vedholdenhed resulterede i, at ACP surmulende gav sin accept af at jeg tog Aase med på rejsen til Kina, han tilføjede dog, at det ikke måtte koste firmaet noget.

Vi havde en lang og god rejse og besøgte byerne Beijing, Harbin og Guangzhou. Jeg fik afleveret anlægsleverancer til en salgspris af over 25 millioner kroner. Det hører med til historien at salget var sket i et samarbejde mellem Hoyer & Sabroe Atlas og der var til formålet etableret et aktieselskab til netop denne sag, hvor firmaerne hver havde sin leveranceandel.

I Sabroes ledelse var der ingen som overhovedet kerede sig om sagen, som jeg personligt hentede til Århus, da afdelingen i Rødovre blev lukket. Afvikling og til sidst lukning af Sabroes køleaktiviteter i Rødovre fik et utroligt dårligt ledet forløb. Først lukkede man det store gamle Atlas hovedkvarter på Baltorpevej i Ballerup, derefter lejede man sig ind i en helt ny bygning i Rødovre. I denne bygning indrettedes kontorer til 80 medarbejdere. Hvad dette kostede ved jeg ikke, men der var tale om millionbeløb. Der blev behørigt holdt indvielse af de flotte faciliteter med taler af ACP m.fl. Dagen efter meddelte Sabroes direktion, at man havde besluttet at lukke alt i Rødovre og samle alle aktiviteter i Holme. Mange var chokerede over meddelelsen, andre var vrede, idet man følte sig holdt helt for nar, ikke mindst med flot indvielse fulgt af lukningen, som naturligvis var besluttet allerede den dag den famøse indvielse blev holdt.

Årene gik, utallige organisatoriske ændringer blev iværksat, medarbejdere blev ansat og afskediget, og fysiske omplaceringer af kontorer i Holme fulgte i en uendelighed. Tusindvis af arbejdstimer og materialer for millioner af kroner blev i årenes løb spildt på omflytninger og ombygninger.

I en kort periode, hvor Mikael Hyldgaard var chef i industridivisionen, spurgte han mig, om jeg kunne tænke mig at arbejde som projektleder. Jeg accepterede med tilfredshed tilbuddet, da jeg arbejdsmæssigt gerne ville af med det stressende job som montagechef. MH var åben og ukompliceret, han foreslog at Frede B. Hansen skulle tilbydes jobbet som ny leder af

montageafdelingen, hvilket jeg støttede fuldt ud. FBH som jeg kendte særdeles godt, havde i mere end i fem år med mig som afdelingsleder, arbejdet som montør og supervisor på jobs overalt i verden. FBH var klart det bedste bud på en ny afdelingsleder.

Da Sabroe i midten af 1990'erne nærmede sig sit 100-års jubilæum blev firmaet solgt til investeringsgruppen Scandinavian Equity Partners Ltd. Omsætningen af direktører accelererede, Kjeld Ranum fratrådte i oktober 1997 og afløstes af Ole Andersen, som kom fra det tyske firma GEA i Bochum. Med det store gennemtræk på direktionsgangen var der nu ingen tilbage som havde erfaring fra kølebranchen, hvilket tydeligt kunne spores i de dispositioner som forekom.

Knud Andersen, som under Ranum havde haft titel af vicedirektør, blev flyttet til et job som direktør for fabrikken i Holme. I sin tid havde han på tegnestuen beskæftiget sig med udvikling af et såkaldt vacuum-is anlæg, som i samarbejde med et israelsk firma blev leveret til fjernvarmecentralen i Augustenborg. Knud færdiggjorde aldrig dette arbejde, som blev efterladt til Elmer Egholm som arbejdede meget med anlægget, der gav store problemer rent driftsmæssigt.

Sabroes interesse var udvikling af denne anlægstype, som kunne producere meget store mængder løs is til brug f.eks. ved minekøling. Det var især et tilbud til Harmony Gold Mine i Syd Afrika som satte gang i nævnte projekt. I mere end et år arbejdede montør Laurits Skafte med modifikationer af anlægget, det var helt klart Laurits, der både konstruktivt og i den udførende fase løste de mange problemer, som forekom. Det vil føre for vidt her, mere detaljeret at beskrive forløbet at denne leverance.

I arbejdet som projektleder steg min i forvejen ret store rejseaktivitet. Især blev opgaver i Rusland og Ukraine delegeret til mig. Jeg befandt mig godt med opgaverne og etablerede omfattende samarbejde med et ukrainsk montagefirma i Kiev, som var ejet og ledet af Vasiliy Ivanovitch Karban som jeg første gang traf i Moskva i forbindelse med en stor opgave til det amerikanske Baskin Robbins Ice Cream Company.

I divisionerings-dillen organiseredes Sabroe nu som tre selvstændige firmaer med hver sin direktion. I industridivisionen, hvor jeg var ansat, blev Thomas Karst ansat som direktør, han kom fra et job som udstationeret i Singapore. TK medbragte ingen viden om køleteknik overhovedet. TKs nærmeste hjælper blev en anden nyansat ved navn Per Meldgaard. Han havde tidligere været ansat hos Union i Fredericia, efter eget udsagn havde han bl.a. været udstationeret i Shanghai i Kina.

TK og PM søgte ved stærkt udvidet anvendelse af IT og selvopfundne projektstyringssystemer at strømline divisionens opgavestyring. Personligt havde jeg meget lidt at gøre med TK, i det daglige lignede han til forveksling de englændere, jeg havde stiftet bekendtskab med ved opgaver i Singapore. For mig var TK blot en ung dansker, som forsøgte at efterligne en engelsk aristokrat, både i påklædning og i sin personlige omgangsform, som var noget tillukket. TK blandede sit kontors dørruder af, anbragte en sekretær i forkontoret og havde ikke megen personlig kontakt med andre end PM.

Jeg valgte fra TK og PMs ankomst punktligt via intranettet at levere de projektoplysninger som de løbende ønskede. Jeg havde intet behov for personlig kontakt med TK og PM, og opsøgte dem derfor ikke medmindre det af forretningsmæssige grunde var nødvendigt. Normalt søgte jeg kun deres svar af ja/nej typen. En dag i begyndelsen af det, man kan kalde TK/PM-perioden i industridivisionen gik PM i gang med personlige samtaler med divisionens ingeniører og projektledere. Jeg var den ældste i gruppen, lige fyldt 64 år, havde ikke i den aktuelle ansættelsesperiode, som tog sin begyndelse, da jeg var 47 år, haft en fraværsdag på grund af sygdom. PM påbegyndte sit interview ved at spørge, om jeg havde planer om at fratræde for at gå på pension? Jeg fortalte PM, at jeg ikke havde aktuelle planer i den retning, men at jeg var åben for at drøfte spørgsmålet, såfremt firmaet havde ønske herom. PM afsluttede vort møde med at sige, at han måske ville vende tilbage til spørgsmålet i løbet af den kommende halve år. Mest

bemærkelsesværdigt var det, at PM under samtalen kraftigt understregede, at man som projektleder absolut ikke havde noget behov for at vide noget om køleteknik eller om firmaets leveringsprogram. Jeg vurderede synspunktet som nonsens og at det måtte skyldes PMs helt personlige synspunkt. Jeg fortalte PM, at jeg var absolut uenig i de synspunkter, han havde med hensyn til den vidensbase, man som projektleder burde have om faglige aspekter.

I forbindelse med en opgave, jeg havde på et stort bryggeri i byen Zaporozhye i Ukraine, foreslog TK, at PM rejste med mig på et planlagt besøg. Besøgsforløbet påvirkede i høj grad PMs hidtidige opfattelse af, hvad kunderne forventede med hensyn til projektlederens detaljerede anlægskendskab. Jeg formoder at PM og TK på baggrund af bl.a. det før omtalte besøg i Ukraine, indså, at de opfattelser begge tidligere havde givet udtryk for, absolut ikke holdt i praksis.

Jeg fortsatte arbejdet med mine projekter og søgte at efterkomme ledelsens ønsker om orientering angående opgavernes stade, dette blev gjort via de omsiggribende mængder af interne mails som udveksledes via intranettet. Efter midten af 1990'erne foregik udvekslingen af oplysninger og informationer mellem administrative medarbejdere i et stærkt stigende omfang via personlige computere.

Det blev i 1997-1998 ret almindeligt, at en stor del arbejdsdagen blev anvendt til besvarelse af indkomne mails samt formulering og afsendelse af egne meddelelser. Hertil kom den store eksterne postmængde til og fra kunderne, som også forventedes udført af projektlederne personligt.

Jeg valgte nu at arbejde med opgaverne, som om at firmaet var mit eget, TK og PM blandede sig ikke i mine dispositioner, og jeg sørgede for, at de modtog de informationer, de gav udtryk for at have brug for. PMs opgave bestod i opgavefordeling til projektlederne, jeg sagde kun ja til opgaver som indholdsmæssigt og geografisk havde min personlige interesse. I den sidste del af 90'erne arbejdede jeg tæt sammen med firmaet Orion - Service i Kiev. Jeg var kommet til at kende ejeren VI. Karban rigtig godt, jeg traf alle aftaler med firmaet og sørgede for at Karban kom på besøg hos Sabroe. Mit formål med besøgene var at TK og PM kunne få et personligt indtryk af den person, jeg lavede millionforretninger med. I Rusland engagerede jeg Orion-Service til for Sabroe at montere et stort køleanlæg på en ny engelsk chokoladefabrik som var beliggende i byen Chudovo mellem Skt. Petersburg og Moskva. Leverancen var til det gamle firma Cadbury. Orion-Service udførte en lang række opgaver for Sabroe i Rusland og i de tidligere Sovjetrepublikker. I 1997-1998 var mine personlige rejseaktiviteter af væsentligt omfang, opgaverne var fortrinsvis i det tidligere Sovjet, men også opgaver i Kuwait og Indonesien, havde jeg som projektleder.

Mit forhold til ledelsen, som i praksis var TK og PM, var på den måde, jeg arbejdede uden større problemer, PM var den jeg havde mest kontakt med og da vi efterhånden havde lært hinanden at kende, gav PM udtryk for, at det var hans opfattelse, at jeg til trods for at være den ældste projektleder havde et godt greb om opgaverne.

I slutningen af juli 1998 syntes jeg at det samlede arbejdspress trods alt var blevet for stort, jeg besluttede at opsiges mit job til fratrædelse ved udgangen af september 1998. Tilsyneladende chokerede det PM noget, da jeg afleverede min skriftlige opsigelse til ham, han gav udtryk for den opfattelse at vi arbejdede rigtig godt sammen og at han var ked af, at jeg havde valgt at gå på efterløn. På min opsigelse skrev han: Modtaget med beklagelse.

Nyheden om min fratræden blev hurtigt kendt både af kunder og kolleger, for mig selv var det lidt en mærkelig periode at vide, at man fra en bestemt dato ikke mere skulle møde på arbejde. Kolleger i afdelingen samlede pr. tradition penge ind til en afskedsgave som blev overrakt til mig af Steen Hansen, ingeniør. Gaven var en meget stor keramikfrø som Steen sagde skulle symbolisere, at jeg jo havde hoppet meget rundt i mit arbejdsliv.

Efter min fratræden bevarede jeg en vis kontakt til Orion-Service i Kiev. Førnævnte Vasiliy Ivanovitch Karban arbejdede aktivt med at opnå ordre til bryggeriet "Rogan" i Kharkiv. Sabroe

havde eget salgskontor i Kiev, men kontorets effektivitet og evner med hensyn til kundekontakt var på et uacceptabelt niveau, men Sabroes ledelse foretog sig intet.

Efter min fratræden blev Sabroe igen solgt, nu til det amerikanske firma York International som herefter placerede hovedkvarteret for sine køleaktiviteter under navnet York Refrigeration i Holme. På et tidspunkt i efteråret 2000 kontaktede jeg en nyankommet leder hos York, hans navn var Per Jonasson, svensk ingeniør fra kølefirmaet Stall i Norrkøping, som efter Sabroes opkøb nu også hørte til York.

Min henvendelse drejede sig om bryggeriet "Rogan" i Ukraine som arbejdede med en stor anlægsudvidelse hvor køleanlægget alene udgjorde ca. 20 millioner danske kroner. Per Jonasson engagerede mig 13. oktober 2000 til at følge op på projektet hos "Rogan" i Kharkiv, Ukraine. Vi aftalte en dagspris på USD 450.00, plus rejser og ophold for min assistance.

Hos Sabroe arbejdede jeg sammen med Jens Hansen, ingeniør som da var ansvarlig for salget i Ukraine, vi arbejdede gennem Orion-Service, som havde kontakten til "Rogans" ledelse. Sammen med Jens Hansen gennemførte jeg to rejser til Ukraine, hvor vi sammen med Vasiliy Ivanovitch Karban og hans sekretær, som samtidig var vores tolk, besøgte "Rogan" i Kharkiv. Bryggeriets tekniske direktør fortalte os, at man havde besluttet sig for at anskaffe det af Sabroe tilbudte udstyr og at Orion-Service skulle stå for montagen. Der var dog det problem at hele bryggeriet aktuelt var sat til salg og muligvis ville blive opkøbt af en belgisk koncern. I Ukraine endte det med at "Rogan" blev solgt til den belgiske koncern Interbrew, som udsatte alle investeringer i nyt køleudstyr på ubestemt tid. I efteråret 2001 blev jeg kontaktet af min tidligere kollega Mogens Bonde Pedersen som arbejdede for York Refrigeration, Mogens foreslog at jeg i en periode lod mig genansætte som projektleder. Årsagen var, at York havde meget travlt samt at flere ansatte havde forladt firmaet, og man var således havnet i en akut situation med stor mangel på projektledere.

Den 17. december 2001 blev jeg så genansat som projektleder i York Project Management. Arbejdstiden blev aftalt til 20 timer pr. uge, og betalingen svarede til en fuldtidsløn på 35.000 kr. om måneden. Varigheden af ansættelsen blev aftalt til at skulle vare indtil 31. marts 2002. I optakten til genansættelsen havde jeg et par samtaler med den fratrædende projektleder, som oplyste at arbejde med 7-8 projekter, som alle var fulgt op til dato. Oplysningerne bekræftedes af den afgående projektleders nærmeste foresatte Mikael Brahe.

Jeg startede omgående arbejdet med at udarbejde en konkret oversigt over de uafsluttede projekter som den afgående projektleder faktisk var i besiddelse af. Resultatet af mit grundige registreringsarbejde resulterede i en projektoversigt, som omfattede ikke 7-8 projekter, men i alt 31 uafsluttede opgaver. Straks efter at have skabt mig det korrekte billede af situationen stod det mig naturligvis helt klart, at jeg ikke havde nogen mulighed for at klare det store arbejde på den aftalte 20 timers uge. Jeg blev klar over, at projektarbejdet ledelsesmæssigt var i værst tænkelige tilstand, afdelingslederen Mikael Brahe havde intet overblik på situationen og jeg erfarede ved møder at divisionens økonomi som skulle have haft oversigt på projekternes økonomiske sider ikke anede noget præcist om den særdeles alvorlige situation. For første gang under mit mangeårige arbejde på funktionschefniveau oplevede jeg en højt centralt placeret økonomi, som gav udtryk for at ville skjule situationens alvor for Yorks direktion. Forehavendet skulle klares ved intet at oplyse om de store omkostninger, som jeg havde oplyst, at man måtte forvente på flere af de millionprojekter, jeg havde overtaget. På baggrund af det overblik, jeg havde skabt mig, og ikke mindst de reaktioner jeg mødte, tog jeg kontakt med Mogens Bonde Pedersen, og meddelte, at jeg ønskede at fratræde idet jeg ikke mente, at opgavemængde og karakteren heraf svarede bare tilnærmelsesvis til de oplysninger, jeg havde modtaget, da vi drøftede min genansættelse. Vi skiltes i god forståelse, men meget var sket i firmaet siden jeg gik på efterløn i efteråret 1998.

Arbejdsrejser rundt i verden

Redaktionel bemærkning: Ovenfor har Preben Emil Olsen nævnt en lang række rejser under de enkelte ansættelser. Hans manuskript er fortsat med en anden del med beskrivelser af besøgte lande i nogenlunde alfabetisk rækkefølge og altså på tværs af tid og arbejdssteder. Disse er sammenblandede med oplysninger om private ferierejser, og herunder råd til børn og børnebørn, samt evt. omtale af korte mellemlandinger i lufthavne. Sådanne omtaler er ikke medtaget her, men alene de arbejdsmæssige rejser, der er suppleret med udvalgte fotos fra Preben Emil Olsens fotoalbums i arkivet.

Algeriet

Det store ørkenland i Afrika, er næsten 50 gange større end Danmark. Prøv på jeres computer at finde nogle af byerne, som jeg for firmaet Crisplant i Århus mange gange besøgte i perioden 1968-1978 i forbindelse med installation af gasfyldeanlæg til flaskegas. Prøv at søge efter stednavne som Ain Beida, Alger, Annaba, Arzew, Bejaia, Constantine, Hassi Messaoud, Mostaganem, Oran, Ouargla, Saida, Sidi Bel Abbes og Skikda, alle sammen steder hvor jeg arbejdede.

I den nævnte periode var Algeriet mit andet fædreland. Rejserne var utroligt krævende både fysisk og mentalt. Klarest i erindringen står rejserne til byer i Saharaørkenen og i Atlasbjergene. Landskaberne var fremmedartede og jeg stiftede bekendtskab med islam, der som religion dækker blandt andre de arabisktalende lande.

I det vidtstrakte land foregik transporten med fly eller bil, også ret så lange fodture kunne forekomme. Opholdsstederne på rejserne i Algeriet var, med undtagelse af gode hoteller i hovedstaden Alger, et kapitel helt for sig. Overnatningsstederne var generelt af næsten ubeskrivelig dårlig kvalitet, jeg mødte aldrig senere noget sted i verden hoteller, som var dårligere. På en måde var det en god erfaring jeg fik, der skulle senere virkeligt noget til for at overraske mig, hvad rejse og opholdsforhold angik.

I min hukommelse er der om Algeriet og dets folk stof til at jeg kunne skrive en hel bog, måske vil den en dag blive en realitet, hvem ved? Men jeg ved at nu haster det.

*Algeriet – 1975.
For Crisplant i
Århus var jeg på
utallige rejser i
Algeriet. Her i
Hassi Messaoud
i Sahara. På
billedet ses jeg
og Marco
Koolen, der som
fransktalende
var udstation-
eret og havde
base i Alger by.
Ukendt fotograf.*

Angola

I 1988 var jeg i Angola i næsten en måned på en opgave for det danske udenrigsministerium, udlånt fra mit job som montagechef hos Sabroe. Rejsen blev foretaget sammen med ingeniør Benny Refbjerg fra København. Endvidere deltog en i Angola udstationeret Danida medarbejder ved navn Erik Heilmann. Formålet var at undersøge tekniske og finansielle forhold i forbindelse med to Danida projekter, et i Luanda og et i Benguela. Vores rapport skulle afleveres til den danske udenrigsminister Uffe Ellemann Jensen, som på det tidspunkt ønskede at stoppe førnævnte projekter, som omfattede drift og vedligeholdelse af et antal kølehuse og isværker.

Rejse og ophold var ret dramatisk, idet der var borgerkrig i Angola som blev understøttet af Sydafrika og Cuba, hver på sin side i konflikten. For at komme fra Luanda til Benguela lejede Danida et lille 2-motorers fly, vi var fem ombord inklusiv piloten. Eriks kone var med for at besøge Danida venner i Benguela. For at undgå beskydning fra jorden måtte piloten slå et stort sving ud over Atlanterhavet for til sidst at flyve lavt ind til Benguela.

Vi var også i Lobito, hvor det danske firma som Benny arbejdede for, selv havde et projekt. Et af de utroligt mange indtryk jeg fik på denne rejse var de tusindvis af unge mænd som humpede rundt på et ben, det andet var mistet ved landmineekspllosion. Jeg tænkte, at her var en virkelig opgave for Danmark, kunstige ben og fødder til de ulykkelige. Først mange år senere er der rejst debat om den forbryderiske brug af landminer, som også Danmark producerer og lader andre anvende. Endnu medens disse linjer revideres, er der efter 30 års krig endnu ikke endelig fred i Angola.

Angola – 1988. Kølehuset i Baia Farta, kaldet ”Cuba Angola”, som jeg besøgte sammen med ingeniør Benny Refberg fra København. Foto: Preben Emil Olsen.

Arabiske Emirater

I midten af 1980'erne var jeg i Emiratet Sharjah for Sabroe, vi installerede køleanlæg i to ens, men spejlvendte kølehuse til militæret. Site manager på stedet var Svend Erik Jensen fra Horsens og supervisor var Frede Berthold Hansen fra Århus.

På dette tidspunkt havde pengestærke firmaer ladet bygge hele gader af store bankejendomme i Sharjah, som man mente ville overtage føringen efter israelernes ødelæggelse af Beirut i Libanon. Imidlertid var ingen af de store internationale banker interesserede i at flytte deres aktiviteter til Sharjah. De store betonkomplekser lå derfor tomme hen i noget som mest lignede en spøgelsesby, hvor kun ørkenvinden blæste og nogle løsgående køer forsøgte at opretholde livet ved at æde tomme papkasser som lå smidt mange steder. I Sharjah så jeg det gamle træskibsværft, hvor man stadig byggede de store flotte arabiske Dhows i fin håndværksmæssig udførelse.

På rejsen skulle jeg også besøge en kunde oppe i Abu Dhabi, jeg ville leje en bil, men måtte først have et Emirat kørekort i form af en skrivelse fra biludlejeren og behørigt stemplet. En morgen tidlig begav jeg mig afsted ad vejen mellem Sharjah og Abu Dhabi; det blev en forrygende sandstorm, sigtbarheden var nede på kun et par meter. Vinden blæste fra ørkenen Rub al Khali, men jeg kom dog til Abu Dhabi og holdt et hvil på Strands Hotel, før jeg tog ned til kunden. Da jeg ankom til isværket var den engelske leder meget forbavset over, at jeg havde begivet mig af sted, men jeg havde jo ikke haft nogen informationer om stormvarsel.

Inden jeg returnerede til Sharjah, var jeg i Al Ain, hvor vi også havde bygget et kølehus. Bilen, jeg kørte i, var en ny Mazda 323 som af det blæsende sand var blevet meget beskadiget på lakken, men udlejeren belastede ikke mig for skaden, der havde jo været sandstorm sagde han. Det blæsende sand var så fint, at bilen indvendig lignede en hel sandkasse, selv om vinduerne selvfølgelig havde været lukkede under turen. God lille vogn den Mazda.

Bangladesh

I oktober 1986 var jeg i Bangladesh for Sabroe; jeg var med fly til Dhaka som er hovedstaden og medbragte en hel del materialer, både dele som var glemt af Sabroe; men også en ret stor pakke for Hoyers Maskinfabrik i Århus. Opgaven, vi arbejdede på i Dhaka, var en iskremfabrik med tilhørende fryserum. Investoren var en lokal forretningsmand, som i forvejen havde en soft drink-fabrik hvor der fremstilledes to forskellige slags læskedrik; Miranda & Canada Dry. Den installation, vi var i gang med, var ret stor, i maskinrummet var der 8 stempelkompressorer. Niels Pedersen fra Slagelse var supervisor på opgaven, han lavede et fint stykke arbejde.

Min hovedopgave var hos Sabroes agent Mr. Choudhury at skaffe mandskab og værktøj. Opgaven var ikke let, idet Sabroe ikke ville betale agenten noget for ydelsen, idet man hævdede, at han ikke havde været involveret i salgsarbejdet. Imidlertid havde Sabroe med agenten en aftale som skulle sikre provision til agenten for alt udstyr leveret til Bangladesh. Uden hensyn til de ordrer, jeg havde hjemmefra, så var det nødvendigt at betale agenten for det mandskab m.v. som vi skulle bruge. Det blev gjort og Mr.Choudhury som jeg i øvrigt kom fint ud af det med, levede fint op til aftalen. Pengene, han skulle have, udbetalte jeg som leje af svejsemaskiner m.v.

Under opholdet var jeg på en tur i landet sammen med en lokal ingeniør; vi besøgte bl.a. et kartoffelkølehus, som i sin tid var leveret af Atlas i København. Turen i landet var interessant, landskabet er smukt; befolkningen var på ca. 120 mill. mennesker og landet er ikke større end Jylland. Der var trængsel de fleste steder. I Dhaka prægedes gadebilledet af de tusindvis af f cykeltaxier. Befolkningen levede på et eksistensminimum, med en lille brovtende rig overklasse på samfundets top. I dette fattige land boede jeg på et af de mest luksuriøse hoteller jeg har set, navnet var Sonargaon, omgivet af riffelbevæbnede vagter. Man ser og oplever en del på rejse.

Barbados

En lille ø på 43 km², eller ca. 1000 gange mindre end Danmark, beliggende 500 km fra den sydamerikanske kyst (Venezuela). I 1990 besøgte jeg Banks Bryggeri i Bridgetown for Sabroe i Århus. Øen er for blege nordboere et solrigt sted med dejlige strande og gode hoteller, men udover et præsteskademi midt på øen var der ikke mange seværdigheder. Jeg boede i en dejlig strandlejlighed og tog i fritiden bad i det dejligt varme havvand.

Øen hjemsøges af kraftige storme kaldt hurricanes, jeg lærte at selv tonstungt udstyr skulle gøres fast til ankre for ikke at blæse væk eller at vælte. Et dejligt sted for afslapning med sæson for europæere i vores vintertid. Størstedelen af den lokale sorte befolkning bor i træhuse, hvoraf de bedste kan sammenlignes med danske kolonihavehuse. En del hvide arbejder i ledende stillinger på øen. Deres boliger er af bedste standard.

Belgien

I 1970'erne var jeg for Crisplant i Bruxelles, det var før EU rigtig tog fart og det stadigvæk var hyggeligt at gå en tur i bycentret og besøge de gode steder, hvor godt øl solgtes. Det var også dengang at "Atomium"-bygningen stadig var lidt af et tilløbsstykke og som alle besøgende simpelthen måtte se. Jeg husker, at den specielle skulpturagtige bygning allerede var godt brugt og dårligt vedligeholdt; så vidt jeg ved, blev "Atomium" bygget til Verdensudstillingen i 1958.

En anden gang var jeg i Belgien sammen med Mogens, vi var dog kun på gennemfart på vej til Paris. Vi kørte i en ret ny Mercedes som tilhørte Crisplant; jeg tror at vi stadig ligger inde med en rekord i at køre hurtigt gennem Belgien. I Bruxelles' lufthavn løb jeg på en dengang kendt dansker; det var Gunnar Nu Hansen, den gamle sportsjournalist, som de fleste i Danmark kendte af navn.

Bulgarien

I 1993 og 1994 var jeg flere gange i Bulgarien for Sabroe; opgaverne var besøg i forbindelse med levering af et meget stort kølehus i Plovdiv samt en ordre på ca. 25 store kompressorer, som skulle installeres i flere forskellige byer, bl.a. Pleven, Shumen, Targoviste og Varna.

Jeg fløj hver gang til Sofia, hvor der normalt var møde med kunden, som var et statsselskab under afvikling, navnet var Rodopaimpex. Sabroe havde modtaget den største del af betalingerne, men det kneb rigtigt meget at få de sidste afdrag samt garantisummen som Rodopaimpex ikke var meget for at frigive. Den tidligere så store organisation hos Rodopaimpex var skrumpet ind til 3-4 medarbejdere, som styrede afviklingen. Det lykkedes til sidst at få alle betalinger, men hvad angik montage og opstart af de leverede anlæg blev dette ikke udført af Sabroe, da Bulgarien ikke var i stand til at betale. Sammenlagt var det ordre på ca. 25 mill. kr.

I Sofia lufthavn lejede jeg gerne en bil, i den kørte jeg bl.a. til Plovdiv, en by, hvor jeg fik et rigtigt godt indtryk af de nye tider, der så småt var på vej; små privatejede restauranter og tøjforretninger dukkede op her og der.

Jeg kom også en del rundt i Sofia, som også er en pæn by med mange kirker og store pladser. Sikkerheden i Bulgarien var i perioden ret lav, man skulle virkelig se sig godt for, tyveri og røverier hørte til dagens orden. Jeg kom til at kende flere bulgarere godt i forbindelse med arbejdet, de fleste var flinke mennesker, som havde set meget bedre tider under den kommunistiske periode.

Cabo Verde

I 1995 besøgte jeg for Sabroe nogle gange den lille ø-republik som ligger ca. 600 km fra den afrikanske kyst udfør Senegal mellem den 10' og 20' sydlige breddegrad. Arbejdet var i forbindelse med levering og installation af et mindre kølehus samt et isanlæg på havnen i hovedstaden Santiago.

I Santiago mødte jeg en lokal maskinmester, som havde sejlet i 20 år med danske Mercandia-skibe, nu arbejdede han på landets eneste bryggeri "Ceris", som var etableret af "Ceres" i Århus. Manden talte fint dansk og jeg fik en del hjælp af ham når jeg skulle købe materialer til det projekt, jeg arbejdede med.

Jeg besøgte også øen Sao Vicente med byen Mendelo for at træffe aftale med et lokalt firma, som kunne levere værktøj og arbejdskraft. I Mendelo boede jeg på et lille hotel med udsigt til bjerget som de lokale kaldte "Old mans face". Ø-riget består af omkring 10 beboede øer, nogle stadig med kraftig vulkansk aktivitet – et spændende sted langt fra alfarvej, man kommer ikke sådan lige forbi.

Vand er en stor mangelvare og et af republikkens største problemer. I Santiago boede jeg på et lille godt hotel, som var opført af en lokal mand, gift med en hollandsk dame. Manden havde personligt håndlavet alt inventar og bygget huset, det var et rigtig godt sted. Om aftenen stegte manden små fisk som vi spiste som snacks; vi sad så og snakkede en time eller to, det var ret hyggeligt.

I det lille ø-samfund kender man hinanden godt, især på det plan som forudsætter en eller anden form for uddannelse.

CSSR

Den Tjekkoslovakiske Folkerepublik besøgte jeg flere gange i 1970'erne og 1980'erne, dels for Crisplant, dels for Sabroe.

En gang var jeg i Bratislava, hvor Crisplant havde leveret et gasfyldeanlæg, det var dengang, at alle udlændinge blev indlogeret på et bevogtet, men godt hotel i byens udkant. Det var lidt af en oplevelse af det dengang herskende bureaukrati, alt endte dog fint med afskedsmiddag og masser af tjekkisk champagne.

En anden rejse var for Sabroe, hvor jeg i bil alene kørte fra Århus til byen Prezov, som ligger tæt ved grænsen mellem CSSR og Rusland. Jeg medbragte en skruekompressor på 1000 kg som i en hast skulle bringes til et stort kølehus fyldt med frostvarer, en af virksomhedens store kompressorer var havareret. Ved denne lejlighed mødte jeg efter fyraften et sjak af kølehusfolkene på deres stamcafe, det var heller ikke kedeligt.

DDR

Den Tyske Demokratiske Republik besøgte vi første gang i 1965. Vi kørte over grænsen fra Vesttyskland til DDR og overnattede i telt på en campingplads ved Silbersee i Berlin. Vi så bycentret på østsiden omkring Brandenburger Tor, meget var stadig mærket efter Anden Verdenskrig. Dengang var et besøg i DDR noget særligt, alle talte om DDR, men kun ganske få havde været der.

Selv har jeg for Sabroe besøgt DDR i 1988 kort før landet politisk brød sammen. DDR, som blev kaldt Østtyskland, er nu genforenet med Vesttyskland under navnet Deutsche Bundesrepublik.

Egypten

En gammel og forfinet kultur, templerne, sfinxens og pyramidernes land, besøgt af forskere og turister fra hele verden. Der har jeg arbejdet for Sabroe i 1980'erne, fra Alexandria i nord til Aswan i syd, roet på Nilen, set den store Aswan dæmning og Cheops pyramiden.

Finland

Første rejse til Finland havde jeg i slutningen af 1980'erne for Sabroe, jeg var i Helsinki og kørte derfra til et sted i skovene 80 km fra byen, hvortil det danske firma Wavin havde flyttet en produktion. Selv om besøget kun varede en uges tid, fik jeg et godt indtryk af landet.

Senere, i 1990'erne har jeg flere gange været i Helsinki i transit, på rejse til eller fra Kina og Rusland.

Finland er et stort smukt område, man kalder det "De tusind søers land". Hvad angår det finske sprog, så ligger det sådan, at man absolut intet kan gætte, sproget hører til den finskungeiske sprogstamme og er efter min opfattelse vanskeligt tilgængeligt.

England

Dér besøgte jeg sidst i 1970'erne en gasfyldestation i Teeside i forbindelse med arbejde for Crisplant. Flere gange har jeg passeret Londons lufthavne på vej til eller fra opgaver i andre lande.

Frankrig

I årene 1966 og 1967 arbejdede jeg for Crisplant med en opgave i Orly-lufthavnen syd for Paris, i denne periode var jeg ikke ret længe i Danmark afgang, utallige gange rejste jeg til og fra Frankrig. Det var for så vidt en god tid, men også med store afsavn. Jeg var ikke en gang i Danmark, da Aase fødte Alex i 1966. Mange gange har jeg fortrudt min alt for høje prioritering af arbejdet, men tiden var en anden dengang.

Indien

I september 1992 var jeg i Indien for Sabroe; jeg landede i Bombay hvor jeg overnattede på et mindre hotel i nærheden af lufthavnen. Den følgende dag, det var den 26. september, fortsatte jeg med fly til Madras i den delstat som kaldes Tamil Nadu. Jeg boede på et rimeligt godt hotel ved navn Connemare; allerede næste dag fortsatte jeg med tog fra Madras til Nellore, som ligger ca. 300 km nord for Madras. I Nellore var vi i gang med at montere et kølehus som skulle fungere som lager for et kompleks af nye rejefarme, der var udgravet nogle kilometer fra kystlinien.

Min gode ven Helge Johansen var i Nellore og havde været der i nogle måneder som supervisor, det var ikke nogen let opgave. Da jeg ankom til stationen i Nellore, som lå et godt stykke fra "hotellet" som lå midt i Nellore; var eneste transportmulighed en cykeltaxi. Da jeg lige var steget på taxaen kørte en bil op på siden og en dame spurgte, om jeg skulle møde Helge som arbejdede på rejefarmen; det kunne jeg bekræfte, og hun tilbød mig køreledighed til hotellet, undervejs modtog jeg en invitation til sammen med Helge at besøge damen som var viste sig at være i familie med ejeren af rejefarmen. Imidlertid blev besøget aldrig til noget, da jeg faktisk havde en del at se til under opholdet.

Mødet med Helge chokerede mig på en måde, han havde tabt sig utroligt meget siden jeg sidst havde set ham. Nellore ligger i delstaten Andra Pradesh; befolkningen er vegetarer og det havde sat sine tydelige spor på Helges almene helbredsstand. Ved besøg på kundens kontor fik jeg gjort det klart, at forplejning og indkvarteringsforholdene for Helge omgående skulle forbedres. Jeg meddelte kunden, at Helge skulle rejse med mig til Madras og der gennemgå et helbredscheck, inden arbejdet kunne fortsætte i Nellore. For at menneskeliggøre Helges ophold i Indien aftalte vi, at han kunne forsøge at få sin gode veninde Sukhon fra Thailand til Nellore i en månedstid. Vi aftalte at møde Sukhon på hotel Connemare i Madras. Vi besluttede at køre fra Nellore til Madras i den bil, Helge havde til rådighed med chauffør. Undervejs på den absolut farlige landevej var vi millimeter fra at blive torpederet af en lastvogn i rasende fart. Chaufføren havde mistet herredømmet over vognen, som med et brag kørte af vejen ind i en skovtykning, alle i lastvognen blev dræbt på stedet; Helge og jeg slap med skrækken, disse sekunder sidder fast i min erindring.

Sabroe havde et kontor i Madras, her havde jeg nogle møder med Ingolf Sørensen som var udstationeret afdelingsleder og skulle tage sig af de opgaver vi havde i området. For en gang skyld tog jeg en dag fri og tog på en biludflugt til Marmallapuram syd for Madras. Det var lige midt i Hewalli højtiden, så stemningen var god, da jeg til fods vandrede rundt i byen og så alle de

arbejdende kunstnere i stenhuggerværkstederne. Jeg så også templerne, de store udhuggede elefanter og fyrtårnet. Transporten til og fra Marmallapuram blev gjort i Sabroes bil med chaufføren som guide. Om aftenen var jeg inviteret til middag i den mondæne Madras Club fra 1832. Jeg blev indskrevet som gæst i den gamle kæmpeprotokol, så lige efter hvis I kommer forbi, det var sidste eller næstsidste dag i september 1992. Vært var Ingolf Sørensen.

Indien – 1992. Kølehus til rejefarm i Nellore i deltagen Andra Pradesh. Billedet viser indiske arbejdere i gang med betonblanding. Foto: Preben Emil Olsen.

Indonesien

I 1996 og 1997 besøgte jeg øen Java i Indonesien 2 gange for Sabroe, på begge rejser var målet en stor iskremfabrik i Bekasi, som ligger 2 timers bilkørsel fra hovedstaden Djakarta. I forbindelse med den sidste rejse besøgte jeg også en anden fabrik i byen Bandung som ligger midt på Java i nogen højde over havet, klimaet på dette sted er meget fint og temperaturen fin for blege europæere.

Indonesien er et spændende land med tusindvis af øer beboet af ca. 200 millioner mennesker. I vores del af verden kendes landet af mange for turiststederne på Bali og Lombok, men landet og dets historie er meget mere; det bør i læse mere om siden hen, ikke mindst om perioden, hvor hollænderne var koloniherrer i landet.

Iran

I 1976 besøgte jeg for Crisplant Iran første gang, det var i forbindelse med et gasanlæg i Rey som ligger tæt ved Teheran. Senere har jeg været i landet flere gange for Sabroe og har i den forbindelse besøgt blandt andre byer, Teheran, Bandar Lengeh, Shiraz, Hamadan, og Qum.

Iran er det moderne navn for Persien, et land med imponerende islamiske bygninger, som f.eks. Den store Moske i Shiraz og Ayatollah Khomeinis mausoleum i Teheran. Iran er et flot bjergrigt land, beboet af flinke mennesker, som lever med deres religion Islam, men Iran er også et land med store moderne virksomheder.

Under mit sidste besøg i Iran i 1990'erne oplevede jeg det store jordskælv, som dræbte mere end 70.000 mennesker i den nordlige del af landet. Den dag var jeg i bil på vej fra Bandar Lengeh, som ligger ved Golfen, til Shiraz, i radioen hørte vi de første meldinger om jordskælvet og med hver ny melding steg antallet af dræbte med tusinder, i bilen var jeg sammen med en iransk ingeniør og chaufføren, begge fra ministeriet i Teheran som vi var på vej tilbage til. Det var imponerende at opleve iranernes organisering af hjælpearbejdet samt indsamlingen af tæpper, kogegej, møbler m.v. Uskade borgeres hjælpsomhed var stor, det var bestemt ikke kassable ting, man gav bort på indsamlingsstederne i Teheran.

Efter Irans revolution og etablering som Islamisk Republik har ikke mange udlændinge været på besøg i Ministry of Jihad i Teheran, men der var jeg sammen med Sabroes iranske agent, min gode ven Nematollah Zamani. Et interessant besøg i kontorerne smykket med fotostater af Hellig Krig kæmpere i fuld størrelse, møde med teknikere og ayatollaher efter min rundrejse i den Iranske Golf Region. Set lidt på afstand, så var det på mange måder spændende besøg i fjerne egne.

Sporene efter den lange krig mellem Iran og Irak sås også, i Shiraz området havde irakiske raketter forårsaget store ødelæggelser, en iransk ingeniør, som jeg kom til at kende og rejse rundt med til kølehusene langs Golfen, havde været med i krigen i 8 år i frontlinien, stolt fortalte han at Allah havde skånet ham, han havde ikke fået en skramme. Han overholdt på vores rejse alle bedetiderne, i sin aftenbøn bad han også for mig, sagde han, han var i øvrigt en munter type med stor humor, f.eks. da jeg spurgte ham om, hvor de gode iranske vine var blevet af, svarede han: Vi eksporterer vores vine til Saudi Arabien! Begge lande er som bekendt strenge muslimske lande.

En gang, jeg var i Teheran, blev agenten kontaktet af direktøren for en læskedrikfabrik. Han ville gerne, at jeg aflagde et servicebesøg på fabrikkens køleinstallation. Det blev en lang arbejdsdag da fabrikken lå i Hamadan ca. 400 km fra Teheran. Vi kørte fra Teheran om morgenen i hans store amerikanske bil gennem det storslåede bjergrige landskab. Efter besøget blev jeg kørt tilbage til Teheran af firmaets chauffør, jeg boede på hotel Lahieh, det tidligere Continental.

Iran – 1976. Rejse for Crisplant i Iran, hvor en ny tank til LPG-gas. Her ses flytningen af den 23 meter lange og ca. 50 tons tunge tank blive flyttet op et fundament. Fotos: Preben Olsen.

Irak

I foråret i 1975 var jeg for Crisplant i Irak sammen med Peder Lorenzen, som var konstruktionschef, vi var ikke enige om de mange komplicerede PL-konstruktioner, som krævede megen vedligeholdelse. Et krav som mange ulande slet ikke havde mulighed for at imødekomme, idet man kun havde meget få uddannede håndværkere og teknikere.

Trods vor uenighed havde vi et godt udbytte af rejsen rent teknisk og forretningsmæssigt. Jeg valgte at tage diskussionerne om materiellets udformning, da vi var tilbage i Danmark.

Vi besøgte et olieraffinaderi i Taji ikke langt fra Baghdad hvortil vi havde leveret en hel del fyldeudstyr for flaskegasfyldning. Vi var også i Samarra, hvor vi havde lejlighed til at besøge Ziguraten, det koniske tårn med en udvendig snoet opgang. Vi så også den nærliggende store rektangulære borg.

Ved en senere lejlighed var jeg igen i Irak på en rundrejse til flere gasinstallationer, på dette tidspunkt var Niels Aalund udstationeret i Baghdad for Crisplant på en 2 års kontrakt. Udover Baghdad var vi også i Kirkuk i nord samt i Hilla syd for Baghdad. Ved sidstnævnte lejlighed besøgte vi også oldtidsbyen Babylon, det var meget interessant.

På begge rejser blev jeg meget venligt modtaget af vores irakiske kontaktpersoner, især huskes invitationen til spisning på en af de mange restauranter som lå langs med floden Tigris i Baghdad. Vi spiste på "Al Hamra" (den røde), en stor grillet fisk, som var fanget i floden; Irakerne kaldte retten for "Mazgouf", vi sad ude, på rabatten lige ned til floden, vi havde en uforglemmelig aften sammen med vores irakiske venner.

Her i foråret 2003 har USA gennemført deres længe planlagte angreb på Irak, officielt for at fjerne Iraks diktator Saddam Hussein, men i virkeligheden for med krig at sikre sig adgang til Iraks olieforekomster. Vor egen regering med venstremanden Fogh Rasmussen som statsminister har sendt danske soldater til Irak for deltagelse i USAs krig mod det irakiske folk. Eftertiden vil dømmet vore følgagtige politikere hårdt.

Irland

Den grønne ø i Atlanterhavet med dejlige steder som Dunmore East, Galway, Castletownbere, Tullamore og ikke at forglemme Dublin, hovedstaden. Vi var alle stederne. Aase og jeg besøgte i sommeren 1994 Irland, det var i forbindelse med arbejdet for Sabroe, og det blev en både god og spændende tur, hvor vi i bil kørte tværs over landet fra Dublin til Castletownbere, en fiskerflække på Irlands vestkyst, hvor vi byggede et stort automatisk isanlæg til et irsk statsfirma.

Nord for Dublin besøgte vi Newgrange, en oldtidshøj over 100 meter i diameter og 10 meter høj, vi var inde i bygningens gravkammer som er stort. 7 meter højt og kun kan nås gennem en 19 meter lang og meget smal gang, det var et utroligt bygningsværk, 5000 år ældre end pyramiderne i Egypten. Kun en gang om året, på den korteste dag 21 december, når solens stråler ind i gravkammeret i 17 minutter fra kl. 8.58 - 9.15. Det var et spændende besøg. Ierne er hyggelige mennesker med en fin pub kultur som dyrkes over hele landet.

Jordan

I 1993 var jeg nogle gange i Jordan for Sabroe, besøgene angik store køleinstallationer i Amman området. Jordanerne er flinke og arbejdsomme folk, mange har en god uddannelse. Personligt har jeg gode palæstinensiske venner i Jordan, de har måttet forlade hus og hjem i Palæstina på grund af konflikten med de israelske okkuperanter.

Amman er en dejlig by at besøge om efteråret hvor temperaturen ikke når over 25 C grader. Der er en del at se på, meget flotte villakvarterer med rigtig store villaer bygget i sten og murene

beklædt med tofarvede natursten i rosa og hvidt. I byen er der store flotte moskeer, en med en lav kæmpekuppel beklædt med grøn mosaik. Desværre tog jeg mig ikke tid til at besøge byen Petra som ligger syd for Amman. Adgangen til Petra foregår til fods gennem en meget snæver passage i bjergene. En ting, som jeg var meget harm over at se, var den kæmpestore amerikanske ambassade i Amman; den dækker et areal på mange hektarer og er fyldt op med mange bygninger som huser en af Mellemøstens største lytteposter og spioncentral. Amerikanerne er bestemt ikke populære blandt befolkningerne i de arabiske lande, og med god grund.

Jugoslavien

For Sabroe var jeg flere gange i Jugoslavien i perioden fra 1983 til 1991. En ven af tidligere præsident Tito var Sabroes agent, det var mr. Muscatello i Split, han havde importeret rigtig mange og store kompressorer, som var placeret i store køle- og frysehuse, fortrinsvis i mindre byer over hele landet. Det var før landet blev delt op i flere selvstændige stater som Serbien, Slovenien, Kroatien, Bosnien-Herzegovina, og Makedonien.

I begyndelsen af 1990'erne var Aase og jeg på en lang rejse for Sabroe, vi kørte i bil, det var en blå VW Golf. Vi besøgte en række af Sabroes kunder, fra Kikinda i Nord til Kosovo Polje i Syd, det var en fin tur gennem det smukke land.

Da Jugoslavien var et samlet land var det et af de helt store rejsemål for turister fra hele verden. Vestens aggressive økonomiske og ikke mindst militære foretagsomhed har ødelagt landet. På det seneste har også den danske USA-lakaj, statsminister Poul Nyrup Rasmussen fra Socialdemokratiet ført Danmark i åben krig med Jugoslavien, de som stemte for den danske deltagelse i USAs aggression vil senere få historiens hårde dom.

Kina

Fra 1985 til 1995 var jeg flere gange i Kina for Sabroe. Især de første rejser var spændende, det var pludseligt muligt med egne øjne at se et land som for mange fra vores del af verden stod i et særligt historisk og kulturelt lys.

Især var en af rejserne noget særligt, fordi Aase var med på en af de længste og bedste rejser, vi indtil dato har gjort i fællesskab. Rejsens mål var den kinesiske by Harbin, som ligger højt oppe i det nordlige Kina i Heilongjiang-provinsen. Rejsen foregik i november og december 1987, arbejdsmæssigt fik vi klaret aflevering af køleanlæg for 25 millioner kr., men også for os selv var det en oplevelse sammen at gennemrejse landet.

I Harbin var der om efteråret utroligt koldt med temperaturer ned til minus 30 grader celsius. Den store flod Songhua var tilfrosset og byen indbød ikke ligefrem til store turistudfoldelser. Den morgen, vi fløj fra Harbin til Guangzhou, blev den dag vi oplevede den største forskel i temperaturen samme dag. Da vi fløj fra Harbin om morgenen var der minus 30 grader C. Ved landingen i Guangzhou om aftenen var der plus 32 grader, en forskel på 62 grader!

Vi besøgte også den portugisiske besiddelse Macau på Kinakysten, ca. 1½ times sejlads fra Hong Kong, Det var 8. december 1987. Vi gjorde turen med en kinesisk hurtigfærge, fin tur. I forbindelse med rejsen besøgte vi også Peking & Guangzhou samt en ø i Pearl River floden, som sandt at sige ikke er en perleflod men stærkt forurenede. Sabroe havde leveret anlæg til en stor fabrik (Danbaoli) for tørgær, flere gange tidligere havde jeg arbejdet på fabrikken med både installation og anlægsopstart. Arbejdet på gærfabrikken blev udført sammen med Leif Petersen, som var på stedet i hele den månedlange montageperiode. Fabrikken var ejet af Dongguan Sugar Factory.

Leif fortalte vores kok, at jeg gerne ville spise hundekød og kokken skaffede omgående en slagtet hund fra landsbyen Dongguan. Jeg blev rigtig dårlig i maven, om det faktisk var af hundekødet eller af noget andet blev aldrig opklaret, men syg var jeg. Fra Leifs side var der tale om en spøg som jeg gerne ville have været foruden.

Kina – 1987. Nyt frysehus med kompressorer TSMC 180 fra Sabroe, leveret til Dalian Fishery Industry Corporation. På billedet som nr. 1 til højre køleingeniør Madame Gao Gun. Nr. 3 er forfatteren, nr. 4 maskinmester og supervisor Helge Weinreich Johansen og nr. 5 ass. supervisor Kennet Gadeberg, alle fra Sabroe. Fotograf ukendt.

En aften havde den kinesiske senioringeniør mr. Peng Zheng Lu inviteret til rigtig stor middag i kantinen, jeg kunne intet spise, kun nogle skiver frisk mandarin, men heldigvis spiste Aase og Leif rigtig godt, vor vært var meget glad fordi Aase spiste både krabber, slange, og flere andre for os ikke helt almindelige retter, hertil Zhu Jiang øl i store flasker, jeg selv havde det utroligt dårligt.

I slutningen af 1990'erne var jeg for Sabroe i Shanghai og Suchow, det var en stor oplevelse efter års fravær at opleve de store industrielle fremskridt Kina havde gjort. Jeg bemærkede også, at kineserne havde opnået store forbedringer i levestandarden.

Sydkorea

I oktober 1988 var jeg af Sabroe udlånt til firmaet Nestlè i Schweiz for at foretage en rundrejse i Sydkorea. Jeg skulle lave en rapport vedrørende nogle koreanske firmaer som Nestlè planlagde at indkøbe maskiner og udstyr hos. Hvad opgaven angik blev tingene klaret, Nestlè fik deres rapport og Sabroe fik ordre på levering af store køleanlæg til Nestlès nye kaffefabrik i Chongju, hvor jeg også var på denne rejse.

Korea er et flot land i det vi kalder fjernøsten. Jeg kørte med bus fra Chongju til Seoul, en tur på ca. 2 timer. Fra bussen så jeg landsbyerne og husene med tage af fine grønne glaserede tagsten. Der er stor forskel på livet i de store byer og i landsbyerne.

Olympiaden i Seoul var lige afsluttet, da jeg var i Korea, alt skinnede stadig nypudset. Efter snart 50 års deling i to lande, Nordkorea og Sydkorea, er der her i år 2002 sket en vis tilnærmelse mellem de to lande. Måske vil Korea igen i fremtiden blive forenet som et land. Sabroe solgte i perioden mange store anlæg i Korea, især til bryggerier og petrokemiske anlæg. Sabroe havde store vanskeligheder med hensyn til at levere den kvalitet som også de koreanske kunder forventede. Især mærkede Sabroe konkurrencen fra det japanske firma Mycom.

Kuwait

I 1996 og i 1997 besøgte jeg i forbindelse med etableringen af et nyt kølehus den lille ørken- og oliestat, nærmere betegnet bydelen Safat. Mange kuwaitere er rige, en hel del endda *meget* rige. Næsten alt arbejde i landet udføres af folk fra andre lande. Husarbejdet hos familierne udføres af tjenestefolk fra Philippinerne og Pakistan. Det samme gælder alle former for servicearbejder. Mere komplicerede tekniske installationer ledes af folk udefra, fortrinsvis fra Vesteuropa. Mange egyptere og indere har mere betroede livslange ansættelser i de lidt større lokale firmaer. Under de nævnte besøg boede jeg på to forskellige hoteller, det ene var et lille hotel ved navn "Second Home", det andet var "SAS Hotel", som var absolut luksuspræget og dyrt. Arbejdet bestod konkret i etablering af en samarbejdskontrakt med et lokalt firma, gående ud på udførelse af en stor montage under vor supervision. Sabroes agent i Kuwait var hverken kapabel eller villig til at yde nogen form for assistance, men direktøren mente dog at han skulle have agentprovision, det blev der dog ikke noget af.

Jeg fik kontakt med et lille lokalt firma, som var ledet af mr. Samadder, en udstationeret inder, som var uddannet køleingeniør. Jeg lavede en kontrakt med ham og det lykkedes da også at få det nye kølehus monteret og afleveret til kunden. Ib Kristensen fra Sabroe var supervisor under hele opgavens varighed. Ib kendte jeg særdeles godt fra mange job i Egypten, Rusland, Mellem- og Fjernøsten. Ib havde tidligere været ansat hos Lindholst & Co., som leverede udstyr til kyllingeslagterier. Første gang jeg traf Ib var i Manila, hvor han var supervisor for Lindholst. Der opstod nogle samarbejdsproblemer mellem Ib og Lindholst-kontoret i Danmark, hvor tyskeren Karl-Heinz Kroeger var teknisk chef. Ib forlod Lindholst og på et tidspunkt ansatte jeg ham hos Sabroe som supervisor. Ib var en slider som i den største del af sit voksenliv havde turneret rundt over det meste af verden som supervisor, fraværende fra Danmark i 300 dage om året. Ib var gift med Bente, som jeg selv kom til at kende under et månedlangt ophold i Manila, hvor hun var med Ib på job. Om Ibs liv kunne der skrives en ikke uinteressant beretning, det får dog ligge i denne sammenhæng.

Mozambique

I 1980'erne var jeg to gange for Sabroe i Mozambique. Første rejse gik til hovedstaden Maputo, hvor et gammelt portugisisk kølehus skulle renoveres. I Maputo boede jeg på hotel "Polana", det eneste hotel som på dette tidspunkt var i brug og som blev anset som sikkert i landet, hvor borgerkrigen rasede.

Indtrykkene står stadig klart i erindringen, telefonsamtaler til og fra hotellet blev aflyttet af den lokale sikkerhedstjeneste med assistance (sagde man) fra danske og svenske ulandsfrivillige. Mad var der ikke meget af. Om morgenen en hård bolle og en kop te, i løbet af dagen ingenting, om aftenen suppe kogt på lidt benstumper. Man må huske, at det på dette tidspunkt var meget småt med forsyningerne til befolkningen og at der hver dag døde mange af sult efter længere tids underernæring.

På hotellet var personalet i gammelt lappet, men rent tøj, man fastholdt en høj standard. I restauranten blev gæster i shorts eller korte bukser afvist. Ved en anden lejlighed var jeg i byen Beira, her boede jeg på hotel "Embaixador". Byen og omegnen var absolut farlig, der var daglige træfninger mellem borgerkrigens stridende parter, soldater i store russiske pansrede vogne

sås hver dag i by og omegn. Situationen i Beira, som er en vigtig havneby, var meget spændt på grund af borgerkrigen, det var absolut farligt at begive sig udenfor byen, kun byområdet ansås for sikkert. Set i "bakspejlet" var det helt uforsvarligt, blot for at sælge køleanlæg, overhovedet at opholde sig i et land i krigstilstand.

Opgaven for Sabroe gik ud på at undersøge mulighederne for reovering af nogle gamle køleanlæg for fisk. På returrejsen fra Beira til Maputo ventede jeg i 3 dage på at få flyvejlighed, det lykkedes kun fordi mine papirer angav at jeg blev anset som værende VIP (very important person). Jeg var meget glad, da jeg nogle dage senere slap ud af landet med fly til Johannesburg i Sydafrika.

Oman

Under en rejse i fjernøsten i december 1991 blev jeg fra Sabroe i Århus, bedt om at besøge en kunde i Oman i forbindelse med min hjemrejse. Kunden viste sig at være en stenrig diamanthandler, der som en slags hobby ejede et blokisværk, som leverede is til lokale fiskere. Oman er et sultanat med en eneherker, som tilsyneladende også lader landets rigdomme komme befolkningen til gode.

Jeg var i Muscat indlogeret på Hotel Intercontinental, et både flot og godt sted at opholde sig. Diamanthandleren, som i øvrigt var en meget flink fyr, havde klaret alle formaliteter med hensyn til mit indrejsevisa, som lå klar hos politiet ved min ankomst til Muscat. I kundens store hvide Mercedes kørte vi dagen efter sammen ud til isværket, som lå nordpå ca. 200 km fra Muscat, tæt på kysten til Gulf of Oman. Senere købte kunden alt, hvad jeg havde anbefalet, så også den side af sagen blev i orden.

Under opholdet i Oman fik jeg snakket en hel del med kunden (junior 40 år); han havde været i USA i fire år for at lære noget. Perioden stod for ham som noget af det værste, han havde oplevet; bl.a. havde han opdaget, at amerikanerne hadede alle arabere og kun talte om slå alle ihjel "in the middle east". Jeg mødte også senior, som kom kørende i bil oppe fra Abu Dhabi blot for at give sin søn de penge, som jeg skulle have for besøget. Jeg modtog pengene i en lukket kuvert, talte ikke efter, men puttede kuverten ned i min taske. Senere fortalte både senior og junior mig, at min handlemåde med pengene i kuverten i den grad havde imponeret dem, og viste at jeg havde tillid til dem. Det havde de aldrig før oplevet i deres mangeårige kontakt med europæere og amerikanere.

Philippinerne

I januar 1983 besøgte jeg første gang Philippinerne, det var i forbindelse med etablering af et stort fjerkræslageri, som lå i et jungleområde ca. én times bilkørsel fra hovedstaden Manila. Opholdet var af ca. én måneds varighed, jeg boede på Zulu Hotel i Queson City som er vokset sammen med Manila og sammen danner storbyen Metro Manila.

Baggrunden for min opgave var, at Sabroes udsendte unge montør Arne Amstrup var kommet for skade med sin opførsel, at have fornærmet kundens direktør for slagteriet. I opgaven deltog foruden Sabroe to andre danske firmaer, Preco fra Vejle og Lindholst & Co fra Århus. Preco leverede bygningerne til slagteriet, supervisor var Konrad Nymann, som selv var medejer af Preco. En englænder ved navn Bishop var også supervisor, ansat hos Lindholst. Endvidere var Ib Kristensen på projektet, også ansat hos Lindholst, men han holdt sig helt for sig selv, både arbejdsmæssigt og socialt.

Nyman og Bishop var to gamle "rotter", som havde fået Arne Amstrup med, da man en dag fejrede den philippinske direktørs fødselsdag. Da festen var slut havde de tre "lånt" direktørens ny japanske landrover. På vej til Manila var de kørt af vejen og med bilen styrtet ned af en skrænt. Alle var blevet kastet ud af vognen, men var sluppet med hårde knubs. Derimod var vognen styrtet videre ned, ca. 75 meter og var blevet knust. Denne hændelse var blevet meddelt til Sabroe og man havde bedt om, at Arne Amstrup blev hjemkaldt og erstattet af en lidt ældre supervisor. Kravet var

den egentlige baggrund for at Sabroe bad mig om sammen med Bent Zinner at rejse til Manila for at tage hånd om sagen. Philippinerne er et af de lande som jeg har befundet mig bedst i, især hvad angår folk og klima. Manila, som ligger på øen Luzon, er en virkelig storby på godt og ondt, men når man bevidst undgår at opsøge problemer går alt som regel godt.

Senere har jeg flere gange været på Philippinerne og hver gang befundet mig godt selv om det arbejde, jeg hver gang var involveret i, ikke altid ligefrem var ønskejobs. En speciel oplevelse havde jeg på en af rejserne, så vidt jeg husker var det i 1991, da vulkanen Pinatubo ca. 100 km fra Manila efter 6000 års dvale pludselig kom i et voldsomt udbrud. Om aftenen, da jeg sammen med et par kolleger var i Manila for at spise aftensmad, blev vi overrasket af nedfaldende hvid aske i store mængder. Vulkanudbruddet med dets store røgskyer gjorde det nødvendigt at lukke lufthavnen i Manila i ca. en uge, ophobningen af rejsende som skulle have forladt Manila gjorde at min egen hjemrejse til Danmark blev forsinket med to uger. Dengang oplyste myndighederne at kun ganske få mennesker var berørt af udbruddet; senere, da sandheden ikke længere kunne skjules, viste det sig, at i hundredvis af fattige landsbyboere døde under udbruddet. På den nærliggende amerikanske Clark Air Force Base, som måtte forlades i største hast af alt personel med familier, gjorde man intet for at hjælpe nødstedte philippinere, som måtte klare sig som de bedst kunne.

Polen

Aase og jeg var i slutningen af 1980'erne sammen på en arbejdsrejse til Polen hvor jeg havde et job på en fabrik i byen Stregom, vi boede på hotel "Granat" midt i byen og konstaterede, at ikke meget havde ændret sig for befolkningen, siden vi sammen var i Polen første gang [ferierejse i 1965].

Mange gange i 1990'erne har jeg været i Polen, specielt området Gdansk, Sopot og Gdynia, som er et sammenvokset byområde. Også Warszawa har jeg besøgt flere gange og fået et fint indtryk. Årsagerne til de mange Polensbesøg har været store opgaver med køleanlæg til bryggerier samt renovering af et slagteri i det nordlige Polen.

Rusland

I 1990'erne var jeg på mere end 15 rejser i Rusland, opgaverne jeg arbejdede med var alle for Sabroe. Moskva kom jeg til at kende ret godt, i virkeligheden meget bedre end jeg kender København, også Skt. Petersburg fik jeg et rimeligt kendskab til. En speciel opgave havde jeg i Sibirien i byen Noyabrsk som ligger nogle timers flyvning nordøst for Moskva, positionen er ca. 70 grader nordlig bredde nord for floden Ob. Det blev i forbindelse med opgaven i Noyabrsk også til en afstikker til Muravlenko ca. 120 km fra Noyabrsk. Selv om temperaturen i Noyabrsk området i mere end 9 måneder om året ligger langt under frysepunktet, så er der i den ekstremt korte sommerperiode brug for køleanlæg.

Byen Noyabrsk er anlagt efter 1985, nu bor der mere end 150.000 mennesker på stedet. I området er der en stor olieproduktion som foregår under de vanskelige arktiske forhold. Selv oplevede jeg temperaturer ned til minus 40 grader celsius, men det kunne blive koldere. En dag havde jeg en hyggelig snak med vor tolk i Muravlenko, byen som var meget spredt var omgivet af grantræer på 1-2 meters højde, jeg spurgte tolken om skovens størrelse. Svaret var overraskende, tolken sagde at træerne var mere end 100 år gamle trods den noget beskedne højde, skoven var på størrelse med Frankrig? Svaret fortæller en del om tid og størrelser i det sibiriske område.

Rusland i det hele taget er geografisk et mægtigt område som er meget interessant, men også besværligt at rejse i. Det sidste ikke så meget på grund af transportmulighederne, som er gode og velfungerende for det meste, når man altså kender systemet. Besværlighederne er mere knyttet til den omfattende kontrol, der udøves fra myndighedernes side, når man rejser. Kontrollen som jeg

Rusland – 1993. Kølehus i Muravlenko i Sibirien ca. 120 km. fra Noyabrsk. Her renoverede Sabro køleanlæggene, som oprindeligt var leveret fra DDR. Foto: Preben Emil Olsen.

har mødt den foregik overalt, i lufthavne, på landeveje og på hoteller samt ved enhver anden forbindelse med myndighederne.

Store byer i Rusland er anlagte med gode kollektive transportsystemer i form af busser, både almindelig motordrevne samt elektriske, mange større byer har metro, man har ikke planlagt med hensyn til privatbilismen, som nu er stærkt stigende. Moskva og Skt. Petersburg er begge byer med stort anlagte pladser, boulevarder og gader, mange store flotte bygninger er bygget før Sovjetunionens sammenbrud.

Novgorod, som ligger ca. 200 km syd for Skt. Petersburg, er en pæn by med gode faciliteter, jeg har mange gange været i Novgorod på Hotel Beresta, det var da jeg arbejdede i Chudovo, som er en lille provinsby ca. 70 km nord for Novgorod. Rusland er efter kommunismens kollaps i 1989 et land med utroligt store problemer, det vil uden tvivl vare årtier, inden den almindelige befolkning opnår en i øvrigt meget fortjent bedre levelfod.

Saudi Arabien

I slutningen af 1970'erne besøgte jeg Saudi Arabien første gang, det var i forbindelse med en opgave for Crisplant og angik bygning af en gasfyldestation i nærheden af Medina, Saudi Arabiens pilgrimsby nr. 2 efter Mekka. Ved denne lejlighed tog kunden mig med på en biltur til området udenfor Medina, hvortil man som ikke-muslim er forment adgang. Jeg husker, at vi var ret tæt på byen, hvor meterhøje tavler med tekst på adskillige sprog advarer ikke muslimer, om ikke at komme nærmere.

Flere gange siden, sidst i slutningen af 1995, har jeg i arbejdsmedfør besøgt Saudi Arabien. Hovedstaden Al Riyadh samt Jeddah er nu begge store moderne byer, hvor flertallet af folk lever materielt godt.

Bedst syntes jeg om området ved den persiske havbugt, hvor jeg for Sabroe medvirkede ved opførelsen af en meget stor og moderne iskremfabrik, beliggende ca. 25 km fra Dahrán. Det meget varme og tørre klima på den arabiske halvø er et kapitel for sig, at arbejde ude i temperaturer op til 47 grader celsius er fysisk krævende og man lærer at sætte sit tempo lidt ned. Saudiernes udfører generelt ikke fysisk arbejde, det hårdeste en saudier klarer, er at køre bil som taxachauffør, Saudiernes tilsyneladende behagelige liv opretholdes kun ved hjælp af en hundred tusindtallig styrke af importeret udenlandsk arbejdskraft. Kun landets store olieforekomster muliggør befolkningens relativt høje levestandard. Saudi Arabien er et strengt muslimsk land, som regeres af en utroligt stor kongefamilie med hundredvis af prinser og prinsesser

Schweiz

I årene 1968-1978 passerede jeg, på vej til og fra Algeriet, rigtig mange gange lufthavne i Zurich og Geneve. I perioden forekom mange terrorhandlinger i nævnte lufthavne, handlingerne var led i palæstinenserens nødvendige kamp for frihed for Israels besættelse af Palæstina. Det var ikke spor rart som passager i fly kommende fra Algeriet at blive parkeret i det yderste hjørne af lufthavnen og derefter under militær eskorte blive bragt til terminalen. Når rejsen fra Schweiz skulle fortsætte blev der især holdt kontrol med passagerer som kom fra arabiske lande, og det gjorde jeg altid på vej hjemover. Mange helt uskyldige mennesker mistede i disse år livet i Schweiz eller i Swissairs fly, der blev bombesprængt i luften.

Senere i 1979 og i 1980'erne har jeg besøgt Schweiz i forbindelse med arbejde for både Crisplant og Sabroe. I forbindelse med opgave for Crisplant blev jeg inviteret på en tur op i de smukke schweiziske bjerge, hvor vi med svævebane blev bragt op til en af tinderne, det var om sommeren, så det var en særlig oplevelse at sidde indendørs og spise emmentalerost og se ud på snebygerne på bjergene udenfor vinduerne.

En anden gang besøgte jeg for Sabroe det store firma Nestlé i Vivey, som ligger lige ud til Genevesøen. Nestlé er en af de meget store multinationale koncerner i verden og hovedkontoret i Vivey er stort og flot, firmaets forretningsmetoder på det internationale marked er derimod ikke så "fine", man har f.eks. altid lige 1000 tons tørmælk på lager til hurtig levering, når Røde Kors skal hjælpe i en katastrofesituation et eller andet sted i verden. Nestlé bestemmer prisen, som altid er skyhøj. Af Sabroe var jeg som allerede nævnt udlånt til Nestlé for at checke nogle underleverandører i Sydkorea. Opgaven viste sig at være lidt pudsigt, jeg kom jo som repræsentant for den store magtfulde Nestlé-organisation, men de firmaer, hvis kapabilitet jeg skulle checke, var hver for sig kæmpe store organisationer med tusindvis af ansatte. I min rapport til Nestlé kunne jeg med sindsro skrive at jeg kunne godkende alle de besøgte firmaer.

Singapore

I 1991 var jeg nogle gange i Singapore for Sabroe i forbindelse med levering af udstyr til en ny fødevarer virksomhed ved navn Tenneco, som lå på Defu Lane og ejedes af tre kinesiske brødre. For Sabroe blev montageopgaven forestået af Helge W. Johansen, som var vant til arbejdet i Fjernøsten. Min opgave var at finde en lokal underleverandør, der var erfaren med hensyn til installation af både køleanlæg og maskiner til fødevarer virksomheder. Jeg lavede kontrakt med firmaet VSD Engineering Enterprises Ltd., som var ejet og ledet af mr. L.S.Lee. På tidspunktet ejede Sabroe det danske firma Carmtech, som også var leverandør til projektet. Vi fik den samlede opgave løst og lærte at myndighedskravene i Singapore er strenge og at de håndhæves med stor nidkærhed.

Selve området Singapore er et godt sted at opholde sig, klimaet er konstant året rundt og både området som sådan og selve byen virket meget velordnet. Kontakten med lokale virksomheder og personer hører til blandt mine gode erindringer sammen med oplevelsen af det kinesiske nytår, hvor byen var pyntet fint.

Spanien

I begyndelsen af 1970'erne var jeg i Spanien for Crisplant, sammen med Peder Lorenzen som på dette tidspunkt var konstruktionschef i firmaet, besøgte vi en gasfyldestation ikke langt fra Malaga. Vi boede på "Pensionat Lis", som lå midt i byen og havde en rigtig god fiskerestaurant i underetagen. Kunden, vi besøgte, var "Butano", som Crisplant havde leveret flere gasfyldstationer til og som var en meget betydende kunde. Vort ærinde var at indsamle og drøfte kundens driftserfaringer med leveret udstyr; hensigten var at gennemføre konstruktive forbedringer. På denne rejse modtog Peder Lorenzen desværre pr. telefon en trist meddelelse om, at hans far var afgået ved døden. Meddelelsen bevirkede naturligvis at vort humør faldt til et absolut nulpunkt. Vi afbrød rejsen og skaffede billet hjem via London.

En anden gang, også i Franco-tiden, var jeg i Madrid dog kun på en mellemlandning, jeg husker at det virkede underligt at se de store bannere med teksten "Cuba Libre", dvs. man ønskede at Cubas Fidel Castro snart ville forsvinde.

Sudan

For Sabroe var jeg i september 1982 på en opgave i Sudan. Det drejede sig om levering og montage af et blokisværk med en kapacitet på 50 ton is pr. døgn. Isværket var beliggende i Omdurman, som ligger lidt nordvest for hovedstaden Khartoum.

Køberen var en rig sudanesiser Kamal Hamza, bosat i de Arabiske Emirater. Det specielle ved opgaven var, at køberen ikke selv opholdt sig i Sudan, men havde M.A. Elfaki, som var aktiv general i hæren som sin kontaktperson. Elfaki havde sit kæmpekontor i Friendship Hall i Khartoum, jeg havde flere møder med ham angående det nye isværk, og jeg erfarede, at han var en særdeles magtfuld person som kunne skaffe materialer af enhver art med dags varsel.

Friendship Hall er et flot kompleks doneret og bygget af kineserne i 1970'erne. Elfakis kontor lå dør om dør med Sudans præsidentkontor. Der var altid bevæbnede vagter både udenfor og inde i selve kontorerne, ret usædvanligt for mig på dette tidspunkt, senere mødte jeg vagter i kontorerne flere andre steder i verden.

På min returrejse med Sudan Air til Europa mellemlandede vi i Port Sudan som ligger ved Rødehavet lidt syd for den 20' sydlige breddegrad, det så ikke ud til at være det mest behagelige sted på jorden.

Sydafrika

I slutningen af 1980'erne var jeg i Johannesburg, hvortil jeg kom fra en opgave for Sabroe i Mozambique. Det var på et tidspunkt, hvor det hvide sydafrikanske apartheidstyre stod foran overgivelse af magten i landet til den sorte afrikanske majoritet. Myndighederne i Johannesburg lufthavn var meget grundige med check af mine rejsepapirer, som dansk var man ikke populær, det var på grund af den danske officielle holdning til det brutale styre.

Sydafrika er et flot og rigt land, Kruger Nationalpark er internationalt kendt som et enestående fredet naturområde. Længe efter at jeg besøgte Sydafrika blev den sorte sagfører Nelson Mandela landets første præsident efter at have siddet fængslet på Robbin Island i 26 år.

Syrien

I midten af 1990'erne var jeg nogle gange i Damaskus, hvor Atlas i Ballerup havde solgt et komplet kølehusprojekt til det syriske militær. Ordren indeholdt både en stålbygning og kølekompressorer. Der var således tale om en komplet materialeleverance, men montagen skulle udføres af kunden. Ordren var leveret til en organisation Military Works i Damaskus, der resterede en ret stor post af betalingerne. Der havde været forhandlinger i Århus med repræsentanter for det syriske militær for om muligt at udvirke restbetaling af kontraktbeløbet, møderne havde ikke ført til betaling og min mission ved besøgene i Damaskus var at motivere kunden til at betale. Sammen med en Major Monem besøgte jeg kølehuset som lå ca. 25 km øst for Damaskus. Montagen var udført under ledelse af to palæstinensiske ingeniører som havde lavet et fornemt stykke arbejde uden nogen form for assistance fra Danmark. Kun opstart af installationen resterede.

Den økonomiske situation i Military Works var på tidspunktet meget stram på grund af de meget anspændte forhold til Israel. I MW havde der været 90.000 ansatte, dette var reduceret til omkring 40.000 og man havde simpelt hen ingen penge at betale med. Major Monem og andre endnu højere placerede officerer i forsyningstropperne var meget aktive med at få leveret såkaldte vareprøver og helst af containerstørrelse.

Ingen officersfamilie med tilknytning til staben manglede således gratis importvarer af enhver art. Til kølehuset manglede man nogle få, men vigtige el-komponenter, jeg aftalte med repræsentanterne for Military Works, at nævnte komponenter ville blive leveret når restbetalingen var indgået til Sabroes bank i Århus. Efter nogle måneder indbetaltes restbeløbet, delene blev sendt og sagen blev afsluttet i forbindelse med major Monems og en kaptajns besøg i Århus. Som et kuriosum huskes, at majoren insisterede på at ville bo på Hotel Royal, medens kaptajnen boede på Hotel Atlantic.

Thailand

Mange gange i 1980'erne og 1990'erne har jeg været i Thailand, både på gennemrejse og på arbejdsopgaver i landet. Når man meget tidligt om morgenen flyver langs med Laos på vej til Bangkok og ser solen stå op, så er man allerede motiveret for det dejlige fjernøstlige miljø man skal møde ved 6-tiden om morgenen i Bangkok.

Man må lære at abstrahere fra bytrafikkens kvaler, som oftest tog jeg min første overnatning på Airport Hotel, som ligger i umiddelbar forbindelse med den ny lufthavnsbygning. Hotellet er en oase, hvor man kan slappe af efter en trods alt anstrengende rejse fra Danmark.

Af opgaver i Thailand var der tale om to store Carlsberg-bryggerier, hvortil Sabroe leverede køleanlæggene, det foregik ikke uden tekniske problemer, som var begrundet i en mangelfuld kvalitet af flere store rørkølere, der var lavet hos firmaet Retech i Århus.

At sejle på floden i Bangkok, hen forbi det gamle kontor for den førhen så store danske koncern Østasiatisk Kompagni (ØK), videre op ad de mindre flodarme og kanaler for at se på det liv, som udfolder sig, både på floden og til lands er en stor oplevelse.

Ukraine

I perioden fra maj 1996 til august 1998 var jeg flere gange i Ukraine for Sabroe, arbejdet var for det meste etablering af kølesystemer på lagertanke til et stort bryggeri i byen Zaporozhye, som ligger ca 700 km syd for den ukrainske hovedstad Kiev. Begge de nævnte byer ligger ud til den store flod Dnjepr som gennemløber Ukraine fra nord til udløbet i Sortehavet.

I Ukraine og Rusland arbejdede jeg sammen med et ukrainsk firma, som hed Orion Service. Firmaet havde hjemsted i Kiev. Vores samarbejde begyndte i Moskva, hvor jeg traf flere aftaler med Orions ejer Vasilij Ivanovitch Karban om assistance til Sabroes projekter i de to nævnte lande.

Ukraine er et meget stort landbrugsland, men har også sværindustrien og industri i almindelighed har en stor plads i landets økonomi.

Rejser og ophold i Ukraine mindes jeg med stor glæde på grund af de utroligt flinke folk, som jeg arbejdede sammen med og for. Når man kører ad landevejene fra Kiev til Zaporozhye oplever man et kæmpestort landbrugsland med sort frugtbar jord, landsbyerne ser ud som landsbyerne i Østeuropa, forfaldne og triste, men uden tvivl også med deres individuelle liv. Når man kommer ad landevejen til de større byer ser man mange steder store portaler ved bygrænsen med portrætter af Lenin samt afbildning af de medaljer den pågældende by har modtaget enten for kampen mod nazisterne under 2. Verdenskrig, eller for opfyldelse af de mange 5-årsplaner under sovjetstyret. Mange større og store byer har brede og flotte hovedstrøg med flotte bygninger, statuer og parkanlæg.

Majoriteten af folk i Ukraine lever yderst spartansk i disse år, hvor økonomien på det nærmeste er brudt sammen. Det man lægger mærke til er at de store internationale koncerner har fået øje på det kommende marked og derfor er i gang med etablering af især produktion men også salg af de produkter vi kender så godt men som ikke er nødvendige, cigaretter, Coca Cola, McDonalds, parfume m.v. Ukraine som i mange år var en del af Sovjetunionen vil blive en kommende stormagt i den sydlige del af Østeuropa, men vejen vil være lang og slidsom for masserne som skal genopbygge landets økonomi. Hovedstaden Kiev er en flot by, dejlig at opholde sig i især om sommeren, mit sidste besøg var for York Refrigeration i 2002.

Ukraine – 1997. På salgsrejse for Sabroe tog vi os også tid til at se det store krigsmuseum i Kiev. På billedet fra venstre: Projektleder Preben Olsen og ingeniør Jørgen Hartmann Thomsen. Ukendt fotograf.